

Erfgoedrapport Breda 60

Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

4.1 Hage Dorp

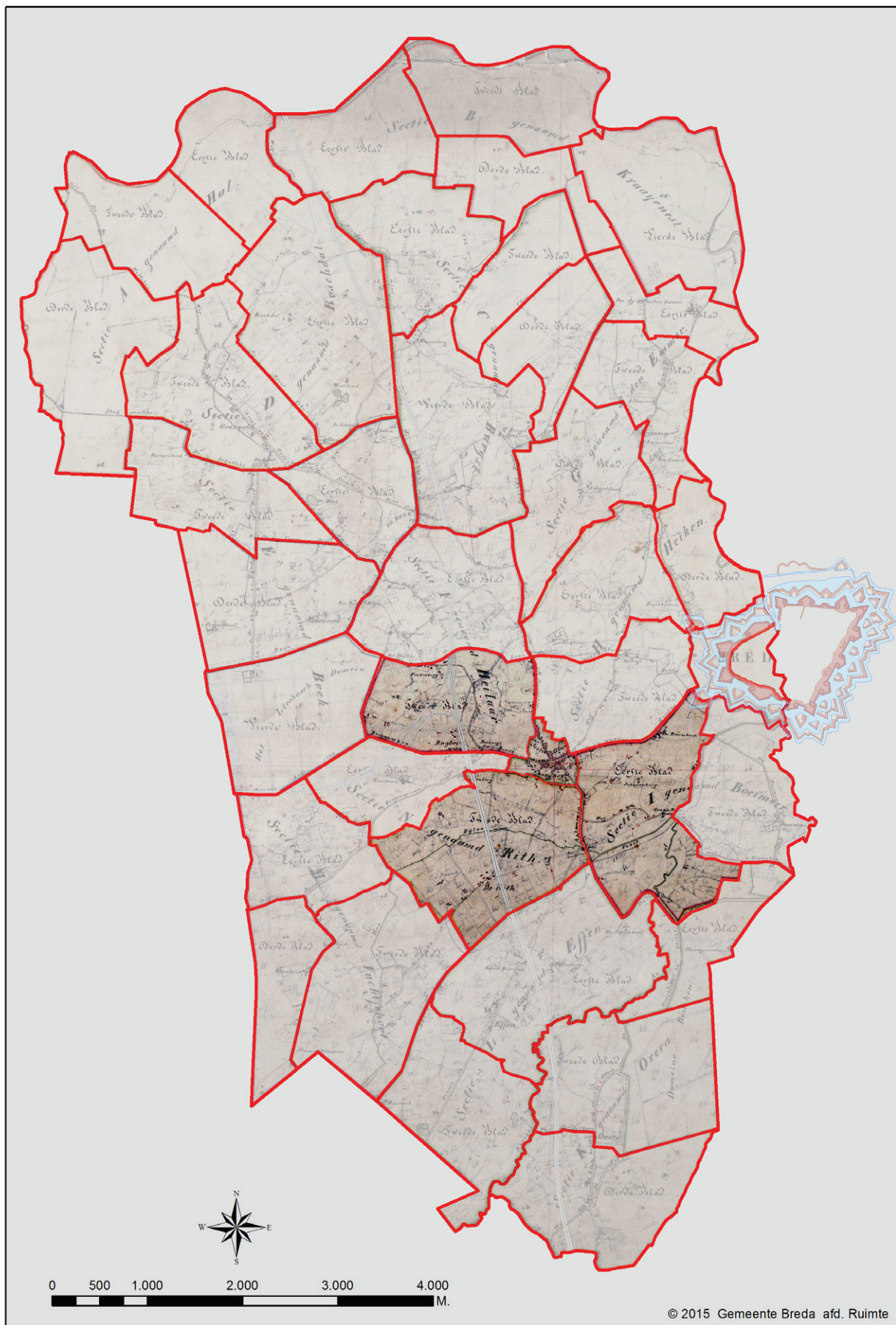
Chr. Buiks

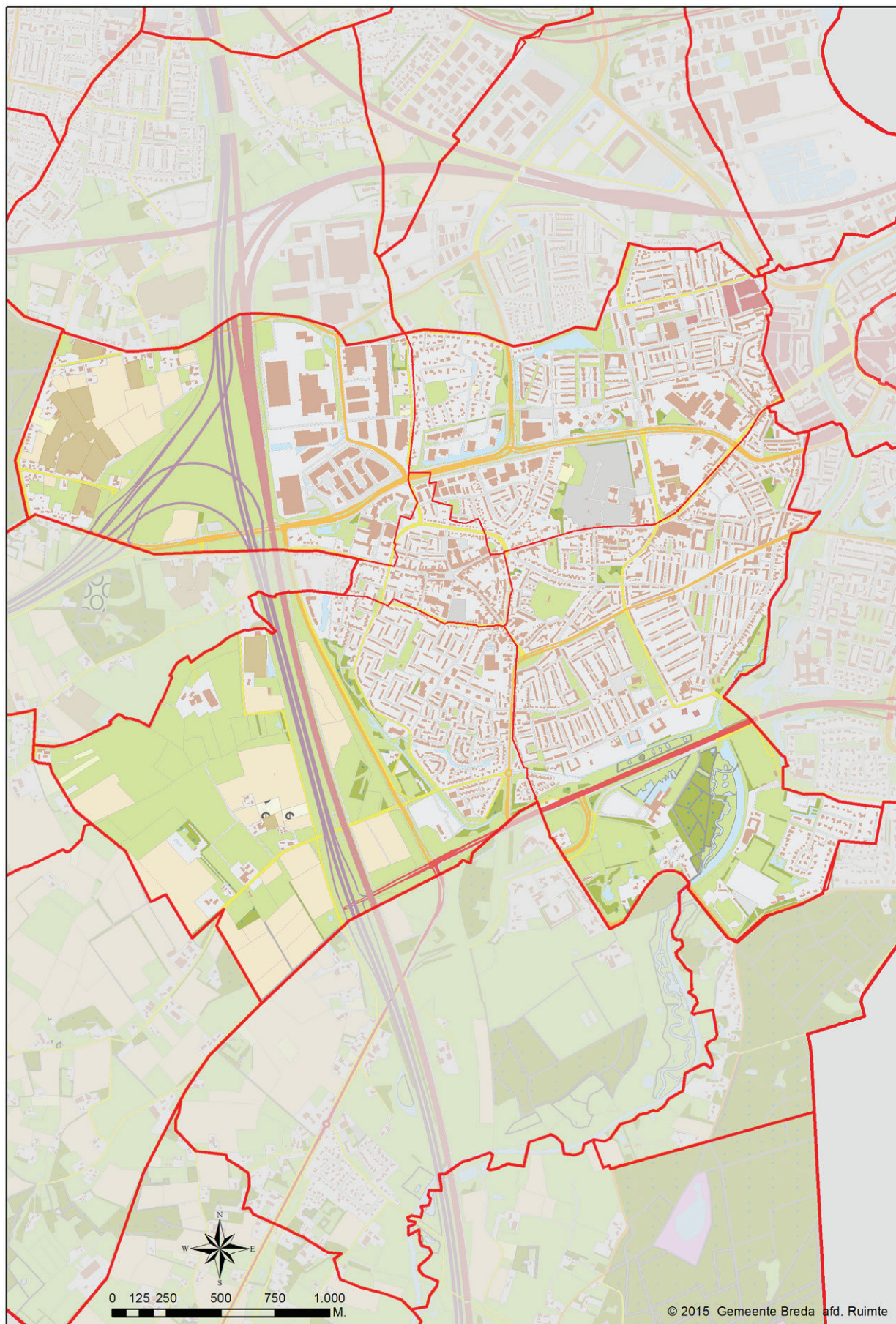
Gemeente Breda

4.1

HAGE DORP

Ligging van Hage dorp op de diverse kadastrale minuutplannen binnen het verzamelplan Princenhage 1824.

Ligging van Hage dorp op de diverse kadastrale minuutplannen, geprojecteerd op de huidige topografie.

Toponiemen van Hage dorp op het kadastraal minuutplan Boeimeer sectie/blad I1 uit 1824.

Toponiemen van Hage dorp op het kadastraal minuutplan Heylaar sectie/blad F2 uit 1824.

4.1 HAGE DORP

AAN DE KEET – 1538 – R443, F42

Twee lopensaet lants in de Haeghstrate: Aen de Keete.

Gelegen aan een turfgraverskeet of een keet waarin winkel of herberg werd gehouden. Keten werden opgericht als een boerderij afgebrand was en er een tijdelijk onderkomen nodig was, zoals in de jaren 1626 en volgende, na de vernielingen van de belegering van Breda in 1624/5; veel huizen waren toen afgebrand en er werden alom keten gebouwd als tijdelijk onderkomen. Ook een herberg werd wel eens in een keet gehuisvest.

In 1727 werd door het stadsbestuur van Breda een resolutie uitgevaardigd om alle hutjens of kleine huiskens buiten de Haagse Poort benevens de Leurse weg af te breken (SAB, Afd. I-1a, inv. nr. 25).

ADRIAANSENACKER – 1671 – R728, F29V

Een halff bunder saeylants in de Haechstrate: Maeijken Adriaensen acker, noortwaerts s'heeren baen.

AKKER – 1440 – DEN. 60

Twee lopensaet gheleghen op die Acker.

AKKER – 1603 – R718, F239

Op d'Acker omtrent de Willichskens.

AKKER – 1610 – R719, F200V

Lants op d'Acker.

AKKER – 1615 – R720, F89

Stucxken hoffs aen d'Acker, westwaerts aender Pastorye in de Hage erve.

AKKER – 1668 – GP263, F60V

Huysken op d'Acker, ontrent de Lange Boomen neven den wech aldaer.

AKKER, ACHTERSTE – 1627 – RH179-23

Een perceel zaeylants: den Achtersten Acker, een bunder opde Kerckacker.

AKKER, GROTE – 1694 – RH196, 78

Een perceel lant: den Grooten Acker, een bunder 229 roeden, west de Lange Bedden, noord den Huijsacker (van Zuylen).

AKKER, GROTE – 1694 – R732, 26

Een perceel saeylants: den grooten Acker, een bunder bij Zuijlen.

AKKER, HOGE – 1610 – R719, F179V

Lants: den Hoogen acker, een veertelsaet, ter plaetse genaemt den Verbranden Man.

AKKER, HOGE – 1670 – RH275, 18

Stuck zaeylands: den Hoogen Acker, op de kerckacker aende Haeghstraet, tegens over den Verbrande Man, anderhalf gemet

AKKER, KLEINE – 1501 – R415, F300

Den Broeckacker achter de Haighkerck teynde de Cleyn Acker.

AKKER, KLEINE – 1503 – EC554

Twee lopensaet In de Cleyn Acker: die Strijpe.

AKKER, KLEINE – 1503 – R415, F414

Stuck lants, achtalff quartiersaet inde Cleyn Acker.

AKKER, KLEINE – 1503 – EC554

Twee lopensaet gelegen in de Cleyn Acker.

AKKER, KLEINE – 1510 – R419, F110

Lants inde Cleyn Acker.

AKKER, KLEINE – 1526 – R705, F92V

Een veertelsaet lants in de Cleyn Acker, by de Haighkerck.

AKKER, KLEINE – 1566 – R714, F70V

Stuck lants: Vlemincxacker, een veertelsaet, inde Cleyn Kerckacker. Stuck lants: Merten vergouwsacker, acht lopensaet oick inde Cleyn Acker.

AKKER, KLEINE – 1628 – R722, 176V

Stuck lants: de Cleyn Acker, half bunder achter de Haechse kercke.

AKKER, LAGE – 1610 – R719, F179V

Stuck lants: den Leegen Acker, een bunder ter plaetse genaemt den Verbranden Man.

AKKER, LANGE – 1514 – R421, F121V

Stuck lants: den Langen Acker, drie lopensaet ontrent der Haighkercke.

AKKERKE, KLEIN – 1695 – R732, 76

Een perceel saeylants: 't Cleyn Ackerken, een gemet aende Emersche straet.

Akker is de naam die in Noord-Brabant gegeven werd aan het complex bouwlanden dicht bij de nederzetting, dat elders wel eng, enk, kouter of es heet. Men zou dit complex wel dorpsakker of nederzettingsakker kunnen noemen: voor de Baronie is voor eerstgenoemde term gekozen, hoewel ook gehuchten vaak dorpsakkers bezitten. Binnen deze dorpsakker lagen tientallen percelen, in bezit van verschillende boeren, die soms ook weer akker werden genoemd, voorafgegaan door aanduidingen als grote, kleine, lange etcetera.

Rondom de dorpsakker lag een wal ('ackergracht' of 'ackerschouw') met een heg om het loslopende vee te weren. Binnen de dorpsakker kon men de grenzen tussen de percelen aangeven met scheikeien of met een enkele boom. De oudste vermelding van een dorpsakker in de Baronie is die van Gilze (1359). De dorpsakkers in het oosten van de Baronie vertonen op de kaarten uit de negentiende eeuw een meer open karakter dan die in het westen. De percelen in de dorpsakker kunnen zeer lang geleden ook individueel van een wal zijn voorzien. Daar wijzen bepaalde toponiemen zoals blok op, maar ook de maat lopenzaad,

die overeen schijnt te komen met de grootte van een raatakker, een prehistorische akkertje, dat in oostelijk Noord-Brabant een oppervlakte van ongeveer 1600 vierkante meter blijkt te hebben gehad, gelijk aan de kleine lopenzaad die te Gilze, Dongen en Oosterhout in gebruik was.¹ Zo'n raatakkertje had een wal, opgeworpen uit stenen, afval etcetera. In de andere dorpen van de Baronie rekende men een lopenzaad voor 66 ½ roede. Een complicatie vormt echter de zogenaamde Oude Lopenzaad, die in Gilze een grootte had van 62½ roede, ofwel 0,208 ha; dat is een vierkant van 45,6 X 45,6 meter. Een oud lopenzaad was dus groter dan een raatakker. Zou men dan bijvoorbeeld de omgevende wallen erbij moeten optellen om aan een oud lopenzaad te komen (een wal van 5,6:2=2,8 meter is best mogelijk; dat is trouwens precies een halve roede). Opmerkelijk is het feit dat er in de dorpsakkers, voor zover uit de archieven bekend althans, slechts bij hoge uitzondering boerderijen stonden. In de vroege middeleeuwen kan dit anders geweest zijn. De kleine akkertjes kunnen door voortschrijdende ontginning aan elkaar gegroeid zijn en nadat de wallen opgeruimd waren kan er een 'open field' ontstaan zijn.

De in 1503 genoemde achtafff quartiersaet in de Kleine Akker vertegenwoordigen 7½ kwartierzaad, dat is 1 7/8 lopenzaad (een kwartierzaad=1/4 lopenzaad). De Kleine Akker is een deel van de Dorpsakker, ligt ten zuiden van de kerk. Werd ook wel de Kleine Kerkakker genoemd.

AKKERWEG – 1514 – R421, F131

Den wech inde acker tusschen Breda en de Haighkercke (stond eerst: den ackerwech).

Weg door de dorpsakker van Hage.

ANSELENAKKER – 1668 – R727, 209

Een perceel saeylants: Anseelen Acker, in de Heuvelstraet, noort het Heuvelstraetken, half bunder.

Anselen is een familienaam.² Of moeten we lezen An Seelenakker?

ANTWERPSEBAAN – 1634 – P124, F6

Opden Hoeck van de Heerstraete dye van Antwerpen coompt.

ANTWERPSEBAAN – 1635 – R723, F130

De Vechtes, oostwaerts aende Antwerpsche Bane.

ANTWERPSEBAAN – 1699 – P126, F25

d"Exterken op den hoeck van de Heerstrate die van Antwerpen komt.

ANTWERPSEBAAN – 1708 – R735, F29V

Den Goorbergh by oft ontrent de Antwerpse baene ontrent de Roskam.

ANTWERPSEBAAN, OUDE – 1878 – P401, 1640

De Oude Antwerpsebaan, lang 2533 meter.

Grote heerbaan richting Antwerpen. Tegenwoordig Oranjeboomstraat en Talmastraat.

ARMOEDE – 1744 – RH280, 8

Cornelia Jan Poppelaars laat na huysinge, hoff en erve: het Armmoeijke, twintig roede, oost het kerkhof, noort sheeren straat.

ARMOEDE – 1745 – RH104, 14V

Jacobus Jan Poppelaars erft van Cornelia J. Poppelaers.: een huyzinge, hof en erve: het Armmoeijke, twintig roede in het dorp vande Hage, oost het Kerkhof, noord sHeerenstraat.

Blijkbaar een armoedig huisje. Tot in de negentiende eeuw stonden er alom in de Baronie hutten van hout, vlechtwerk en leem. Bij de invoering van het kadaster, 1820-1832, werden de huizen in Princenhage ingedeeld in maar liefst tien klassen: de eenvoudigste waren lemen hutten.

BAANAKKER – 1694 – RH196, 71V

Een bunder, soo lant als groes: den Baenacker.

Bouwland gelegen aan de heerbaan, de doorgaande gebaande weg.

BAANZICHT – VM

Boerderij aan de Liesboslaan 32. De boerderij met herenkamer is begin jaren zeventig geres-taureerd. Het gebouw dateert uit de achttiende eeuw.³ Vanuit de boerderij had men uitzicht op de Liesboslaan, een grote doorgaande weg.

BAGVENSVEKEN – 1613 – ND8974, F433V

Bij het Bagvenssche Veken.

BAGVENSVEKEN – 1659 – R726, 117

Bij het Bagvens Veken.

Veken 'hek van palen en gevlochten takken', hier in de weg naar Bagven. Een veken diende om vee tegen te houden, zodat het niet op akkers kon komen en daar schade aanrichten. Op vrijwel elke weg stond vroeger een veken.

BALK – 1503 – ERENS, CATHA. DAL

Balck.

Corrupt voor Bulck? Zie onder Bulk.

BATTERIJ – 1738 – RH279, 21

Een perceel land: de Batterije, een bunder.

Batterij: geschut, bij uitbreiding plaats waar dit geschut staat. De naam zal ontstaan zijn in Tachtigjarige Oorlog, met zijn talrijke belegeringen van de stad Breda.

BATTERIJWEIDE – 1694 – RH196, 78V

Een perceel lant: de Bateria weijde, een bunder, komende oostwaerts aende Lange Weijde.

BATTERIJWEIDE – 1694 – R732, 25

Een perceel saylants: de Bateria weijde, comende oost aende Lange weijde (bij Zuylen).

Weiland bij een batterij.

BEDDEN, KORTE – 1640 – R724, F28V, 29

Stuck erven: de cortte Bedden met de Lange bedden, een bunder.

BEDDEN, KORTE – 1660 – R726, 143V

Een perceel saeylants: de Corte bedden, half bunder op Kerckacker.

BEDDEN, KORTE EN LANGE – 1595 – R717, 153

Stucken lants: de Lange Bedden en en de Corte Bedden, inde Kerckackeren.

BEDDEN, LANGE – 1574 – R715, F116

Stuck lants: de Lange Bedden mette stuck lants daer dwers achteraeen gelegen, achter de Doelen opte Kerckacker.

BEDDEN, LANGE – 1575 – R715, F187

Stuck lants: de Lange Bedden, twee gemet oft half bunder inde Kerckacker.

BEDDEN, LANGE – 1594 – R717, 107

Stuck lants: de Lange Bedden, half bunder inde Kerckacker, noortwaerts aende Hylersche strate.

BEDDEN, LANGE – 1640 – R724, F28V

Huys met een stuck lants: de Lange Bedden en noch een stuck erve: de Corte Bedden, een bunder, zuyt de Plaetse, west den wech van Heylaer, de pastorye inde Haghe noort erve: Sint jacobs veldeken.

BEDDEN, LANGE – 1694 – R732, 25

Een perceel landt: de Lange Bedden, bij Zuijlen.

BEDDEN, LANGE – 1694 – RH196, 77V

Stuck lant: de Lange Bedden, twee bunder van Zuylen.

Bedden werden aangelegd om wateroverlast op winterroggeakkers te voorkomen. Om de acht tot tien ploegsneden werd een extra diepe voor geploegd of gespit, waardoor het water snel kon afvloeien. Ook werd het wieden makkelijker omdat men niet zo diep hoefde te bukken. En bij het ploegen hoefde men niet meer ver over de kopakker te slepen met de ploeg. Alleen het ophalen van de schoven kan problemen op hebben geleverd: waren de bedden wel breed genoeg om er met een kar over te kunnen rijden? En als men met een wiel in de diepe voor kwam kon de kar omvallen. Acht tot tien ploegsneden leverden waarschijnlijk een bed op van ongeveer 2,5 tot drie meter, net genoeg om over te rijden. Over de nood-

zaak van het gebruik van de akkerbedden schrijft Thys: 'Een ander misbruyk in 't ploegen, welk ik hier in de Meyerye ontmoete is, dat de Landen tot Koorn al te plat en zonder ruggen geploegt worden, welke oorzaeke is, dat'er in die Landen veele dellen of laegtens zyn, in welke het water vergadert, welke de rede is waerom het Graen nog jong en teer zynde, in den winter verkilt, verdrinkt, vermagert en uytsterft. Hierom schynd het noodzaekelyk, dat men de Landen tot ruggen brengt, elken rug van tien, elf of twaalf ploegsneden, dat is van omtrent acht, negen of tien voeten en niet van veertig, zestig, tachtig treden of nog meer, gelyk ik 'er menige gezien en afgetreden heb. En dit dunkt my voor het Koorn en Tarwe niet alleen voordeelich (voor zo veel men daer door meerder plaets wind, gelyk men in de volgende figure ligtelyk kan afmeeten)... maer ook noodzaekelyk voor zoo veel het Koorn en Tarwe, gelyk ook alle inlandsche vrugten, de killigheyt van den grond of water niet konnen verdragen, welke nogtans geschied in die landen, welke plat geploegd worden, om dat het water, gelyk nog gezejd is, naer de laegtens zinkt, waer het zelve vergadert, den grond verkilt en de vrugten doet vergaen. Welke alle geen plaets heeft in de ruggen, om dat het water in die vooren afzakt en langs de zelve afloopt, bezonder als het land by voordagt geploegt is, en verder geholpen daer het noodzakelyk is, welk eenen goeden Akkerman niet naerlaet'.⁴ Waarom men pas in de zeventiende en achttiende eeuw zoveel bedden aan ging leggen is niet duidelijk. Werde het klimaat natter (meer regen in de winter) of ontgon men vooral laaggelegen gronden?

BELLEVUE – 1835 – N1271, 37

David Corn. Wepster en anderen verkopen de Huizinge, stallinge hof en erve vanouds: de Witte Leeuw, daarna het Paardje en thans bekend onder de naam Bellevue (H 326, 327).

Onder invloed van het dominante Frans in de Franse Tijd ontstaan? Zie ook bij Torenzicht.

BERGSKE – 1599 – R718, 90

Stuck lants: het Berchsken, een lopensaet opte kerckacker.

BERGSKE – 1619 – R720, 211

Stuck lants mette strate daer suiwt. aenliggende: het Berchsken, een gemet opte kerckacker, tegenover het Eyntvogeltken.

BERGSKE – 1640 – R724, F25

Laureys Geerits van Genck verkoopt Niclaes Jan Stickers, backer te Breda, een stuck lants met huysinge daer op staende: het Berchsken, een lopensaet.

Berg 'zandige hoogte'. Bergen lagen vaak langs een rivier of beek, maar ook wel, zoals hier, in het binnenland.

BERKHEINING – 1520 – R427, 181

de Bercheyninge, zeven lopensaet.

BERKHEINING – 1620 – GP260, F39

Jacop Adriaen Rombout s Graeuwen wedue en kinderen: Berckheyninghe.

BERKHEINING – 1644 – RH128, 8

De Berckheyninge, vier gemet

BERKHEINING – 1668 – GP263, 125

De Berckheijninge.

BERKHEINING – 1681 – R729, F173V

Een perceel saeylants: de Berckheijninge, drie gemet op den Heuvel.

BERKHEINING – 1718 – ND8997, F24

Stuck lants: de berckheijninge, acht lopensaet ontrent den Heuvel.

BERKHEINING – 1742 – GP272, F336

Drie gemet op ten Hovel: de Berckheijninge.

Er bestaan in Nederland twee soorten berken. De zachte berk groeit vooral in moerassen, de ruwe berk vooral op zandverstuivingen.

Blankaart schrijft over de berk: 'De Berken-boom wast niet altyd hoog, maar blyft wel Heesteragtig en laag, daarom van forminge in twee soorten verdeelt. De bast is wit, dik, hier en daar geborsten, maar die daar onder legt, is dun, glad en doorschynent; maar de dunne rysjes zyn donker-rood, welke alle nederwaarts, om de swaarte der bladeren, gemeenlyk hangen. Het hout is wit, heeft breede, spitse, aan de kant saagwyse gekartelde bladen, glad, effen en vry groen, niet alte groot. Vroeg in 't begin des jaars krygen sy Kattekens, eer sy bladen hebben, waar in tegens den Herffst ryp zaad werd gevonden, dat daar uit nedervalt. Sy Wasschen in verscheide Bosschagien en op dorre sandige plaatse. Wanneer men in het voorjaar de bast doorboort, loopt daar een helder Water uit, 't welk gedronken zynde voor het Graveel (=nierstenen) goed geagt werd. De buitenste basten dienen voor toortsen, maar de binnenste agt men het papier te wesen, daar d'ouden plegen op te schryven. Het rys dient niet alleen om daar roeden van te maken, om te geesselen, maar ook om schoorsteenen te vegen, alsmede om de dyken sterk en tay te maken, opdat het geweldige water, daar door syn kragt benomen werd. Het dient tot takkebosschen ofte Mutzaard om te branden, en den bakkers oven heet te maken. Ook dienen sy om mandekens van te vlegten, en de dikkere takken, om hoepels van te maken. Met de kolen van het hout gemaakt, maakt men Silver, Koper enz. schoon'.⁵ De berk wordt voor het eerst in het jaar 1050 genoemd in een plaatsnaam.⁶ De naam berk duidt op de helder-witte kleur van de bast.⁷

Het aftappen van berkensap en het produceren van een lichtalcoholische drank daaruit, vond plaats in het Mastbos bij de uitspanning aldaar.

BERKSKENS – 1714 – RH277, 1V

Een perceel saeylants: de Bercxkens, twee gemet.

BERKSKENS – 1714 – RH200

Een perceel saeylants, twee gemet, nevens de Emersestraet tegenover de Ackers van Suijlen, vanouts: de Bercxkens, op Ravestyn.

BESLOTEN AKKERKE – 1648 – ND1437, 17

Een perceel saeylant aende Lange Boomen: het Besloten Ackerken.

BESLOTEN AKKERKE – 1668 – GP263, F144v

Den Besloeten Ackerken, half gemet

BESLOTEN AKKERKE – 1742 – R1056

Het Beslooten Ackerktje.

BESLOTEN AKKERKE – 1748 – R1059

Perchet Beslooten Ackertje.

BESLOTEN AKKERKE – 1759 – R1066

Het Beslooten Ackerken.

Afgesloten akker (bijvoorbeeld door een wal). Vergelijk een besloten ackerken, 1636, GP261, fol. 37v. Een half gemet van 't besloten ackerken genaemt den Bieacker, 1742, GP272, fol. 365v. Drie gemet in de Heijlaerse straat in twee parcheelen in besloten heggen gelegen, 1742, GP272, fol. 366.

BEZOEIKENSAKKER – 1668 – GP261, 81

Besoeijkensacker

Akker van de familie Van Besoyen. Vergelijk Jacop Goderts. van Besooyen, 1521, R Oosterhout 310, fol. 7v.

BIE – 1634 – P124, F64v

Een garsdriesken aende Bye, den loop suyt.

Vincent van Gogh:
Knotberken.

Gebied dat genoemd kan zijn naar de wilde bijen die er huisden. Vergelijk de Bieberg onder Ulvenhout.

BIEAKKER – 1714 – RH200

Een perceel saeylant met den heelen graght aende suyt, west en noortsijde, aenden Cleijnen Kerckacker, neven den Dryhoek en Bieacker

BIEAKKER – 1742 – GP272, 365V

Half gemet van 't Besloten Ackerken: den Bieacker.

Akker waar wilde bijen huizen? Of waar bijenkorven stonden opgesteld?

BIJLTJE – 1600 – R718, 118V

Stuck lants: het Bijlken, twee gemet in de Haechstrate.

BIJLTJE – 1643 – R724, F69V

Stuck lants: het Byltken, twee gemet aende leemspuiten.

BIJLTJE – 1656 – RH274, 15V

Stuck landts: het Byltien, twee gemet ontrent de Haeghstraete.

BIJLTJE – 1668 – GP263, F125V

Op de kerckacker: het Bijltien, een gemet.

BIJLTJE – 1711 – R736, F126V

Een perceel saylants aende noortzijde van het dorp: het Beyltien, oostwaerts het galgevelt, toebeh. aen de Pastorije van de Hage.

BIJLTJE – 1742 – GP272, 200

Een gemet agter de Kerck-acker: 't Beijltje.

Bijl is een vormaanduiding voor een perceel met een smal en een breed stuk, lijkend op een bijl.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1668 – GP263, 40V

Lant: het Bijltjen, Croontjen en Steeltjen ontrent de Haechstrate ende suijlen, vier gemet.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1679 – R729, 110V

Stuck saeijlants in drie parcelen: het Bijltien, het Steeltien en het Croontien, vier gemet in de Haeghstrate.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1742 – GP272, 226

Vier gemet omtrent de Haagse straat en Suijlen: het Beyltjen, Croontjen en Steeltjen.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1750 – GP287, 1632

Vier gemet omtrend de Haagse straat en Zuylen: 't Bijltje, Rontje (croontje) en Steeltje.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1791 – RH282, 227V

Maria Anna Cheeus laat na een huyzinge, hoff en erve: het Byltje, het Kroontje en het Steeltje, en den Krommen eijk, nevens den steenweg, 2½ bunder.

BIJLTJE, KROONTJE, STEELTJE – 1803 – RH283, 229V

Johan Gasper Calckberner laat na een huizinge, hof en erve: het Byltje, het Kroontje en het Steeltje en den Krommen Eyk, 2½ bunder.

Blijkbaar een vormaanduiding voor een perceel met drie onderdelen: bijl, steel en kroontje (bovenste deel van het stalen blad?).

BLIK – 1555 – R712, 84V

Stuck erfs: de Blick, onder landt en weyde, tien lopensaet inde Cleyn Acker.

BLIK – 1608 – R719, F62V

Stuck lants, vier gem.: den Blick opde cleyn Kerckacker.

BLIK – 1658 – R726, 88V

Een perceel saeylants: den Blick, ½ bunder opde cleyn Kerckacker omtrent de doelen.

BLIK – 1667 – R27, 71

Den Blick.

BLIK – 1668 – GP263, 73

Weijde achter de kerck: den Blick, twee gemet.

BLIK – 1694 – R732, 7

Een perceel weijde: den Blick op den Kerckacker, achter de Schuttersdoelen, twee gemet.

BLIK – 1698 – R733, 5V

Opden Kerckacker achter den Blick.

BLIK – 1738 – RH102, F59

Een perceel weijde: den Blick, twee gemet agter de Schuttersdoelen, opden kerkacker.

BLIK – 1742 – GP272, 21V

Agter den Doelen bij den Bliet.

BLIK – 1746 – RH104, 31

Een perceel weylant op den kerkacker: den Blick, een gemet.

BLIK – 1784 – RH111, 117

Een perceel weyde; den Bliet, opden kerkacker.

BLIK – 1848 – N 6, 1

Een perceel weiland: den Bliet, aan het Dorp, 77 roeden (N 245).

BLIKKEN – 1714 – RH277, 1V

Een perceel weijde: de Blicke, twee gemet opden Kerckacker.

Blik, 'onbegroeide op- of aanwas, waarschijnlijk zandgrond en dan denkelijk bij het werkwoord blicken: glinsteren, Middelnederlands blec, blic'.⁸ Vergelijk nog: Seker stuck erffs off heyvelt metten blick off wouwer daerin gelegen opten Eyckberch, 1638, R693, fol. 4. Twee buynder heyden ende leechten ofte blickx om een weyde aff te maecken, 1634, P118, fol. 31v. Twee buynder veertig roeden waeterblick te Lyndonck, 1699, P119, fol. 254v. Een blickken om schapen in te wassen, zes roeden, 1727, P65. fol. 79v. Helft van den Moerputh ende blick by Eyndhoven: tGoir, 1634, P124, fol. 18. Vyff bunder heyden en wilderden daer inne begrepen eenen blick, twee bunder, tEffen, 1634, P124, fol. 9v.

Na het uitvenen van een ven bleef een blik over: een blinkende waterplas, omdat de begroeiing bij het uitvenen ook verwijderd was.

In de Achterhoek zou blik 'een bij de omgeving afstekende (kale, boomloze, open, lichtkleurige, het zonlicht weerkaatsende) vaak hoge of hellende plek' zijn.⁹

BLOEMKOOL – 1657 – R536, F142V, 143

Jan Christiaan Weggens, wonend buyten de Haechdijcksche poorte, in de Blomcole.

BLOEMKOOL – 1666 – R538, F205V, 206

Jan Christiaan Weggens, wonend in den Blomcool buyten de Haghdijckse poorte deser stadt.

BLOEMKOOL – 1668 – GP263, F92V

Jan Christiaan Weggens, hovenier was, weduwe en kinderen lant aen zijn huijs: de Blomcool, aende Cleybergh neffens de Haeghstraet, tevoren Dirck Wissens, een gemet.

BLOEMKOOL – 1680 – R729, 130V

Stuck saeijlants, twee bunder in de Haeghstraet in de Leemputten omtrent de huijsinge: de Blomcool.

BLOEMKOOL – 1697 – R732, 161V

Insolvente boedel van Maria Vincenten, weduwe J. Christiaan Weggens. Wordt verkocht aen Anthonetta Eijcx, weduwe Johan van Erffrente: eene huijsinge: de Blomkool, met een perceel hoflants daeraen gelegen: den Drijehoek (ten deele leen), een gemet in de Haeghstrate aen den steenwegh.

BLOEMKOOL – 1701 – R733, F168

Jan Janssen inden Bloemkool erve.

BLOEMKOOL – 1713 – R737, F110V

Joffr. Anna Hagens, weduwe Corn. van Erffrente verkoopt Jan Janssen Weggens den Ouden: eene huysinge en koijs: de Blomcool, met een perceel hofflant: den Drijehoek.

BLOEMKOOL – 1720 – RH277, 63

Elisabeth Luysterburg daar moeder aff was Maria Weggens laat na: huys schuure stallinge, met een halff bunder hoff en lants aenden Steenwegh: de Blomkool.

BLOEMKOOL – 1742 – GP272, 121

Huijsinge: de Blomkool van Jan Jansse Weggens.

BLOEMKOOL – 1742 – GP272, 16

De Blomcool.

BLOEMKOOL – 1762 – RH107, F178

Opden Cleijberg, oost den Bloemkool.

BLOEMKOOL. NIEUWE – 1705 – R734, F85V

Een perceel bogaerde en hovinge mette huysinge In de Haaghstraete aende suytsyde vanden Steenwegh aende Nieuwe Blomkool in de Leemputten.

Werden hier bloemkolen verhandeld of geteeld? De eigenaar was hovenier, teelde dus waarschijnlijk bloemkool. Koolhof is in de Baronie de meest gangbare benaming voor de moestuin: genoemd naar de kolen die er geteeld werden. Koolhof komt honderden malen voor bij

omschrijving van boerderijen in de schepenbrieven. Blijkbaar vormden kolen een belangrijke groente. Zowel de verklaring voor koolhof 'hoeve van Cool, roepnaam voor Nicolaas' als 'Middelnederlands coel, een ablautsvorm bij *kala (koud) is onjuist.¹⁰

In de herberg de Bloemkool werd schoolmeester Andries Pacquay begin januari 1702 bedreigd door de vechtjas Cornelis van Beeck, die hem een mes op de keel zette, waarvan het litteken op 12 januari nog te zien was, RH136, fol. 63v.

In St. Oedenrode komt al in 1379 den Coelstrepe voor, in Deurne in 1396 die coelhof.¹¹ In de zeventiende eeuw kende men al een groot assortiment koolsoorten: Blankaart noemt de groote roode Kool, roode Sluit-kool, Gekronkelde Kool, Gehakkelde Kool, kleine roode Kool (=Zomerkoolzaad, Slore), Witte Kabuiskool (Sluit-Kool), Savoi-Kool, Bloem-Koolen, Raap-Kool, Zwart-buin-groene Kool. Hij schrijft over de koolsoorten: Sy hebben alle een Salpeterige Smaak. Sy dienen alle, uitgenomen de vyfde (=Zomerkoolzaad), tot spyse, welke men kookt en stooft: de Sluit-koolen soo roode als witte, werden voor Salade gebruikt, wanneer sy heel fyn gesneden syn. Alhoewel de gestoofde kool niet ongesond is, soo vergoort en bederft sy ligtelyk de maag, wanneer die voornamelyk van veel suur overladen is, of daar weinige oefeninge door het lichaam geschied. Op veele plaatsen van Duitsland en de Noordse Landen, werden die met sout in tonnen gestampt, en dan suur-kool genaamt. De Bloem-koolen werden van hare onnutte blaadjes gesuivert, en dan gekookt, gestooft en genuttigt: ook kookt men deselve met Schapen-vlees. De dikke stronken van de koolen geschilt, konnen gegeten werden. De gesnipperde roode –kool werd op wyn geset met eenige andere Scheur-buiks middelen, en werd tegens de Scheur-buik gebruikt, dog ik sie in de kool soo veel niet. Het sap ofte afsiedsel werd voordeelich tegen de borst-qualen gebruikt. Maar de Syroop daar van is onnutter: uit het zaad van de vyfde soort (Slooren) perst men olie, die men in plaats van Raap-olie gebruikt. Ook werd het wel onder de Mostaart gemalen, maar geeft een onaangename smaak'.¹²

Adres: Haagweg 211. Oudere naam zou de Kromme Eik zijn, maar dat is tot 1803 altijd bouwland.¹³

BLOKSKE – 1620 – GP260, F35V

Marten Gysbrecht Stickers lant: d'Blocxken.

BLOKSKE – 1636 – GP261, F22V

Het Bloecxken.

BLOXKENS – 1634 – P124, F79

Een halff bunder landts ofte weyde in de Haechstraete eertyts: den Putacker en nu: de Blocxkens.

Blok<beloken 'omsluiten', dus een omsloten perceel, vaak weiland en dan door sloten omgeven.

BOCHT – 1705 – R734, F66

Huysinge by den Boght in 't Dorp.

BOCHT – 1729 – RH278, 35v

Tegens den Bogt, suytwaerts den Steenweg.

Bocht: oorspronkelijk aanduiding voor een omsloten perceel met een gebogen omheining.¹⁴ Later ook wel omheind perceel in het algemeen.¹⁵ Bocht kan ook staan voor 'schutskooi', een hok waarin de schutter of vorster (veldwachter) loslopend vee kon opsluiten. Dat is hier in het dorp waarschijnlijk de betekenis van Bocht. Equivalent van schutskooi.

Behalve in het Dorp waren er ook bochten op de Emer, op de Beek en te Boeimeer.¹⁶

Op 22 april 1641 geven schout en schepenen aan Adriaenus Marynus Dyrven als vorster opdracht een 'boecht' op te richten op de plaatse=markt ' om te schutten alle beesten en peerden, onbehoorlyck achter de velden loopende' GP2, fol. 90. In 1654 moest de bocht van de plaatse verdwijnen; schoolmeester Lozecatius gaf toen toestemming om de 'schut-bocht' voor zijn huis op te richten, GP2, fol. 166. In 1665 bevonden zich in Princenhage vier bochten: één op de ordinaire plaatse' (= op het dorpsplein, de markt) in het dorp, één op de Beek, bij Cornelis van Galder, één op de Emer bij Jan Jan Adriaen Stevens en één te Boeimeer bij Jaspas Henricx. De officiële 'bochter' was voor het hele dorp Geerit Laureysen van Genck, P400, 3, fol. 1v.

In 1671 werd een nieuwe bocht aanbesteed: deze moest twintig voeten in het vierkant groot zijn (dus 5,6 X 5,6 meter), voorzien van twaalf stijlen van tien duim in het vierkant, terwijl de hoekstijlen een voet in het vierkant moesten zijn, De 'scheyen' moesten twintig voet lang zijn, zes duim breed en zeven quart duim dik. Verder moest er een hek in de bocht komen van tien voet breed. Alles van goed eiken hout 'nyet open ofte ryetschalich, noch olmich, maer leverbaer'. Timmerman Peter Michiel Aertsen nam het karwei aan voor 68 gulden GP3, fol. 39 (olmich=vermolmd, ryetschaelich betekent dat het hout uit verschillende lagen bestaat, ongeveer hetzelfde als vermolmd).

In 1673 leidde het in andermans land lopend vee tot een afranseling van een meid van Anthonis Mertens. Een sekere Adriaan Adriaan Boeimeer sloeg haar met een hout 'daer een vorck aen was' op haar hoofd; ook de vrouw van Bouwens moest het ontgelden. Boeimeer zei 'ick sal de koyen naer den bocht stouwen' (koyen=koeien). Gelukkig kwam een buurman de meid en haar werkgeefster, die ook geslagen was, te hulp, RH133, fol. 47v.

BOCHTLOOP – 1877 – P401, 1601

De Bogtloop, beginnende bij de Bogt of kom der gemeente, perceel O 231, lopende door het dorp en Heilaar naar de Bagvensche loop, tot perceel F 438, lang 1781 meter.

Genoemd naar het punt waar deze waterloop zijn oorsprong nam.

BOLK – 1503 – EC554

Perceel: den Bolck, in de Cleynacker.

BOLK – 1526 – R705, F92v

Een veertelsaet weyden: den Bolc, achter de Haighkerck.

BOLK – 1636 – GP261, 61

Bolck.

BOLKSKENS – 1530 – R706, F96V

Stuck weyden: de Bolcxkens, twee lopensaet omtrent de Haighkercken inde Kercacker.

Bolk duidt meestal op een stuk afgesloten, minderwaardige grond gelegen bij een vruchtbaar perceel.¹⁷ Vergelijk Stuck lants met den bolck dair aen liggende in de Haighstrate, 1527, R705, f114v. Het woord is evenals blok, blook, bulk, afgeleid van Middelnederlands biluken 'omsluiten'. Bolken liggen meestal in de dorpsakkers: relictten uit de tijd dat er nog geen open, aaneengesloten dorpsakker was? Op de plaats waar ze lagen werd later de dorpsakker gerealiseerd.

BOMEN, HOGE – 1636 – GP261, 37V

Hooge Boomen.

BOMEN, HOGE – 1650 – R725, 19

Vier gemet lants met een cleyn bosken: de Hooge Boomen, inden Kerckacker, den kerckpat opte oistsyde.

BOMEN, HOGE – 1658 – R726, 86

De Hooghe Boomen.

BOMEN, HOGE – 1660 – R726, 139

Een perceel saeylants: de Hooghe Boomen, een bunder in Kerckacker.

BOMEN, HOGE – 1668 – GP263, 150V

Hoogeboomen.

BOMEN, HOGE – 1668 – GP263, 95

Omtrent de Hooge Boomen.

Hoogopgaande bomen kende men in de late middeleeuwen en de vroegmoderne tijd niet zo heel veel. Elke boer reserveerde wel enkele eiken om zijn huis en schuur te kunnen repareren. Deze stonden dan dicht bij de boerderij of ergens in een heg.

BOMEN, LANGE – 1595 – R717, 150

Heyn Claesen weyde, tegensover de Haechkercke tegensover de Lange Boomen.

BOMEN, LANGE – 1620 – GP260, F97V

Aende Lange Boom.

BOMEN, LANGE – 1647 – R724, 278V

By de Lange Boomen.

BOMEN, LANGE – 1668 – GP263, 150V

Langeboomen.

BOMEN, LANGE – 1742 – GP272, F52

Aende Lange Boomen.

Identiek met de Hoge Bomen? Om welke soort gaat het hier?

BOOMGAARD, GROTE EN KLEINE – 1553 – R711, 244

Den Grooten Boghaert metten Cleijnen Boghaert daer achter metten wouwer tuschen beyde, met thuysken inden Grooten Boghaert, inde Haeghstraet.

BOOMGAARD, KLEINE – 1537 – R708, 34

Erve: den Cleyngen Boghaert, int Ghoir inde Kerckacker.

BOOMGAARD, OUDE – 1483 – R713, 243V

Stuck erfs: den Ouden Bogaert, een veertelsaet inde Kercacker.

BOOMGAARD, OUDE – 1620 – GP260, F47

Hermans Joost Sanders lant: den Ouden Boomgaert.

BOOMGAARD, OUDE – 1634 – P124, F79

Een half bunder weyvelts: den Ouden Boogaert, aende Wechreyse oost.

BOOMGAARD, OUDE – 1636 – GP261, 43

Lant: den Ouden Boomgaert.

Voormalige boomgaard. Niet bij elke boerderij lag een boomgaard. Veel boeren hadden maar enkele appel- en perenbomen. Maar in Princenhage lagen meer boomgaarden dan in de verder van Breda gelegen dorpen (veel fruit werd in Breda afgezet). Het woord boomgaard komt voor het eerst in het jaar 1100 voor in het Nederlands.¹⁸

In de Landbouwenquête van 1800 schrijft men over de gekweekte soorten fruit: 'Appel –en peereboomen, doch niet zeer overvloedig: aan veele hoeven kerseboomen en ook castanjeboomen'. Ook de abrikozen uit de Baronie waren alom bekend.¹⁹ Oude Boomgaard: voormalige boomgaard.

BOONAKKER – 1597 – R718, 7

Stuck lants: den Boonacker, vijf lopensaet oft een bunder, omtrent de kercke, noortwaerts aende Hylersche strate.

Waarschijnlijk wordt dit perceel ook bedoeld in de volgende vermelding: stuck lants: Boonackers acker, vijf lopensaet in de kerckacker, 1609, R719, fol. 139v. Zou het perceel bezit zijn van een familie Boonackers? De opgegeven oppervlakte belooft vijf lopenzaad, dat is, als we meten met de grote lopenzaad van 66 roede, 330 roeden, terwijl een bunder vierhonderd roeden meet, een aanzienlijk verschil.

Bonen (tuinbonen) vormden een belangrijke eiwitbron gedurende vele eeuwen van vleesarme maaltijden. Het vee kreeg ook wel bonen te eten (veldbonen), bijvoorbeeld paarden en schapen. Akkers waar veldbonen geteeld werden kwamen in de Baronie volop voor.

In Vlaanderen werd het braakland al op het einde van de dertiende eeuw bezaaid met peulvruchten,²⁰ en Graaf Karel de Goede moedigde na een hongersnood (1124) de teelt van erwten en bonen aan, daar deze gewassen een snellere en betere oogst geven dan granen.²¹ De Bonehof uit 1354 te Gilze is het oudste toponiem met het element boon in de Baronie. In 1393 werden er op een Tongerlose hoeve te Essen bonen geplant.²²

Den Aermen in de Haeghe $\frac{3}{4}$ bunder landt en weyde mette huysinge, voortyts: t'Bosch.

Bos bestond niet alleen uit grote bomen, maar waarschijnlijk eerder uit kreupelhout, struiken als sleedoorn, meidoorn, vuilboom, gagel, etcetera en allerlei onkruid.

Stuck weyden: den Brandt, een veertelsaet, tusschen de Haighkercke en Bagvenne.

Brand 'Brandstof'.²³ Dus een perceel waar brandstof, turf of heischabben, gehaald kon worden. Turf, afkomstig van de heide, brandde langer maar minder fel dan klot of moer (er zat veel zand in dat bleef gloeien). Het betreffende perceel was weiland: mogelijk zat er turf in de ondergrond. Vergelijk de Brant bij de Sterkselse hoeven van Averbode, die als winplaatsen voor brandstof gekenschetst werd.²⁴ In de Baronie is Brand een algemeen voorkomend toponiem en ook komt het woord als appellatief voor brandstof veelvuldig voor. In de Limburgse Kempen stak men begin twintigste eeuw 'brandzoden' speciaal op plaatsen waar veenmos groeide of anders waar dopheide groeide, in de vochtige heide dus. Na een korte termijn van slechts twee of drie jaar kon men dan op dezelfde plaats weer komen om de zoden te steken: bij het steken met een vlik met krom blad bleef telkens wat veenmos op de grond achter en groeide de vegetatie weer snel dicht.²⁵

Hout als brandstof gebruikte men alleen voor de oven (musterd): verder was hout te schaars.

In Princenhage kende men veel beemden waar moer in zat; verder in het zuiden van de gemeente heidevelden en vennen, waar ook turf uitgehaald kon worden. Maar hier wordt het perceel omschreven als weiland: er zat dus blijkbaar ook turf in.

Schemeyney Azey, met de Azey-Heere.

Walnoot,
Juglans regia.

R. Dodoens: Cruydt-
boek. Brem en
bremraap (parasiet).

BRANDKUIL – 1878 – P401, 1640

De weg naar de Brandkuil, lang 89 meter.

Kuil waaruit bluswater kon worden geput. Brandkuilen kwamen tot na de Tweede Wereldoorlog overal voor. Ze werden vaak gedempt met straatvuil.

BREDASEBAAN – 1653 – R725, F99

Aende Baene nae Breda, suyt s'Heeren Baen.

BREDASESTEENWEG – 1737 – RH101, 157

Den Gouden Appel aan de Bredasche Steenweg.

Verharde weg naar Breda, de huidige Haagweg. Verhard rond 1683. Zie Kasseiweg.

BREDASEWEG – 1644 – R724, 202V

Opden Kerckacker aenden Bredaeschen wech.

Ook wel de Bredasesteenweg genoemd.

BREMHEINING – 1510 – R419, F110

Vijf Lopensaet weyde: de Bremheyninge ontrent der Haighkercke.

BREMHEINING – 1512 – R420, F62'

Stuck lants: de Bremheyninge, een veertelsaet ontrent de Haeghkercke.

BREMHEINING – 1525 – R705, F38

Stuck lants: de Bremheyninge, omtrent der Haighkercken.

Brem kan in samenstellingen staan voor braam of brem.

Brem werd hier en daar in de Kempen geteeld op zeer schrale zandgronden om als veevoer te dienen. Maar voor zover bekend niet in de Baronie.

Over de bramen schrijft Blankaart (1698): 'Uit het sap kan men Gelei maken, en wyn, gelyk als van de aalbesien. Ook zyn sy bequaam om wyn en klaar bier rood en te gelyk smakelyk te maken. De ranken vlegt men om jong-geplante boomen, opdat die van de beesten niet mogten beledigt werden: men vlegt daar mede heiningen van'.²⁶ Om de bramen te bestrijden kende men de bremhaak, een werktuig voorzien van een krom mes en een haak, waarmee de braamtakken resp. afgesneden en los getrokken konden worden.

Tegenwoordig onderscheidt men bij de braam zeer veel ondersoorten.

BREMWEIDE – 1668 – GP263, F6

Bremweijde achter de kerck.

BREMWEIDE – 1742 – GP272, F8

Drie gemet: de Bremweijde in Adriaen Claassenstratje (!).

Weiland omgeven met bramen of bremstruiken.

BROEKAKKER – 1501 – R415, F300

Stuck lants: den Broeckacker, achter de Haighkerck teynden de cleyn acker.

Broek 'moeras'. Maar een zelfstandig toponiem Broek komt in het Dorp niet voor.

BRUINSTEEG – 1668 – GP263, F117

In de Bruijnstege.

Genoemd naar een familie De Bruin. Ligging onbekend.

BULK – 1544 – RH120, 22

Een weyde met hoolen, graften en strate, een veertelsaet: den Bulck, by de Cleyn acker.

BULK – 1594 – R717, 115

Stuck lants: den Bulck, aenden Verbranden Man, een bunder.

Bulk, umlautvorm bij Bolk 'omsloten perceel', meestal van minderwaardige kwaliteit. In de vermelding van 1544 wordt gesproken van hoolen en graften. Een hool is een droge sloot, een graft of gracht is een wal. Het hool lag aan de buitenkant.

BUURSTEDEN – 1776 – RH110, 118

Een perceel zaayland: den Buursteede op Zuylen, vier gemet, oost en noort de Baan.

Genoemd naar het gehucht Buursteden? Buurstede 'plaats waar een buur staat'. Een buur is een eenvoudig huisje, een hut, een schuurtje. Er was ook een familie Van Buursteden: Jan van Buersteeden, 1344; Engbrecht van Buersteden, 1388.²⁷ In 1400 wordt Dieric van Buerstede vermeld,²⁸ en in 1415 Peters van Bursteden en Nouten kinder van Buerstede, G, fol. 34, fol. 45.

BUURSTEDENSESTRAAT – 1533 – R707, F52

De Buerstedensche strate.

Straat naar het gehucht Buursteden, de huidige Zuilenstraat?

CELENAKKERKE – 1700 – R733, F122, 122V

Een perceel saeylants: Ceelenackerken, half gemet ontrent de Schutsboom int Heuvelstrae-tien.

Bouwland van een familie Celen of een persoon Ceel. Vergelijk Lysbeth Peter Jan Peter Celens-zoondochter, 1464, Cerutti, II, p. 477.

DAMENAKKER, MARIE – 1542 – R709, 96V

Stuck lants: Marie Damenacker, een veertelsaet, in de kerckacker.

DAMENLAND, MARIE – 1537 – R708, 43V

Een veertelsaet lants inde Kerckacker: Marie Damenlant.

Akker, land in bezit van Marie Damen.

DIELISHEINING – 1554 – RH121, F40V

Vyf percelen weyen in Dielis heyninge.

Heining 'met een wal en heg omgeven perceel, ontgonnen op de heide', meestal gebruikt voor de verbouw van winterrogge en groot van omvang. Ontgonnen in de late Middeleeuwen. Dielis: mansnaam en familienaam.

DOELEN – 1544 – RH120, 2

De Doelen.

DOELEN – 1637 – R723, F171

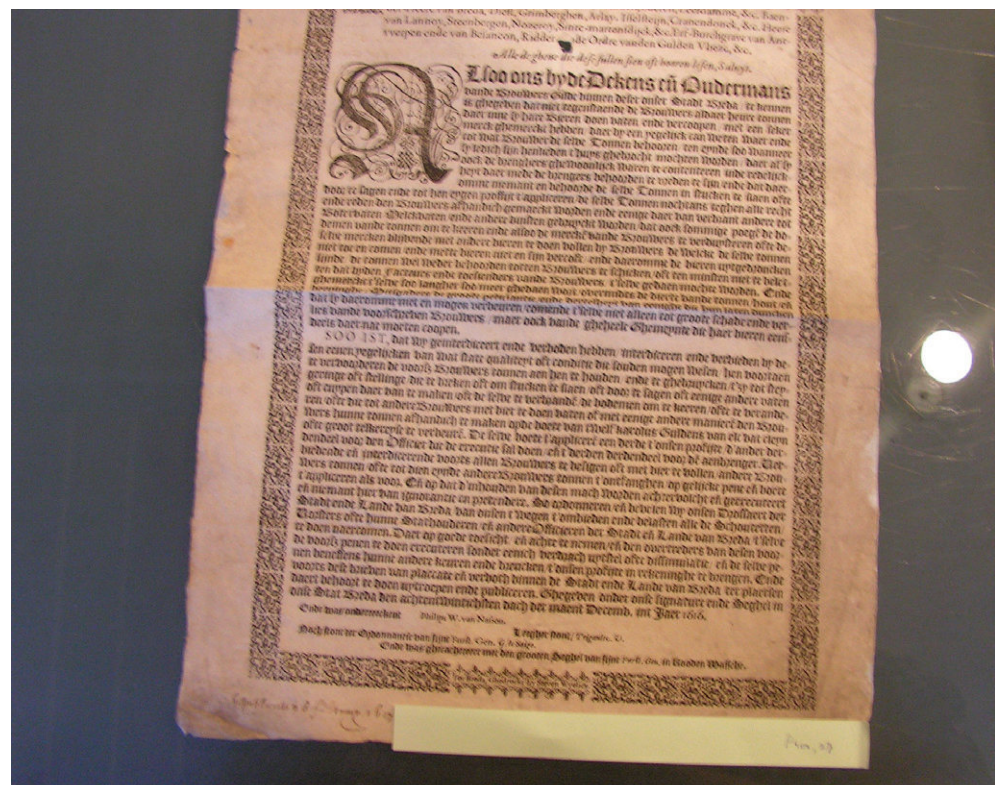
Een stede.. achter de Haegsche kercke, by de Doelen.

DOELEN – 1711 – R736, F126V

Opde Kerckackers by de Doelle.

DOELEN – 1731 – RH100, 112

Zaayland agter de Doelen.

Ordonnatie, P400-27.

DOELEN – 1742 – GP272, F21V

Agter de Doelen.

DOELEN – 1758 – RH107, F71V

Land neven de Schuttersdoelen.

DOELEN – 1785 – RH111, 180V

Zaayland op de doelen of Kerkakker.

Plaats waar de doelen van het schuttersgilde stonden. Schuttersgilden stonden in de regel onder bescherming van St. Joris of St. Sebastiaan. St. Joris was een Romeins soldaat die onder Diocletianus ter dood werd gebracht. Hij wordt voorgesteld vechtend tegen de draak (symbool van het ongelooft). St. Joris wordt aangeroepen tegen jicht en huidziekten, alsmede tegen ziekten der paarden. Hij is de patroon van soldaten, boogschutters en wapenmakers. Zijn feestdag is 23 april.²⁹ St. Sebastiaan was eveneens een Romeins soldaat, die om zijn geloof met pijlen werd doorboord. Hij wordt aangeroepen bij keelpijn, rode koorts en pest. Zijn feestdag is 20 januari.³⁰

In Princenhage bestonden diverse gilden: St. Annagilde, St. Bertelskilde, St. Hubertusgilde, St. Jacobskilde, St. Jorisgilde, O. L. V. gilde en St. Sebastiaangilde.³¹ In 1546 worden Henrick Anthonis Graeuwen en Laureys van Zittaert genoemd als regeerders van het Sint Jorjs gulde in der kercke van der Hage, R710, fol. 23v.

In 1659 werd het Cloveniersgilde opgericht: het reglement omvatte 54 punten (ND 8022, fol. 104-119). Om op St. Marten op de vogel te schieten mocht dit gilde een boom uit het Mastbos en ook een uit het Liesbos halen (ND 8022, fol. 123).

Reeds kort na de oprichting deden zich ongeregelheden voor. Op zondag 12 november 1662 schoten diverse gildeleden op de Plaetse met 'bussen' in de lucht en op de grond. Dingman Cornelis Ladders had zijn roer geladen en trok de stamper met zijn tanden eruit: zijn roer ging af en het schot trof de tamboer in zijn been, RH132, fol. 152v, 153.

De leden van het cloveniersgilde (of colveniersgilde) van de Hage waren niet zo snel van betalen: in 1674 klaagt Peter Michiel Christiaensen van Baerl, schoenmaker, althans dat de leden van het gilde bij hem flink in het krijt stonden, RH134, fol. 57. Op 29 augustus 1674 liep hij met een 'bloot' mes over de plets oft dorp in de Hage om de gildebroeders te bedreigen. De kolveniers schoten met de bus, een soort geweer. Hun tehuis was in de herberg de Pelikaan.

Ook bestond er een bijengilde; in 1695 werd hiervoor een reglement opgesteld omvatende 29 punten (ND 8022, fol. 186-202v).

Het St. Sebastiaansgilde van de handboog was in de zeventiende eeuw teniet gegaan, onder andere door de vele oorlogen. In 1707 werden er pogingen in het werk gesteld om het weer nieuw leven in te blazen.

Het St. Huybrechtsgilde kreeg in 1755 een uitgebreid reglement van maar liefst 35 punten (ND 8022, fol. 291-304v). Zij plachten vrolijk te zijn op Hubertusdag in november 'zonder krakeel, vegten oft keyven'.

DOELSTRAATJE – 1780 – RH110, 235V

Huysinge.. zuid het Doelstraatje.

DOELSTRAATJE – 1878 – P401, 1640

Het Doelstraatje lang 689 m, breed 3,8 m. zijnde een zand- of aardweg, lopende over de Hondsvonder.

Straatje naar de Doelen. Het huidige Doelakkerstraatje.

DONK – 1533 – R706, F173

Stuck weyden: den Donck, een bunder.

DONK – 1598 – R718, 46

Beemden inde Donck.

Donk 'hoogte in moeras'.

DOOMKENSWEIDE – 1694 – RH196, 33

Een gemet weylant: Doomkensweycken, ontrent de handt.

Bezit van Domaas; Vergelijk Cornelis Domaes Jacop Domaes, 1576, R715, fol. 220.

DOORNBOOM – 1613 – ND8974, F499V

Stuck lant in de Haechstraet: den Dorenboom, omtrent de Linde aent Hovelstraetken.

DOORNBOOM – 1620 – GP260, F37V

Mathys Inde Paeuw erffgen. lant: den Dorenboom.

Meidoorn of sleedoorn.

DORP – 1610 – R719, F193

Achter 't dorp.

DORP – 1648 – R724, F287

In 't dorp van de Hage.

DORP – 1655 – R726, F22

Aen het dorp van de Haeghe.

DORP – 1667 – R727, F89V, F171, 171V

Int dorp van de Hage; by het Haegse dorp; by het Haechdorp.

DORP – 1671 – R728, F1, F29V

Int Haegedorp; by het Haeghse dorp.

DORP – 1698 – R733, F25V

Inde Cuype ofte dorp van de Haeghe, noortwaerts de plaetse off Dorp van de Hage.

DORP – 1734 – RH101, F37

Agter het Dorp.

Dorp komt in diverse nederzettingen voor ter aanduiding van het centrum van de nederzetting bijvoorbeeld Oosterhout. De etymologie van het woord is niet duidelijk.³²

DORRE EIK – 1640 – R724, F29

Stuck saeylants: den Dorren Eyck, zuit den gemeenen wech, west en noort den Heere Prince van Oraengien erve.

Misschien is bedoeld een eik die half afgestorven is, met veel dode takken.

DREEF – 1667 – R727, 90V, 132V

De Dreve oft 'sheeren Heirbane; de Dreeff.

DREEF – 1679 – R729, F109

Aende leemputten.. suytwaerts sijn Hoocheyts Dreve.

DREEF – 1711 – R736, F89V

Saeylant op Steenhoven, suytwaerts s'heeren dreeff.

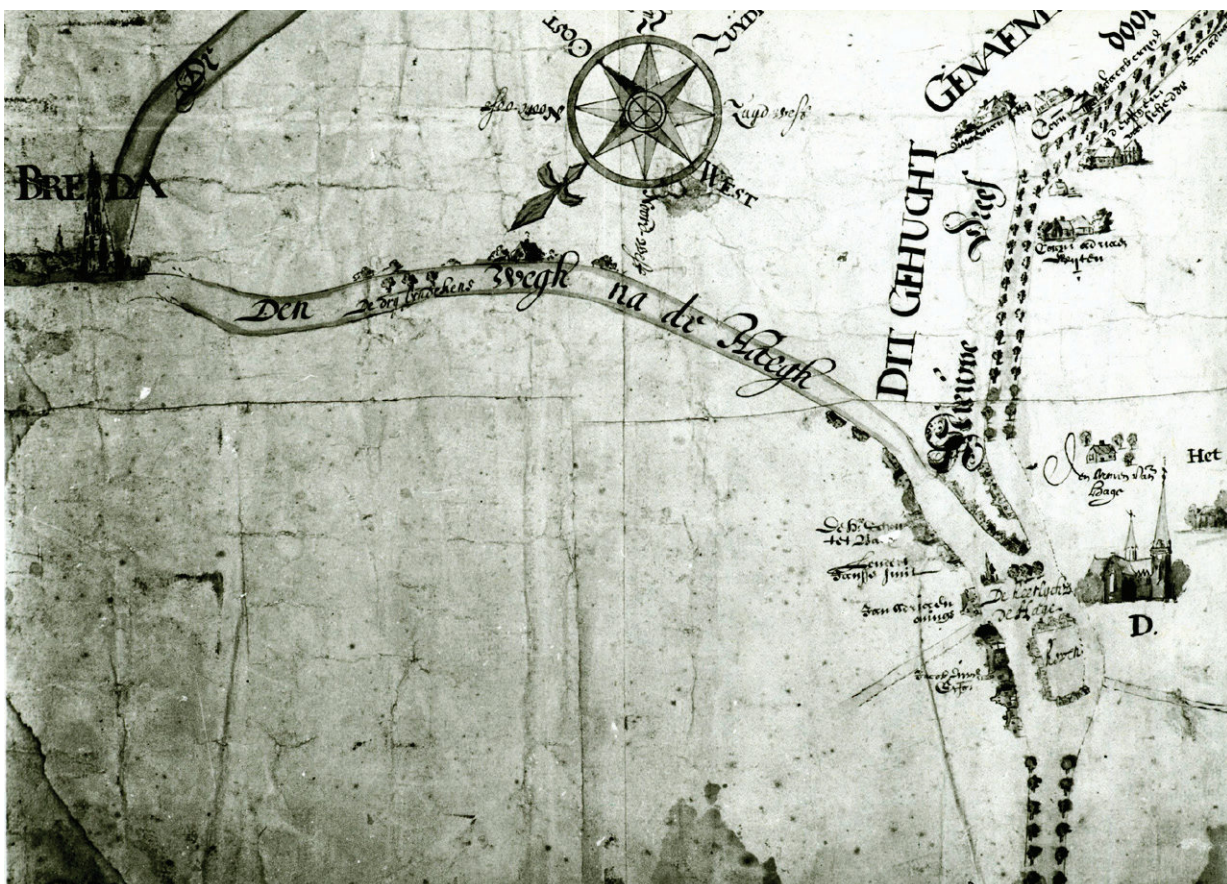
DREEF – 1734 – RH101, F100

Huijsinge, met de logie daar annex.. in het begin van de Dreve loopende van desen dorpe naar het Liesbosch, suytwaerts den Steenwegh.

DREEF – 1753 – RH101, F96V

In de Dreve loopende van desen dorpe naer het Liesbosch.

Gedeelte van de kaart van de gemeente van den Aert uit 1650 met het dorp de Hage. We zien de kerk en het marktplein met drie lindebomen. Zuid is boven.

DREEF – 1780 – R1080

Alle willige knootstammen aan weerskanten van s'heeren baan die van het Haagje na het Liesbosch schiet en wel van het Ploegje na de Steenweg.

Dreef, oorspronkelijk 'weg waarlangs vee gedreven, gestouwd werd'. Later: weg met bomen. In 1687 moesten Goris Claes Nuyten en Jan Jan Hendricx de weg van de Hage naar het Liesbosch 'maken ende vereffenen' en dit op gezag van Myndert van der Linden, boswachter van het Liesbos. Als beloning zouden ze de kleine tol niet hoeven te betalen, RH135, fol. 53v, 54. Op de kaart van Cornelis Dirven van 1650 staat de Nieuwe Dreef al vermeld.

De voorloper van de Dreef werd door een diepe sloot in twee delen gespleten. Het gedeelte van de voorganger van de Dreef tussen de Antwerpsebaan en de Kerk was heel smal: hier moest de weg, zoals over het gehele tracé trouwens, negen meter breed worden, ND 1216, fol. 238.

Bij de aanleg van de Dreef tussen het Mastbos en het Liesbos rond 1645 moesten percelen van particulieren onteigend worden. Eén ervan was in bezit van Margriet van Ruth, weduwe van Cornelis van Zweebrugge. Het gemeentebestuur besloot de schade van Margriet te laten taxeren en haar die dan te vergoeden, GP1643. In 1651 moest de Dreef hoognodig hersteld worden: bij nat weer was de passage wegens de vele gaten nauwelijks mogelijk. Vanouds benutte men hout uit het Liesbos om de weg te verbeteren (ND 8922, fol. 102). Musterds werden verticaal in de wegen ingegraven om de waterafvoer naar onder te bevorderen.

Huidige Dr. Batenburglaan, Rochussenstraat, Mastbosstraat, Dreef, Liesbosstraat en Liesboslaan.

DRIE LINDEKENS – 1696 – R732, 96v

Een perceel ackerlants tegensover de Dry Lindekens.

DRIE LINDEKENS – 1715 – R737, F153

Joffr. Catharina van Bergen, weduwe Sr. Adr. Biekens verk. aen Corn. Jacobus Stickers,

Dorpsstraat in de Kempen. Meester van de kleine land-
schappen.

borger en coopbrouwer alhier een huijsinge stallinge, hoff en erve: de Dry Lindekens, een bunder aende noortsijde van den Steenweg.

DRIE LINDEKENS – 1722 – RH277, 96V

Corn. Jacob Stickers laat na een huysinge: de Drij Lindekens, met een huysinge, stallinge daer nevens aenstaende, plijne hoff en erve, twee gemet, aenden steenwegh.

DRIE LINDEKENS – 1723 – P129, F2

Een veertelsaad lands uyt een meerdere parthye genaemd: den Putakker en nu: de Drie Lindekens, inde Haagstraat.

DRIE LINDEN – 1636 – GP261, F19

Tegens de Drie Linden.

DRIE LINDEN – 1668 – GP263, F8, 101V, F160V

Lant in de Haegstrate bij de Drij Linden; ontrent de Drij Linden, ontrent de Drij Lenden.

DRIE LINDEN – 1708 – R735, F5

Buyten de Haaghdijcx poorte aende noortzyde van de Steenwegh ofte Haaghstraete ontrent de Drije Lindekens.

DRIE LINDEN – 1742 – GP272, 112

Huijsinge: de Drie Linden, neven de Haagse straat.

DRIE LINDEN – 1742 – GP272, 18

3/4 gemet in de Haagse straat bij de Drie Linden.

DRIE LINDEN – 1790 – RH112, 201V

Zaayland omtrent de Drie Linden, aan den Steenweg.

Huisnamen met het telwoord drie komen zeer veel voor. Hier een huis met drie lindebomen. In 1683 woonde Maria Adriaen Boeymer gehuwd met Peter Lambrechts in de Drie Linden, RH134, fol. 37.

Van de linden bestaan verschillende soorten: de zomerlinde, de winterlinde en de Hollandse linde (een bastaard van beide eerste soorten).

In de zeventiende eeuw werd er alleen een vrouwtje en mannetje van de linde onderscheiden (zoals toen bij veel geslachten gebruikelijk). Blankaart schrijft over de linde: 'Het wyfjen die de gemeenste is, dese werd vrij dik en hoog, zig met veele takken wyd en zyd uitspreidende. De schors is van buiten bruinagtig, effen en glad, maar aan de binnenzide, naast het hout, uit den geelen-wit; zynde taay, buigzaam en bequaam om daar touwen van te draaijen. Het hout is sagt, wit, effen en sonder weeren...Het manneken heeft wat rouwer, harder en brosser bast. Het hout is wat harder, weerachtiger, en wat geelder van kleur. De bladen zyn rouwer en die van d'olmen seer gelyk: sy brengt selden bloem ofte vrugt voort; nogtans gebeurt het, en dese zyn plat, rond, en als gevouwen en ineen gedrongen, hangende aan lange steeltjes, . tros-gewyse veele byeen. Men vindse veel in bossen, langs de wegen, cingels der steden, enz. Sy bloeijen in de Lente: en werden meest geplant om hare cierlykle groente, en aangename reuk der bloemtjes. Het is aardig dat men den lindeboom averegts om kan planten, soodanig dat de wortelen in de logt tot takken uitgroeijen: en dese groeijen alle andere in groote en wydte verre te boven: en dit selfde bespeurt men in de Wyngaart, Aalbesien, Kruis-besien, Wilgen enz.'³³

Welke soorten Blankaart met zijn Mannetje en Vrouwtje bedoeld is niet zo duidelijk. Waarschijnlijk bedoelt hij met het mannetje de winterlinde, *Tilia cordata*, die vrijwel kale bladeren heeft. De zomerlinde, *Tilia platyphyllos*, die dan het wijfje zou moeten zijn, heeft ook grotere vruchten, die daardoor eerder opvallen dan die bij de winterlinde. Laatstgenoemde is vooral in het wild te vinden in de Achterhoek, bij Nijmegen en in Zuid-Limburg, terwijl de zomerlinde in de Achterhoek hier en daar nog gemeld wordt, evenals uit Twente en Zuid-Limburg. De Hollandse linde die als een hybride van de zomer- en winterlinde wordt beschouwd komt op een enkele plaats in Overijssel en bij Cuyk in het wild voor. Maar gekweekt komen zij alle drie veel meer voor dan in het wild.³⁴

Op dorpspleinen stonden vaak lindebomen, evenals aan de gevels van boerderijen. Lindebomen kunnen een zeer aanzienlijke leeftijd bereiken, tot zeker duizend jaar.

DRIE SCHOUWEN – 1738 – R1054

Het straatje loopende van de Handt na de Drie Schouwe.

DRIE SCHOUWEN – 1752 – R1061

Het straatje loopende van de Hand na de Drie Schouwen.

Vinkenburgseweg 10. Huis met drie schoorstenen? Dat was nogal royaal! Identiek met Vinkenburg.

DRIEHOEK – 1620 – GP260, F44

Heer Jeronimus van der Noot, pastoor in de Hage.. van den Dryhoeck.

DRIEHOEK – 1636 – GP261, 37V

Den Drijhoeck.

DRIEHOEK – 1648 – ND1437, 17

Een perceel land: den Dryehoeck.

DRIEHOEK – 1655 – RH274, 13V

Stuck zaeijlandt: den Drijhoeck, een gemet neven den Haegschen wech.

DRIEHOEK – 1657 – R726, F63V

Een perceeltken lants: den Drijhoeck (ten deele leen zynde), een gemet in de Haeghstrate, noortwaerts aen 's heeren strate.

DRIEHOEK – 1697 – R732, 161V

Een perceel hoflants aen de Blomkool: den Drijhoeck, een gemet (ten deele leen).

DRIEHOEK – 1713 – R737, F111

Een perceel hofflant: den Drijhoeck, by de Blomcool, in de Haeghsestraet (ten deele leen).

DRIEHOEK – 1714 – RH200

Saeylant aenden Cleijnen kerckacker, nevens den Dryhoek en Bieacker.

DRIEHOEK – 1742 – R1056

den Drie-hoeck.

DRIEHOEK – 1759 – R1066

Schaarhout om den acker: den Driehoek (van het geestelyk resept geweest).

DRIEHOEK – 1840 – N 6407, 54

Verhuur van een perceel zaailand: den Driehoek, 78 roeden.

Driehoekig perceel.

DRIES – 1533 – R707, F48

Stuck lants: den Driesch, kwart bunder inde Haighstrate.

DRIES – 1611 – R719, F233

Stuck lants: den Driesch, een veertelsaet, in de Haechstraete.

DRIES – 1654 – R726, F9V

Stuck lants: den Driesch, in de Haechstraete, by de Lindt.

DRIES – 1679 – R729, 109V

Stuck saeijlants: den Dries, 350 roeden, suyt de Haeghstrate.

DRIES – 1758 – RH107, F76

Een perceel soo saaylant als clavervelt: den Dries, 330 roeden in de Haagstraat, met het Huysken daer op staande.

DRIES, BREDE – 1644 – R724, 201

Saylants opden Cleyberch oostwaerts den Breeden Driesch.

Dries 'uitgeputte, opgeteerde akker, tijdelijk als weiland in gebruik', ook wel 'weiland dicht tegen de boerderij'. Wordt ook wel omschreven als 'De weide, die haast aan de hoevegebouwen paalt, nooit wordt gehooïd, en gewoonlijk langer blijft liggen (dit is zonder omgedaan te worden) dan een andere weide'.³⁵ Deze omschrijving geldt voor het gebied bij Essen-Kalmthout. In Kempenland, de omgeving van Oerle, luidt de definitie van dries: 'in de regel een dicht bij de woning gelegen hoog stuk weiland, waarvan het gras (en het hooi: dries-hooi), die van betere kwaliteit zijn dan het beemd-hooi, tot voedsel voor koeien dienen.'³⁶

Hoeufft schrijft: 'Dries wordt in de Baronie genaamd de grond in het gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is; men verstaat er somtijds door hetgeen dat men elders noemt de boerenwerf. Eigenlijk is het driesch, dreesch, in het Neder-Saks (isch) driesch, en beteekent akkerland, dat rust en niet bebouwd wordt: daarvan dat dries, driesch op sommige plaatsen in 't algemeen eene weide beteekent, omdat het driesch land doorgaans tot weiland dient.'³⁷

In de Baronie kwam dries in de betekenis van huiswei vooral later op: aanvankelijk zal vooral de betekenis 'opgeteerde akker' gegolden hebben.

In Wortel kenden de gezworenen in 1752 vier soorten dries: de eerste soort werd bezaaid met haver en klaver; de haver werd het eerste jaar geoogst en de klaver het volgende jaar. De tweede soort werd bezaaid met boekweit (ook het tweede jaar?). De derde soort werd het eerste jaar met rogge bezaaid en het tweede jaar met haver. De vierde soort, de slechte driessen, werden drie of vier jaar met de beesten beweïd en dan weer gebroken en bezaaid.³⁸ In de Baronie kende men vooral de vierde soort.

DRUIF, OUDE – 1561 – R713, 190

Claes en Willem Jan Adr. Wrijters en anderen verkopen J.C. Aerts de helft van een huys en erve mette toebeh. en erve: den Ouden Druyf, met den hof omtrent de Haighkerck, noortwaerts aen sheeren straet (helft is van de H. Geest).

Moeten we lezen Oude Druif of Oude Druit? Waarschijnlijk het laatste. Zie hier onder.

DRUIT, OUDE – 1562 – R713, 234

H. Geestmrs. Adr. Adr. Rombout Graeuwen en J. Adr. Corn. Claes verk. J.C. Aerts de helft van een huys en erve mette toebeh.: den Ouden Druyt, aengecomen van Cornelie Claes Boomans, metten hof.

Een druit is een grappenmaker. Duits is een bekende familienaam. Vergelijk Wilhelmus de Druyt, Cornelis Meeus Janss Druyts, Geryt Gielis Druyts, Henrick Merten Druyts, Peter Adriaen Druyts etcetera, te Gilze, 1456.³⁹ In het jaar 1422 wordt ene Willem die Druyte genoemd, NDV1311, fol. 44. In 1427 komt Willem Hessel Druytszoen voor.⁴⁰ Zie ook bij Oude Druit, onder.

DUINSAKKER, ADRIAAN – 1694 – RH196, 77

Een perceel lant: het Uytgeworpen heesterbosch en Adriaen Duijsacker, drie gemet, bij Zuijlen.

DUINSAKKER, ADRIAAAN – 1694 – R732, 26V

Adriaen Duysacker, met het uytgeworpen Heesterbosch vijf gemet op Zuylen.

Akker van Adriaan Duims of Duins, beide vormen komen ook elders voor.

EENDVOGEL – 1591 – R717, 52

Stuck lants omtrent den dorpe van de Haghe achter de plaetse, eertyts genaemt den Eyntvogel, een bunder.

EENDVOGEL – 1599 – R718, 79

Stuck lants bij de Haechkercke omtrent den Eijntvogel.

EENDVOGEL – 1618 – R720, 188

Stuck erffs oft lants: den Eyntvogel een bunder, noortwaerts aende Herbaene oft 's heeren straete, tegenwoordich gebruyckt by Corn. Ghoris Backers diemen noempt Pater.

EENDVOGEL – 1620 – GP260, F39

Gysbrecht Henricx van der Strepen, borduerwercker bezit den Eyntvogel.

EENDVOGEL 1636 – GP261, F29V

Gysbrecht Henricx van Strijpen, borduerwercker lant: den Eyntvogel.

EENDVOGEL – 1641 – R724, 49

Onderpand Laurens Geerit van Genck: huys hoff, twee gem.: den Entvogel, aen het Dorp, west en noort de straete.

EENDVOGEL – 1662 – R726, 189V

J.A. van Poppel onderpand: huys.. twee gemet in de Haeghe vooraen t Dorp: den Eyntvogel, noortwaerts aen 's heeren straete.

EENDVOGEL – 1664 – R726, 281V

J. Adr. van Poppel onderpand syn woonhuys, van outs: den Entvogel en nu 't wapen van Nassau, een bunder voor aen tdorp, noortwaerts de strate.

EENDVOGEL – 1667 – R727, 102V

J. Adr. van Poppel verk. Dirck Roovers een huys.: den Eijntvogel, aende Plaets, westwaerts J. J. Hardi, noortwaerts 's heeren strate.

EENDVOGEL – 1668 – GP263, 112V

Den Eijntvogel.

EENDVOGEL – 1669 – R727, 258V

Dirck Rovers verk. Jan Adr. Leyten X Lijntien Frans Wouters een huys, van outs: den Eijntvogel en nu: het Wapen van Nassau, twee gemet aende Plaetse, noortwaerts 's heeren strate.

EENDVOGEL – 1698 – R733, F39

Twee perceel saeylants, d'eene: den Eyntvogel en d'ander Krijntjens Bogaert, tesamen 2 ½ gemet inde Leemputten aenden Steenwegh.

EENDVOGEL – 1742 – GP272, 56V

Huijsinge: 't Eijndvogel.

EENDVOGEL – 1747 – RH104, 57

Johannes de Wit den ouden, weduwnaer van Catharina van Campenen anderen verk. Paulus Janssen van Beek een huysinge, hoff en erve gestaen en gelegen aen het Oosteynde vanden Steenweg in twee parcelen, deen: den Eyndvogel en tander: Cruyntiens Boogaard, 2½ gem, west de Pastorye, noord den Steenweg.

EENDVOGEL – 1750 – GP287, 1632

Twee gemet aen de huysinge: 't Eijndvogel, bezit van Marynis Janssen tevoren Christiaen Adr. Bastiaansen.

Endvogel 'eend'. Dus een huis waar een eend uithing. Veel voorkomende huisnaam.

EEP – 1643 – R724, F191V

Jacob Adr. van Loon heeft vercocht Adr. Martenssen Wagemaecker een huys, 13 roeden: d Eep, aende Plaetse, suytwaerts de Plaetse, west en noortwaerts Jan Adr. Oonincx.

Iep? Stond er een iep bij dit huis?

EINDHOVENSSTRAATJE – 1637 – R723, F159-161

Aende Eijnthovensche strate.

EINDHOVENSSTRAATJE – 1642 – R724, F52V

Stede op den heuvel, zuyt het Eyndhovens straetken.

Straatje naar het gehucht Eindhoven. Huidige Flierstraat?

EKSTERKE1620 – GP260, F34

Lant aen d'Ecsterken.

EKSTERKE1634 – P124, F6

Goedula Jacobs, weduwe Hendrick Corn. Bellekens: 4½ lopensaet landts eertijts betimmert: d' Exterken, op den hoeck van de heerstraete dye van Antwerpen coompt, de Goidshuyskens noort.

EKSTERKE1699 – P126, F25

4½ lopensaet lants, eertijts betimmert: d'Exterken, op den hoeck van de Heerstrate die van Antwerpen (compt) daer aen zuyt, den wegh na de Haeghkercke west, de Godtshuyskens noort.

Zie onder Eindhoven, Ekster.

EKSTERAKKER – 1620 – GP260, F38V

Corn. Jacop sGraeuwen Exteracker.

EKSTERAKKER – 1665 – R727, 15V

Stuck saeylant: den Exteracker, half bunder, aende Antwerpse Baen, oostwaerts Jan Jacobs-sen de Wever.

Gelegen bij een huis de Ekster? Of is de landnaam primair? Dan een perceel waar eksters nestelden.

ELSAKKER – 1743 – R1056

Land van de Domeynen, een perceel: den Elsacker.

ELSAKKER – 1840 – N 6407, 54

Verhuur van een perceel zaailand: de Elsacker, een bunder 29 roeden in de Heylaarstraat.

Perceel genoemd naar een heg met elzen. De zwarte els, *Alnus glutinosa*, groeit vooral langs sloten.

De boomnaam els komt voor het eerst voor in 772/776.⁴¹ Bij het doorzagen verkleurt het hout oranje-rood. Hier is de boom naar genoemd: els bevat een wortel *el, -ol 'rood, bruin' (die ook in de boomnaam olm aanwezig is).⁴²

EMERKE – 1480 – HINGMAN343, 1, F14V

Een stuck weyden: d'Amerken, een bunder in Kerckacker, neven den Kerwech.

Amer, Emer 'nat land op de oever van een beek' of 'werf langs een rivier' dan wel 'kaai'.⁴³ Hier de eerstgenoemde betekenis.

EMERSTRAAT – 1695 – R732, 76

Aende Emersche straet.

Straat naar het gebied de Emer, tegen de Mark. Huidige Zuilenstraat.

ENGEL – 1543 – R709, 156

Laureys J. van Sittaert onderpand: herberge huysinge, schure stallinge hovinge en erffnisse mette toebenh.: den Enghel, omtrent de kercke, westwaerts aen C. Gielis Bays en voorts omgaens aen 's heren strate, en een stuck hoffs en erfs, vijftig roeden, tegens de stallinge over de gebuerwech.

ENGEL – 1568 – R714, F178

Heffing op herberge, huysinge schuere, stallinge hovinge en erffnisse met heure toebenh.: den Engel, omtrent de Haechkercke (vgl. schepenbrief 1543, 4 september).

ENGEL – 1577 – R715, F254

De kinderen van Pr. Adr. Oomen verk. een erfpacht uyt herberge, huysinge, schuere, stallinge hovinge en erffnisse mette toebenh.: den Engel, omtrent de kercke.

ENGEL 1607 – R719, F52V

Onderpand Marten wylen Marten Spieringszone: de huysinge en erffnisse: den Engel, aende Haechkerck.

ENGEL 1742 – GP272, F286

Twee gemet op den Heuvel: den Engel.

Veel voorkomende huisnaam. In Baarle-Nassau heette een herberg aldaar ook zo. De Engel werd doorgaans vliegend en meest verguld afgebeeld.⁴⁴

ERVEMOEIKE – 1731 – RH100, 116V

Sr. Anthony van Beeck, mr. schoenmaker onderpand: een geheel huys hoff stallinge en erve inde Cuijpe en nevens het kerckhoff, het Ervemoeijken, oostwaerts 't kerckhoff, noortwaerts de Cuijpe van 't dorp, aangek. dd. 20 oktober 1728.

Corrupt voor Ermmoeike. Zie Armoede.

FELTENS HOF – 1616 – R515, F2V

Stuck lants: Feltenshoff, een gemet buyten de Haechdycksche poorte in de Haechstraete.

Hof 'met een heg omgeven perceel, dicht bij de boerderij', bezit van de familie Felten.⁴⁵

FLIEREN 1662 – R726, F192

Stuck weyden in de Flieren.

FLIEREN 1680 – R729, F118V

Weyden over de Torffvaert in de Flieren.

Vlieren <vledder 'moeras'. Of de boomnaam Vlier.

FLORA POMONA – 1941 – DE BOER38, NR.37

Een dubbel woonhuis: Flora Pomona, aan de Bredaschen weg, nr. 64 en 66. Kad. nr. I 2638 groot acht are.

Genoemd naar een boomgaard met appelbloesem?

FORT

In de Zuilenstraat.

Versterking? Of een rijtje arbeiderswoningen?

FORTUIN – 1658 – R726, 82

J.J. Claessen onderpand: woonhuys...: de Fortuijn, aende Plaetse.

Wensnaam: men wenste goed de kost te verdienen in het huis met deze naam.

GAARSDRIES – 1665 – RH274, 49V

Den Gaersdriesch en Wouter Cattenveldeken (bij de hoeve van Buersteden).

GAARSDRIES – 1694 – RH196, 76

Den Gaersdries, by Zuylen.

GAARSDRIES – 1694 – R732, 25

Parceeltjens: de Gaersdries, Wouter Katteveldekens en den Tarweakker, allodiael oft chijsngoet synde.

GAARSDRIES – 1738 – RH279, 19V

Een perceel weyde: de Gaersdries en Wouter Catten Veldeken, honderd roeden. Nog een dito, genaamd en gelegen als boven.

Dries betekent hier waarschijnlijk 'huisweide', hier zoals bijna altijd begroeid met gras. Dries 'uitgeputte, opgeteerde akker, tijdelijk als weiland in gebruik', ook wel 'weiland dicht tegen de boerderij'. Wordt ook wel omschreven als 'De weide, die haast aan de hoevegebouwen paalt, nooit wordt gehooïd, en gewoonlijk langer blijft liggen (dit is zonder omgedaan te worden) dan een andere weide'.⁴⁶ Deze omschrijving geldt voor het gebied bij Essen-Kalmt-hout. In Kempenland, de omgeving van Oerle luidt de definitie van dries: 'in de regel een dicht bij de woning gelegen hoog stuk weiland, waarvan het gras (en het hooi: drieshooi), die van betere kwaliteit zijn dan het beemdhooi, tot voedsel voor koeien dienen'.⁴⁷

Hoeufft schrijft: 'Dries wordt in de Baronie genaamd de grond in het gemeen, en het met gras bezette land in het bijzonder, twelk binnen eene boeren-hofstede besloten is; men verstaat er somtijds door hetgeen dat men elders noemt de boerenwerf. Eigenlijk is het driesch, dreesch, in het Neder-Saks (isch) driesch, en beteekent akkerland, dat rust en niet bebouwd wordt: daarvan dat dries, driesch op sommige plaatsen in 't algemeen eene weide betee-tent, omdat het driesch land doorgaans tot weiland dient'.⁴⁸

In de Baronie kwam dries in de betekenis van huiswei vooral later op: aanvankelijk zal vooral de betekenis 'opgeteerde akker' gegolden hebben. De etymologie is onzeker; gezien het beperkte verspreidingsgebied (Nederlanden en Westfalen) kan het woord uit een substraat-taal geleend zijn.⁴⁹

GAARSHOF – 1514 – R421, F121V

Stuck weyden: den Gaershof, onder lant en weyde zeven lopensaet (!), ontrent der Haighkercke.

GAARSHOF – 1532 – R706, F155V

Stuck erfs onder bosschen en weyden. zeven lopensaet: den Garshof.

Ongeveer hetzelfde als Gaarsdries, maar hier met een heg eromheen (een doornenheg?). De term komt als appellatief vooral voor te Rijsbergen en Zundert.

GALGENVELD – 1711 – R736, F126V

Het Beyltien oostwaerts het Galgevelt, toebehorend aen de pastorie van de Hage.

GALGENVELD – 1780 – RH110, 219V

Een perceel zaayland 7/4 gemet agter het dorp: het Galgeveld.

Het zou vreemd zijn als Hage, een dorp dat nooit de hoge jurisdictie bezat, een galg zou hebben gehad. Doodstraffen voor misdaden begaan onder de Hage werden door de schepenen van Breda uitgesproken. Maar in de Baronie zijn wel meer galg-toponiemen bekend in plaatsen die geen hoge jurisdictie bezaten (Chaam, Baarle). Was er ooit een tijd, voordat Breda het exclusieve recht kreeg op de tenuitvoerlegging van de doodstraf, waarin ook de kleine dorpen doodstraffen konden uitspreken? Of hebben we te doen met een militaire berechting uit de Tachtigjarige Oorlog?

Een voorbeeld van een berechting door de schout van Breda (+ schepenen) op het plateland van de Baronie: Op de grens van Rijsbergen en de Hage had ooit een terechtstelling plaats van een zekere Stoffel, die voor het plegen van een misdaad onthoofd werd. De voltrekking van de executie vond plaats door de beul van de schout van Breda op de (later zo genoemde) Stoffelenberg: het hoofd rolde bijna in een aanpalend ven, het Donderblik.⁵⁰ Het Galgenveld lag dicht bij de Kromme Eik: werd die als galgboom gebruikt?

GANZENPOEL – 1510 – R419, F213V

Een halff bunder lants: den Gansenpoel, inde Kerckacker, .. tHaeckstuck op die oostside.

GANZENPOEL – 1514 – R422

Een half bunder land: den Gansenpoel, omtrent der Haeghkercken, oost en west aen dat Haeckstuck.

GANZENPOEL – 1544 – RH120, 26

Stuck lants: den Gansepoel, acht lopensaet oestw. aende pastorye van de Hage erve.

Poel 'plas, waar tamme ganzen verbleven'. Het houden van ganzen moet in de middeleeuwen zeer populair zijn geweest. Maar in de honderden boerderijinventarissen van de zeventiende/achttiende eeuw vinden we geen enkele gans meer. Zijn ze verdwenen omdat er minder gemeynten waren? Ganzen bevuilen met hun uitwerpselen het gras, waardoor andere dieren er bijna niet meer van kunnen eten.

GEBUURKWARTIER – 1682 – R729, 212V

Achter de kerck, oost aen het gebuerquartier, zuyt en west aende dreeff.

Kwartier 'buurt' van de geburen. Maar dat is elke buurt.

GELLECOMSAKKER – 1665 – R727, 12

Van Gellecomsacker, halve bunder.

Akker van de familie Van Gellecom. In 1620 wordt Adriaen van Gelcom genoemd, wonend tegenover de Oude Watermolen, GP260, fol. 39v. In 1947 woonden de twee laatste Brabantse naamdragers Van Gellekom in Bergen-op-Zoom.⁵¹

GODSHUISKENS – 1627 – R722, 85

de Taele sHeylichgeest inde Hage erve: de Godtshuyskens.

GODSHUISKENS – 1634 – P124, F6

D'exterken, de Goidshuyskens noort.

GODSHUISKENS – 1699 – P126, F25

D'Exterken, opden hoeck van de Heerstrate die van Antwerpen (comt?) daer aen zuyt, de wegh na de Haeghkercke west, de Godtshuyskens noort.

Bezit van de Tafel van H. Geest, de instelling die de armenbedeling verzorgde. In deze huizen werden armen gehuisvest.

GOOR – 1543 – R709, 136

Inde Kerckacker int Ghoir.

Goor 'moeras met venige bodem'. Na ontwatering en ontginning vaak goede grond en gebruikt voor weiland en soms zelfs bouwland.

GOORBERG – 1708 – R735, F29V

Een perceel land en bosch: den Goorbergh, een bunder by oft ontrent de Antwerpse Baene ontrent de Roskam.

Berg bij het Goor.

GOREN – 1738 – RH279, 20V

Honderd roeden lant: de Goren; tweehonderd roeden lant: de Goren; drie gemet land: de Goren, oostwaerts en noortwaerts sheeren Baen.

GOUDEN APPEL – 1737 – RH101, 157

De erfgenamen van Elisabet Huygens verk. Josephus Augustus Masvelt: eene huysinge, met zyn kelder en plijne daar agter aan gelegen: den Gouden Appel aen den Bredasche Steenweg, westwaerts den Steenweg.

GOUDEN APPEL – 1738 – RH102, F11

Onderpand Jos. Augustus Masvelt: een huysinge, stallinge met zyn kelder en plijne daar agter aen gel.: den Gouden Appel.

De appel, reeds in het Paradijs bekend, kwam van alle vruchten het meest als uithangteken voor.⁵² Wilde appelbomen met zeer kleine vruchten, werden met de naam houtappel aangeduid.

GOUDEN LEEUW – 1720 – RH96, 115V

Onderpand Juffr. Johanna Stickers: huysinge, hof en erve, met toebeh.: den Gouden leeuw, int Dorp, zuytwaerts s'heeren strate.

GOUDEN LEEUW – 1738 – RH102, F3V

Sr. Pieter Nouten te Breda verk. uytter hand aen Mons.r Antony Mouwen een huysinge stallinge plijne hof en erve, int dorp van de Hage, vanouds: den Hasewinthont ende nu: den Gouden Leeuw.

GOUDEN LEEUW – 1742 – GP272, 111V

Huijsinge int Dorp: den Gouden Leeuw.

GOUDEN LEEUW – 1742 – GP272, F145

Corn. Dominicus van den Brule ½ gemet hof en erve aan de huysinge int Dorp: de Gouden Leeuw.

GOUDEN LEEUW – 1748 – RH104, 96

De fam. vanden Brule verk. Cornelis Dominicus vanden Brule: eene wel doortimmerde huysinge, koeystal en paardestal van twintig paerden, een groote schuer met een agterkeuken en hof.. benoorden den steenweg loopende naer Antwerpen: den Gouden Leeuw, zuyd den steenweg.

GOUDEN LEEUW – 1785 – RH111, 180V

Anna Elisabeth van Ginneken erft: huysinge, koetshuys paardestal hoff en erve omtrent het kerkhoff: de Gouden Leeuw, zuid 's heren straat.

GOUDEN LEEUW – 1794 – RH113, 102V

Onderpand Eduart Bosschart: huysinge, koetshuys paardenstal, hoff en erve, veertig roeden: den Gouden leeuw, zuid 's heren straat, met een klyn huysje.

'Den Gouden Leeuw kan men nog in de gewesten die eertijds 't Hergtogdom Brabant uitmaakten, telkens ontmoeten; niet slechts hangt hij aan tapperijen en logementen uit, maar ook aan burgerwooningen'.⁵³

De Gouden Leeuw figureerde in het wapen van de hertogen van Brabant.

Adres: Dreef 11/13. De linkerhelft van het complex dateert uit de vroege negentiende eeuw.

GOUWBERG – 1656 – RH274, 15V

Stuck landts: de Gouwbergh, twee gemet.

GOUWBERG – 1654 – R726, F5V

Stuck landts: den Goubergh, twee gemet aende Haeghstraete.

GOUWBERG – 1679 – R729, 110

Stuck saeijlant: de Goubergh, twee gemet in de Haeghstrate.

GOUWBERG – 1698 – R733, F21V

Een perceel saeylants: den Gouwbergh, twee gemet inde Haeghstrate.

GOUWBERG – 1742 – GP272, 253

2 gemet aan de Haagse-straat: den Gouwberg.

GOUWBERG – 1744 – RH280, 9

Een perceel hoff: den Gouwberg, twee gemet aan den Steenweg.

GOUWBERG – 1750 – GP287, 1400

2 gemet aende Haagse straat: de Gouberg.

Gouw kan ontstaan zijn uit gelt 'onvruchtbaar'.⁵⁴ Vooral gezegd van dieren, maar bij overgang ook op grond van toepassing. Gouwbergen komen in de Baronie op diverse plaatsen voor, bijvoorbeeld te Rijsbergen en Strijbeek. Het gaat steeds om schrale, droge zandgrond. Gouw in de betekenis 'waterloop, sloot' komt in de Baronie nooit voor. Wel zou men nog ter verklaring van dit toponiem kunnen denken aan de kleur van de bodem, geelachtig net als goud of aan begroeiing van het perceel met goudsbloemen (Gele ganzenbloemen), ooit een veel voorkomend onkruid in graanakkers.

GRAAF WILLEM – 1682 – R729, 215

Erfgenenam Bastiaen Bogaerts verk. Jan Claes Voeten een huys ende wooninge met een gedeelte van de hutte: Graeff Willem mette erffnisse en de pleyne daertoe gehorende, inde Cuype ofte Dorp van de Hage, oostwaerts aende Plaetse, noortwaerts aen sheeren straet.

GRAAF WILLEM – 1742 – GP272, 436

Drie roede erve aan Graaf Willem in 't dorp.

Genoemd naar Graaf Willem van Nassau? Op 1 mei 1690 ordonneren schout en schepenen dat 'de Huijsinge ofte Tente' die Graaff Willem genoemd werd binnen 24 wordt ontruimd moest worden omdat het bouwsel veel te brandgevaarlijk was. In 1690 was de weduwe van Marinus Peter Verbaten de eigenaresse. Van oorsprong was het slechts een hut of tent.

GROOT HUIS – 1734 – RH101, 105V

Erfdeling Hendrik Peeters van Bocxel: de Groote Huijsinge met de kooije de geheelen gangh, de puth is half en half.

Een uitzonderlijk groot huis vergeleken met de normale doorsnee woning.

GRUITWEIDE – 1620 – GP260, F99

Weyde: de Gruytweyde.

Met de gruit, een mengsel van kruiden en vooral gagelknoppen, dat tot de veertiende eeuw aan het bier toegevoegd werd om het beter houdbaar te maken, kan deze naam niets te maken hebben. Gruit is ook de naam voor pluimgierst, *Panicum miliaceum*, maar dat is een buitenlands gewas, dat niet in weilanden groeit.⁵⁵ Zou men een verwante soort nl. hanenpoot, *Panicum crus galli* ook met deze naam aangegeven hebben? Dan een weiland waarin veel hanenpoot groeit, een gewas dat normaal gesproken vooral in graanakkers optreedt.

GROTE STRAAT

Het eerste deel van de Liesbosstraat zou in de eerste helft van de twintigste eeuw zo genoemd worden.

HAAGAKKER – 1440 – ND1010, 118

tot drie steden in de Hage Acker.

HAAGAKKER – 1501 – R415, 282V

Lants in de Haighacker; thrulle inde Haighacker; twee lopensaet lants in de Haighacker: den Vuylboom; twee lopensaet lants opte Haighacker.

HAAGAKKER – 1503 – ERENS

Haighacker.

HAAGAKKER – 1504 – R416, F221V

Inde Haighacker.

HAAGAKKER – 1526 – R705, F95

tGhoir.. neven de Haighsche acker.

HAAGAKKER – 1528 – R705, F170

Twee lopensaet lants inde Haighacker.

HAAGAKKER – 1541 – R709, 45V

Den Cleijberch inde Haeghacker.

HAAGAKKER – 1550 – R711, 24

Lants inde Haghe acker.

HAAGAKKER – 1613 – ND8974, F498V

Een lopensaet lants in de Hage acker.

Akker van de Hage, de dorpsakker, een vroeg ontgonnen uitgestrekt gebied cultuurgronden. Binnen dit gebied lagen weinig wallen of heggen, alleen aan de buitenkant lag een wal. Binnen de dorpsakker werden grenzen bepaald door scheikeien, een enkele boom of struik op de wal of slechts een diepe voor. Hoe de dorpsakker er begin negentiende eeuw uit zag vernemen we van meester Schrauwen uit Gilze in een lyrische omschrijving: 'Ziet nu, welke uitgestrek-

te vlakke het dorp omgeeft. Dit geheele akker, zoo noemt men deze uitgestrektheid, is zaai-land, een enkel plekje weiland, dat hier of daar in eene laagte ligt uitgezonderd. Geen hout-gewas verhindert hier de bebouwing des gronds; aan slooten of greppels gaat niet een duim lands verloren; men heeft die tot afleiding des waters niet noodig en tot grensscheiding der landerijen legt men slechts enen kei onder de aarde. Vestigt nu uwe oogen op het graan. Welke uitgestrekte korenvelden! Men bezaait hier drievijfde gedeelte van het bouwland met rogge, en dat wel twee, drie achtereenvolgende jaren op dezelfde plaats, iets, dat elders vol-strekt niet wil gelukken. Merkt gij wel vanwaar ons deze aangename geur toevloeit? Volgt slechts de bijen, welke al gonzend nevens onze ooren vliegen, en zij zullen u op die boek-weitvelden brengen, die daar zoo heerlijk met witte bloemen prikken, waaruit zij den welsma-kenden honing inzamelen. Ziet eens, welk verrukkelijk gezigt in de verte dat veld met blaau-we bloemen oplevert; het is vlas, welk gewas men hier slechts zoveel teelt, als men tot eigen gebruik noodig heeft, eveneens als het koolzaad, hier sloorzaad genoemd, het welk gij daar links van u ziet. Ook treft men hier vele aardappelen aan, en hier en daar haver, doch zeld-zaam garst en nog zeldzamer tarw. En wacht men tot de rogge ingezameld is, dan ziet men de grond dadelijk in gereedheid brengen om met raap-en spurriezaad te worden bezaaid.¹⁵⁶

HAAGKERK – 1440 – DEN60

Die hoeve die men heyt Kesselhoeve after die Haghekerck.

HAAGKERK – 1468 – TAX16, 142

Aen die zyde ter Haegkercken waert.

HAAGKERK – 1499 – R415, F87

Der Haighkercke.

Pieter Breughel:
de Oogst.

HAAGKERK – 1525 – R705, F5V

Huys achter de Haighkerck.

HAAGKERK – 1576 – R715, F207

Erfs omtrent de Haeckercke, zuytwestwaerts aende schoolstrate, noordwaarts aende Plaetse.

HAAGKERK – 1646 – R710, F26V

Aende Haeghkercke.

De vorm Haagkerk is vrij uniek. Men spreekt bijvoorbeeld nooit van Oosterhoutkerk, Gilze-kerk of Ettenkerk. Hoe dit te verklaren?

HAAGSEBAAN – 1657 – R726, F55V

De Haegsche Baene.

HAAGSEBAAN – 1660 – R536, F44V

De Haegsche Baene.

Haagweg voordat deze bestraat werd.

HAAGSEDORP – 1671 – R728, 7V

Int Haegse Dorp.

Het dorp werd ook wel aangeduid als de kuip. Het centrale plein heette de Plaetse.

Overzicht van de stad
Breda en omgeving
door Westenhout,
1795, SAB 1998-0906.

HAAGSE DREEF – 1751 – R1060

Schaerhout van alle de willige aen wedersyde van de Haegse dreeff, beginnende van den Schutsboom tot aan het hecken van het Mastbos.

Huidige Mastbosstraat, Rochussenstraat, Dr. Batenburglaan en Dr. Schaepmanlaan.
Zie Dreef.

HAAGSE STEENWEG – 1734 – RH101, 106

Huysinge aende suijsyde vande Haegsensteenwegh.

Identiek met de Haagstraat.

HAAGSE WEG – 1647 – R724, F270V

Opten kerckacker zuyt den Haechschen weech.

HAAGSTRAAT – 1443 – ND8974, F499

Lant neven die Haghe strate.

HAAGSTRAAT – 1474 – D, F16

De Haeghstrate.

HAAGSTRAAT – 1503 – R416, F82

De Haighstrate.

HAAGSTRAAT – 1504 – R416, F143

Sheeren strate: de Haighstrate.

HAAGSTRAAT – 1598 – R718, 39

Inde Haechstrate.

HAAGSTRAAT – 1616 – R720, F132

In de Haechstrate.

HAAGSTRAAT – 1634 – P124, F39

Inde Haechstraete.

HAAGSTRAAT – 1654 – R726, F5V

Den Goubergh aen de Haeghstraete.

HAAGSTRAAT – 1664 – R726, F260V

In de Haghstrate.

HAAGSTRAAT – 1712 – R736, F182

Van Haeghstraete ofte Steenwegh tegens over ofte ontrent de Drie Lindekens.

HAAGSTRAAT – 1742 – GP272, F18

In de Haagse straat.

Straat van Breda naar Hage. Later, na bestrating, de Steenweg genoemd. Huidige Haagweg.
In 1683 wordt een overzicht gegeven van het tol-of weggeld dat ieder deze weg wilde passeren moest betalen (P400, inv. nr. 4, fol. 63v).

Yeder persoon oft mensch te voet off op kar oft wagen sittende	2 penningen
Simpele soldaten oft ruyters	vrij
Een karre, Berlyn oft bolderwagen met vijf oft vier peerden	4 stuyver
Idem met twee peerden	3 st.
Een wagen met drie peerden	3 st.
Ieder mensch dae rop sittende	2 penningen
Een wagen met twee peerden	2 st.
Een chaise off kar met een peerdt	1 st.
Ieder mensch daer op sittende	2 penningen
Een dobbele Luyxse kar met drie of meer peerden	6 st.
Een enkelde dito	3 st.
Een man te peerdt	12 penningen
Een os of karbeest	8 penningen
Een varken, schaep off kalff	2 penningen
In een stuiver gingen	16 penningen.

HAAGVEKEN – 1415 – G, F13

Lants bi dat Hagheveken neven Aert Ruceneers erve was op die een side en die strate daer men gaet ter Haghe waert op die ander side.

HAAGVEKEN – 1415 – G, 68

Land gelegen bi dat Hagheveken.

Veken 'hek van palen en gevlochten takken' in de weg van Breda naar de Hage. Hier stopte de bebouwing van Breda.

HAAGWEG – 1647 – R724, 270V

Den Haechschen wech.

Identiek met Haagstraat.

HAAKSTUK – 1510 – R419, F213V

Lants: den Gansenpoel inde Kerckacker, Gheryt Ghybs erfgenamen erve geheyten tHaeckstuck op die oostside.

HAAKSTUK – 1514 – R422

Den Gansenpoel oostwaerts en suytwaerts aen dat Haeckstuck, westwaerts neven des persoons erve van der Haghe.

Haak duidt op twee loodrecht op elkaar staande delen van een perceel, een winkelhaak vormend.

HAGE

Oude vermeldingen van Princenhage zijn:

zoals in het Frans haia.⁶¹ In toponiemen komt haag in de Baronie ook regelmatig voor, meestal in de betekenis heg, maar deze toponiemen zijn meestal een stuk jonger dan de naam Hage.

Welke van de ze verklaringen past het beste bij ons Hage? In 1198 is inderdaad sprake van een indaginem, een wildpark dat Haghe heet.

De woorden heg en haag zouden eeuwenlang naast elkaar bestaan hebben, maar in de Baronie liepen ze – zeker in de negentiende eeuw – door elkaar.⁶² Hoeufft (1836) schrijft: 'Haag, voor hegge, is hier zeer gemeen'.⁶³ In middeleeuws Engeland duidde haga of haia op een zware wal of heg om een bosrijk gebied, waarbij in het bijzonder bedoeld werd op gebieden waarin rood-wild werd gehouden.⁶⁴ De Nederlanders die zich in de 12e eeuw in Duitsland vestigden tussen de Weser en de Harz stichtten diverse dorpen waarvan de naam eindigde op -hagen.⁶⁵

De oudere naam voor Hage was Metershem, dat vooral in kerkelijke archiefstukken optreedt. De vorm met onzijdig lidwoord: het Haagje is mogelijk ontstaan naar analogie van het Ginneken (of omgekeerd?). Welk wildpark met de uit 1198 stammende vermelding wordt bedoeld is onduidelijk. Het Liesbos? Of de omgeving van Burgst en Gageldonk? Of Hagedorp? Haag komt als toponymisch element het eerst voor in het jaar 889.⁶⁶

Het dorp de Hage werd in de loop van het laatste kwart van de achttiende en negentiende eeuw steeds vaker aangeduid als Princenhage. Later nog werd het voorvoegsel 'Prins-' vaker gebruikt in allerlei namen in Breda-West. Wij zijn zó gewend aan de naam Princenhage dat wij, als wij in oudere stukken de naam 'Hage' lezen, wij daar automatisch Princenhage van maken. Niemand heeft zich echter blijkbaar ooit afgevraagd wanneer de naam Princenhage precies ingevoerd is. In werkelijkheid is de naam Princenhage nog niet zo oud. Van Goor duidt in 1744 in zijn standaardwerk Princenhage nog aan als de heerlijkheid de Hage. In de concept index op de resolutieboeken van Princenhage, die gemaakt is door C.J.M. Latour in 1989, komt geen besluit of publicatie voor om de Hage voortaan Princenhage te noemen.

We zien de naam 's Princenhage voor het eerst worden genoemd in de resoluties van de magistraat van de Hage van 7 april 1770, P 400, inv. nr. 10, fol. 179. Een tweede maal pas wordt de naam 's Princenhage genoemd in de notulen van 26 februari 1774, P 400, inv. nr. 11, fol. 38v. Maar nog lange tijd daarna wordt in de resoluties van de magistraat bijna alleen maar de naam Hage gebruikt.

We krijgen de indruk dat het gebruik van de naam 's Princenhage werd gestimuleerd door de Nassause Domeinraad. Deze nieuwe naam komt vaak voor in de correspondentie van deze instantie. De Nassause Domeinraad zetelde in deze tijd in 's-Gravenhage. Dat zou een reden geweest kunnen zijn om de Hage in de Baronie van Breda, het Hage van de prins dus, te onderscheiden van 's-Gravenhage. Misschien dat onderzoek in de archieven van de Domeinraad meer feitenmateriaal oplevert.

Het gebruik van de naam 's Princenhage zal ook gestimuleerd zijn door de strijd tussen de vooruitstrevende Patriotten en de conservatieve Orangisten in Nederland in deze tijd. In de Baronie van Breda en dus ook in de heerlijkheid Princenhage waren de dorpsbesturen uiterst

Oranjegezind. Op 12 juli 1787 werd zelfs door het dorpsbestuur een publicatie afgekondigd dat op de verjaardag van de erfstadhouder (Willem V) alle ingezetenen oranje kokardes moesten dragen.⁶⁷

De Patriotten waren aanhangers van een politieke stroming, die vanaf 1781 aan het heersende absolutisme van de prins van Oranje een halt wilde toeroepen. Zij zijn beïnvloed door de al eerder gelanceerde ideeën van Jean Jacques Rousseau over de soevereiniteit van het volk. Zij waren ook geïnspireerd door de Amerikaanse onafhankelijkheid in 1776. In 1787 werd prinses Wilhelmina door de Patriotten aangehouden bij Goejanvervellesluis. Zij riep haar broer, de koning van Pruisen, te hulp. Een Pruisisch leger maakte een einde aan de beweging van de Patriotten. Zij vluchtten naar Frankrijk en kwamen, samen met de Fransen, in 1795 weer terug. Veel van de ideeën uit de Franse Revolutie, zoals de eenheidsstaat, scheiding van kerk en staat, gelijkberechtiging en kritiek op de slavernij werden tijdens de Bataafse Republiek verwezenlijkt. De hervormingen zijn na 1813 door het Koninkrijk der Nederlanden overgenomen.

In de Franse Tijd heeft Princenhage weer de Hage geheten. Vaak werd er uitdrukkelijk bij gezet 'de Hage bij Breda'. Op 11 juni 1814 maakte de burgemeester A.G. van Schwarem bekend dat Nederland weer in vrede leefde als een zelfstandige staat en duidde hij zijn gemeente meteen weer uitdrukkelijk aan als 's Princenhage.⁶⁸ Het gebruik van de naam Princenhage in plaats van de Hage is pas algemeen geworden aan het begin van de negentiende eeuw. We zien deze naam vermeld op de minuutplannen van het kadaster en op de topografische kaarten. De naam de Hage was toen waarschijnlijk alleen nog in de volksmond in gebruik. Ook heden ten dage spreken oudere mensen nog steeds over 't Haagje.

Het voorvoegsel 'Prins-' werd zo ongeveer een topografische aanduiding voor objecten in Breda-West. We noemen slechts Princenhage (dorp), Prinsenbeek (dorp), Princenoord (villa), Princetuin (straatnaam), Prinsentuin (school), Princenhof (verzorgingstehuis), Princeville (hotel-restaurant), Prinsenplassen (zwembad, verdwenen), Princenpoort (woonhuis Haagsemarkt), Prinsenstaete I en II (appartementencomplexen aan de Hovenierstraat, naam is dubbel fout, 'state' is Fries en 'ae' is antikiserende spelling), en Princenborgh (appartementencomplex aan de Hovenierstraat).

De naam Princeville is nog het meest bekend. Het is de naam van een hotel-restaurant en Princeville is ook de naam van het enorme autowegenknooppunt ten westen van Princenhage.

Verder zijn er in Princenhage, Hulten en Ulvenhout nog voormalige hoeven van de Oranjes die in de loop der negentiende eeuw elk als Prinsenhoeve werden aangeduid.

HAND – 1642 – R724, F62

Den Dries in de Haechstraete by de Handt omtrent de Leemputten.

HAND – 1694 – R732, 47

Tegensover de Hant.

Wegwijzer in de vorm van een hand met een wijzende vinger.

HAVERVELD – 1514 – R422

Een veertelsaet lants: dat Havervelt, omtrent der haeghkercke.

HAVERVELD – 1544 – R128, F11

Acker: het Havervelt, west den Middelsten acker, noort met den Eijckdijck.

HAVERVELD – 1544 – RH120, 26

Een veertelsaet onder weyde en lant in de Kerckacker: het Havervelt.

HAVERVELD – 1549 – R710, F223V

Stuck lants: tHavervelt, omtrent de Haeghkercke inde Kerckacker.

Blankaart (1698) schrijft over haver: 'Het Stroo dient in Bed-Steden om de Bedden daar op te leggen, ook om de Matrassen daar van te maken: het dient mede tot Leger-Plaatsen voor de Paarden, Hoorn-Beesten, Honden enz. welke daarna met der selver drek gemengt zynde, een goede mist maakt. De bolsters (=kaf) zyn bequaam om daar mede flessen, Porcelain enz. dat brekelyk is, in te pakken: alsmede om kaf-bedden voor de pissende kinderen in de wieg te maken. Het afsiedsel van stroo dient om daar eike Hout-werk mede te schueren: als mede om nieuwe ysere potten bquaam te maken, wanneer men het stroo met water daar een tydlang in kookt.'⁶⁹

Haver was een zomergraan: het werd in het voorjaar gezaaid en in augustus geoogst. Haver werd veel aan het pluimvee en paarden gevoerd. Maar ook voor de bierbereiding en menselijke voeding werd het gebruikt.

Tegenwoordig is het gewas vrijwel totaal verdwenen, zoals alle granen en vervangen door de verbouw van snijmaïs. Dat heeft wel een verarming van het landschappelijk uitzicht veroorzaakt: haver heeft een bijzondere fraaie blauwachtige kleur.

HAZEWINDHOND – 1710 – R736, F61V

Bernardus van Riel, borger tot Breda, verk. Joffr. Maria van Bergen, weduwe Mons.r Willem Stickers: eene huysinghe, stallinge, plyne, hoff en erve met allen den toebeh.: den hasenwint-hondt, int Dorp, noortwaerts den heer Laureys Bacx, schouteth, suytwaerts den Steenwegh,

HAZEWINDHOND – 1720 – RH96, 119

Johanna Stickers verk. Jurien Goethuysen een huysinge, stallinge, plyne hof en erve met toebeh, vanouts: den Hasenwinthont, en nu den Gouden leeuw, int Dorp.

HAZEWINDHOND – 1723 – RH277, 102V

Pietronella Vreijthoff weduwe Jurgen Goelhuysen (Gorthuysen?) laat na 1/4 part in een huysinge, stallinge hoff en erve inden dorpe: den Hasenwinthont.

HAZEWINDHOND – 1724 – R581, F16

Nagelaten goederen Johan Gorthuysen: 1/4 part in een stede, huysinge, stallinge, hof en erve in het dorp van de Hage: den Hasenwinthont.

HAZEWINDHOND – 1738 – RH102, F3V

Onderpand van Corn. vanden Bruele: een huysinge, stallinge, plijne hof en erve int dorp van de Hage vanouts: den hasewinthont, en nu den Gouden leeuw, zuytwaerts den Steenweg.

De voorloper van de Gouden Leeuw. Hazewinden werden gebruikt voor de lange jacht, vooral op hazen.

HEERBAAN – 1555 – R712, 64

By de Schuttersdoelen, noortwaerts aende Heyrbaen.

Heerbaan: grote doorgaande weg. Heer zou 'leger' betekenen: heerstraten zouden dus oude legerwegen zijn.⁷⁰ Er kan verwarring ontstaan zijn tussen Heerstraat en Heerdstraat: een weg waarlangs een herder zijn kudde naar de heide dreef.⁷¹

Vergelijk Hoeufft: 'Heerstraat voor den grooten algemeenen weg of straat. Men vindt ook heirstraat geschreven. Volgens het algemeen gevoelen beteekent het woord eene straat of eenen weg, langs welken een leger kan gevoerd worden.'⁷²

In 1644 werd een lijst opgesteld van de wegmeesters, die per gehucht het onderhoud van de wegen dienden te verzorgen. Voor 'Kerck'=Hage-dorp waren dat Adriaen Cornelis Lodders en Jan Adriaen van Poppel, GP2, fol. 103v.

Huidige Liesbosstraat – Liesboslaan – Sprundelsebaan.

HEERLOOP – 1752 – R1061

Den Heerloop.

Is Heerloop de oorspronkelijke vorm en niet Neerloop? De vorm Neerloop dateert al van 1662. dus Heerloop zal gevormd zijn uit Neerloop (Den Neerloop> den Eerloop> den Heerloop, verkeerde splitsing en voorvoegen van -h).

HEERWEG – 1723 – P129, F2

Stuk erfs met een huysken betimmert, oost de Leurse Baan, zuyd den Heerweg.

Identiek met Heerbaan en Heerstraat.

Een heerstraat is een grote doorgaande weg ter breedte van ongeveer veertig voet ofwel 11,20 meter. Heerbanen of heerwegen liepen tussen dorpen en steden. Ze moesten voor zover ze niet grensden aan particuliere erven onderhouden worden door het corpus van het dorp. Eeuwenlang bestonden ze uiteraard uit zand. Vooral in de winter was de begaanbaarheid zeer slecht. Door de diepe sporen van de karren met smalle velgen kon het water niet zijwaarts afstromen en ontstonden er grote poelen. In de winter lag het verkeer dan ook

vrijwel stil. In de heidestrecken kende men wel zomerwegen, die een korter tracé hadden dan de hoger gelegen winterwegen.

HEESTERBOS – 1668 – GP263, 94

Bijt Heesterbosch.

HEESTERBOS – 1695 – R732, 60

Een perceel saeylants: het Heesterbosch, twee gemet achter den Kerckacker.

HEESTERBOS – 1706 – R734, F95V

Saeylants op den Grooten Kerckacker ontrent t'Heesterbosch.

HEESTERBOS – 1742 – GP272, 280

Twee gemet agter het Heesterbos.

Bos van heesters, jonge bomen, speciaal eiken. Vergelijk Een nieuw besaeyt heesterbosken bij Zuijlen, 1694, R732, fol. 25.

HEETSCHAAL – 1665 – R727, 24

De Heetschael.

HEETSCHAAL – 1668 – GP263, 97

De Heetschael, drie gemet.

HEETSCHAAL – 1693 – RH196, 10

Vier gemet lants en weyde: de Heetschael, met het dreeffken ontrent Suijlen.

HEETSCHAAL – 1720 – RH96, 120V

Vier gemet lant oft weijde: de Heetschael, omtrent Zuylen.

Heetegaal is een naam voor Kattendoorn, *Ononis spinosa*, een lage plant met doornen die vooral langs de rivieren voorkomt.⁷³ De vraag is of de naam, die begin twintigste eeuw op Schouwen bekend was, ook in de Baronie voorkwam. In de buurt van Kalmthout was Hete gagel de benaming voor stekelbrem, *genista angelica*, een laag struikje met stekels. Deze plant groeit in heidevelden. In 1706 huurde Faes Andries Peeters een perceel weiland in Halderdonck: hij was verplicht om 'den heeten gagel en andere quade ruychte' te maaïen en te bloten (na het grazen de overblijvende onkruiden en geïlbossen afmaaïen).⁷⁴ Er is weinig kans dat stekelbrem of kattendoorn voor zouden komen in een weiland ver van de heide respectievelijk ver van de rivieren. Hete gagel was volgens wijlen Jan Marijnissen ook de naam voor gaspeldoorn in Princenhage. Dan een weiland met gaspeldoorn, *Ulex europeus*, een struik die zelfs door schapen met rust werd gelaten om zijn doorns. De plant groeit vooral langs de kust; in strenge winters vriest de struik bovengronds finaal af, maar schiet vanuit de wortel weer uit. Deze plant kon wel door het vee gegeten worden nadat hij gekneusd was, waarvoor in Engeland, waar de struik algemeen voorkomt, zelfs bepaalde machines bestonden. De plant werd vooral in de winter gevoerd, omdat de smaak ervan dan beter was dan in de zomer. De struik bevat bijzonder veel eiwit. In zachte winters bloeit hij al met kerstmis. In Engeland en Noord-Frankrijk werd Gaspeldoorn vroeger verbouwd; niet in Brabant (voor zover bekend).⁷⁵ De overgang heetegaal > heetschaal is een vervorming.

HEILAARSEHOEK – 1527 – R705, F154V

Een veertelsaet aende Hylaersche Hoeck inde Kercacker.

HEILAARSEHOEK – 1530 – R706, F97

Stuck weyden: den Hylaerschen Hoeck, een veertelsaet in de Kerckacker.

Bezit van een familie van Heilaar of genoemd naar het gehucht Heilaar? De familienaam Heylaerts was in 1947 nog bekend in Breda.⁷⁶ Vergelijk Anthonis Goderts van Hylaer, 1546, R710, fol. 72.

HEILAARSTRAAT – 1597 – R718, 8V

De Hylersche strate.

HEILAARSTRAAT – 1603 – R718, 224

De Heijlersche straete.

HEILAARSTRAAT – 1630 – R722, 238

De Heylaersche strate.

HEILAARSTRAAT – 1712 – R736, F154V

Een schuere ofte kercke.. noortwaerts.. de uytgangh ofte straete genaemt d'Ylaerse.

HEILAARSTRAAT – 1734 – RH101, 129V

Huysinge en erve in de Kerkstraat, westwaerts de Heylaarse straat.

HEILAARSTRAAT – 1748 – RH104, 88

Huysinge in de straet loopende naer Heylaer of anders genaemt de Kerkstraat.

Straat naar het gehucht Heilaar, de huidige Pastoor van Spaandonkstraat en Heilaarstraat. In 1759 moest de Heilaarstraat op last van de Domeinaad verbreed worden. Eerst stelde deze dat de straat veertig voet breed zou moeten zijn, met aan beide zijden nog een sloot van negen voet. Het gevolg zou zijn dat delen van werven en mesthopen ('missums') moesten verdwijnen. De Heilaarstraat was echter altijd een geboorstraat geweest en zou dan op de breedte van een heerweg gebracht moeten worden. Er werd een akkoord bereikt: de weg zou dertig voet (8,4 m.) breed worden met een sloot van zes voet aan beide kanten. (ND 8022, fol. 310, 310v).

HEILIGEGEESTHUIS, GROOT – 1665 – R727, 3V

Cleyne huysinge van de H. Geest, met een gang gescheiden van het Grootste H. Geest huys.

HEILIGEGEESTHUIS, KLEIN – 1665 – R727, F3V, 4

Schouteth ende schepenen met de H. Geest oft Armmeesters verk. aen Joos van Sweebruggen, schepen, de cleyne H. Geest oft Armenshuijsinge, inden dorpe van de Haege, west de voorgen. Groote Huysinge, noortwaerts S'heeren strate.

De Tafel van de H. Geest verzorgde de armen van de parochie. Soms zat wel twintig procent of meer van de bevolking zonder noemenswaardig inkomen. Vooral in de wintermaanden was er weinig werk en dan kregen de armen wat graan van de H. Geest.

In 1732 vermaakte Symon Roels 'uyt liefde en pure gunsten' aan den Armen een stuk land van een half gemet in Bagven, RH100, fol. 155v. En zo moet dat tientallen malen gebeurd zijn.

De bezittingen van den Armen besloegen in 1668 ongeveer veertien percelen: onder andere de Bremweijde in Adriaen Claessenstraetjen, t Voorste en Achterste Hoffstedeken in Bagven, De Oude Hoffstede in Vuchtschoot, de Nieuwe Hoffstede aldaar, diverse percelen op Steenakker en den Crommen Acker in de Heuvelstraat, P400, inv. nr. 263, fol. 6, 6v.

HEINING – 1699 – P127, F477

Nogh 23 roeden wesende een hejninge, twintig voet breedt, ingenomen 1546.

HEINING, GROTE – 1480 – HINGM343, F14V

Eenen stuck lants: Die groot Heyninghe, 2½ bunder, in Kercacker.

HEININGE, NIEUWE – 1501 – R415, F319

Stuck lants: die Nyeuw Heyninge, twee bunder inde Kerckacker, de Kerckstrate suytwaerts.

HEINING, NIEUWE – 1528 – R705, F213V

Twee bunder lants: de Nyeuw Heyninge, inde Hooghacker.

Heining is afgeleid van haghén, hegen 'met eenen haag of heg omgeven, afsluiten'.⁷⁷ De naam van de afsluiting ging over op het ingesloten land. Heiningen zijn vooral in de late middeleeuwen massaal aangelegd. Het waren grote percelen die uit de heide werden gewonnen en in de regel met graan werden beteeld. In Gilze en Rijen komt heining frequent voor. De meeste heiningen zijn genoemd naar de eigenaar/ontginner. De oudste vermelding van een heining in de Baronie dateert uit 1354, Gilze: de heiningghe after Ghipkens.⁷⁸

Het hout op de wallen van een heining bestond uit berk, els en eik en allerlei struiken die er zich in de loop der jaren vestigden. Het bosschen (hakken) van het hakhout gebeurde om de vijf tot zeven jaar. In de landbouwenquête van 1800 schrijft men: 'Men plant de bossen (& ook de heggen) gemengt uit eijken, else & berken plantzoen, gevende dan in de twintig

in ons yd
Dus te verken / Jndey gelyck vst. eeny stuck lants
gelyck die groot heyninghe houdende ontrent d'zalf
bunder luttel myn of meer oft alre groot by alre d'yn
alre gelyck is / In Kerckacker meyn in volcomen een
op d'yn side / wy des groens een vander gelyck op d'ander
zyde / Jndey noch vst. eeny stuck vander gelyck in d'yn
houdende ontrent een bynder luttel myn of meer
gelyck oir aldaar / In Kerckacker meyn d'yn Kerckacker
houdende tusschen d'yn pluy stuck vander d'yn vander
stuck lants op d'yn side / In d'yn vander vander een

14^v

Hingman 343-S,
d, fol. 14v (1480),
met vermelding van
die groot heyninghe,
in Kercacker

eerste jaren het els & berk de revenu, totdat het eijkenhout allengs het doofhout overwint & de revenu aenbrengt, hetgeen dan ook vervolgens gaat afnemen en eijndelijk na verloop van 50, tachtig à 100 jaren (al nadat de grond goed was en welgespit wierd en het bosch wel behandelt is) te niet loopt. De rupsen & ook laten vorst, het jaer na den hak invallende kunnen de schaarbossen zeer verergeren.⁷⁹ Doofhout is alle niet-eikenhout (of ook wel alles behalve es, eik en beuk). Na honderd jaar zouden de oude eikenstoven ook niet meer goed uitlopen. Zaaide men dan opnieuw eikels?

De heggen om de akkers waren soms wel enkele roeden breed, maar de normale maat was een halve roede.

In de late negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw zijn honderden heggen 'uitgedaan': het hout werd gehakt en de wortels verwijderd. De wal waarop de heg groeide, werd geslecht. Zo kwam er meer grond beschikbaar voor bouwland en had de boer geen last meer van de schaduw en concurrentie van de struiken. Door deze maatregel nam het gevaar voor het optreden van insectenplagen en voor verstuiving toe. In de Limburgse Kempen werden veel eikenwallen uitgedaan in het interbellum: er was daar zelfs een speciaal apparaat in gebruik om de wortels te verwijderen 'het postenmachine' (post=struik, stronk).⁸⁰

HEIVELD – 1480 – HINGM343

Die Groot weyde ende uut eenen stuck lants: t Heyvelt, dair aen gelegen, een bunder, aen Kaerlevoort..die Saert op dander syde.

HEIVELDEN, LAGE – 1574 – R715, F146

Omtrent den Steenhoven inde Leege heyvelders omtrent den Rysberchschen dyck.

HELFSCHOT – 1440 – DEN59

Anderhalf lopensaet: 't Helfschot.

Schot 'beboste hoek hoger land uitspringengd in moeras'. Is Helf corrupt voor Els?

HEMSBRAAK – VM

Bij de kerk, identiek met St. Jacobsveldje.

Is het eerste lid een familienaam?

HEMELTJES – 1718 – ND8997, F66V

Den Heuvelacker, opden Hemel, achter het Dorp aan het Hemeltjes.

Hemel kan wijzen op een afsluiting. Maar is het hier niet foutief voor Heuvel? Voor Heuvelacker had men in de betreffende akte eerst Hemelacker geschreven en doorgestreept. De vermelding 'het Hemeltjes' is helemaal duister.

HERT – 1534 – R707, F115

Ten huysen en herberghe: den Hert, daer Daem Jan Lams en Marie Gielis Beys weduwe was, syn huysfrouw, alsdoen wonende waren.

HERT – 1535 – R440, F88

Huys ende herberge: den Hert, dwelc den voors. Berthelmeeus Bays nu toebehoert.

HERT – 1572 – R715, F84

Jenneken Pr. W. Pauwels verk. Adr. Michiel Mertens alsulck recht als Jan Claes vanden Brande door opwinning heeft vercregen in de erfgoeden van Jan Maes Dyrven, aende huysinge, stalle, hovinge en erffnisse: den Hert, omtrent de Haechkercke.

HERT – 1573 – R715, F85

Adr. Michiel Mertens verk. Adriaen wylen J. Ghorys Dyrven des Jongen de huysinge, hovinge en erffnisse mette toeb.: den Hert.

HERT – 1574 – R715, F116V

Adr. J. Ghorys Dyrven onderpand: huysinge en hovinge mette erffnisse en toeb.: den Hert, omtrent de Haechkercke.

HERT – 1596 – R717, 205

Erffgen. Adr. J. Goris Dyrven verk. Jacop Corn. Adriaensen, tymmerman, de huysinge, hovinge en erffnisse mette toeb.: den Hert.

HERT – 1600 – R718, 115

Maeycken Pr. Strijckbosch weduwe Jacop Corn. Adr. verk. Pr. Joachum Adr. Oomen de huysinge...: den Hert.

HERT – 1614 – R720, 71

Digna Mathijs J. Deckers weduwe Pr. Joachim Oomen verk. Michiel Dublioul schouteth, de huijsinge, hovinge: den Hert, omtrent de kercke opten hoeck van de Plaetse.

HERT – 1637 – R723, F173

Joffrouw Josina de Vyllain, weduwe Joncker Michiel de Blioul verk. Jacob Henrick Bellekens en Eeltken Jacob Adriaen Claessen: de huysinge, hovinge en erffnisse met heure toeb.: den Hert.

HERT – 1658 – R726, 78V

Jacob Henrick Bellekens onderpand: woonhuys...: den Hert, aende Plaetse.

HERT – 1742 – GP272, 154

Huijsinge in't dorp: het Hart, tevoren J. Prs. van Poppel.

Hert is een zeer veel voorkomende herbergnaam; ook het Witte en Rode Hert komen veelvuldig voor.

In 1559 was deze herberg in handen van Adriaen Michiel Mertens en Jenneken Henrick Bernaerts 'weert ende weerdinne ter herberge genaemt int Hert aende Haeghkercke'. De herberg diende in augustus van dat jaar als centrum waar de ingezetenen van de Hage aangifte moesten doen voor de tiende en twintigste penning, GAB, Afd. III-50, inv. nr. 9, fol. 58.

In 1615 brandde de herberg af; er werden toen meer huizen in de as gelegd 'aen de kerkecingel'.⁸¹

In de nacht tussen 29 en 30 juli 1703 waren drie paarden uit de 'herreberge t Hard' gestolen. De poort was opengebroken door een partij van vijftien Franse soldaten, waarvan de commandant Straetmans heette. Twee van de paarden waren van Adriaen van Gastel uit Zundert. De soldaten hadden ook op de deur geslagen, glazen kapot geslagen e. d. De herberg was bezit van Paulus en Anthony van Poppel. RH136, fol. 96v.

Zie verder onder Rode Hert.

HEUVELAKKER – 1717 – R704, 63

Den Heuvelacker, 2½ gemet.

HEUVELAKKER – 1718 – ND8997, F66v

Stuck lants: den Heuvelacker (stond eerst Hemelacker), een bunder opden Hemel, het Klijn Heemelstraatje zuyd.

HEUVELAKKER – 1742 – GP272, 131

2½ gemet van den Heuvelacker tegenover den Schuts-Booom.

Genoemd naar het gebied de Heuvel. Een heuvel is in de Baronie meestal een dorpsplein (kunstmatig aangelegde hoogte) of een grenspunt (ook een kunstmatige hoogte). Maar in Princenhage is het een gehucht.

HEUVELSTRAATJE – 1613 – ND8974, F499v

De Linde aent Hovelstraetken.

HEUVELSTRAATJE, KLEIN – 1718 – ND8997, F66v

Den heuvelacker (er stond eerst Hemelacker), op den Hemel, het Klijn Heemelstraatje zuyd. Klijn Heemelstraatje is een corrupte vorm voor Klijn Heuvelstraatje.

Meest waarschijnlijk de huidige Heuvelstraat en de Postiljonstraat.

HEUVELVEKEN – 1597 – R718, 22

Bij t Heuvelveken achter de Haechkercke.

Veken 'hek van palen en gevlochten takken' in de weg naar de Heuvel.

HEZE – 1417 – EC

Heze.

HEZE – 1474 – D, F13

Cijns van twee zester rogs, een zester ghersten en twee capuyne, 50 eyer en eenen cop botere op een huijsinge en erve aende Heze.

HEZE – 1529 – R706, F23v

Aende Heze.

HEZE – 1527 – R705, F137v

Inde Leeghstrate ontrent de Heze.

Hees 'bos van laag hout, struikgewas', ook 'jong beukenbos, later struikgewas'.⁸² Eveneens de naam van een waterloop. Ging de naam van het gebied over op de waterloop? Meestal gebeurt het omgekeerde.

HOEKAKKER – 1620 – GP260, F35

Mr. Henrick Montens lant: den Hoeckacker.

HOEKAKKER – 1636 – GP261, F21

Den Hoeckacker.

In een hoek van wegen gelegen. Kadastraal perceel H 41 en I 5.

HOEKSKENS – 1639 – R724, F9V

Beemden inde Hoeckxens.

Gelegen in een hoek van een weg met een andere?

HOEVE VAN KESSEL – 1383 – CVV, 159

Eenen goede.. dat men heyt t'goet van Kessel, verkocht door Willem van emmichoven aan Gielis van den Camp.

HOEVE VAN KESSEL – 1420 – BATIU, 1023

Item op die Hoeve tot Kesel.

HOEVE VAN KESSEL – 1428 – EC294

De hove sua vulgariter dicta die Kessel; ad et supre superdictam hoevam de Kessel.

HOEVE VAN KESSEL – 1440 – DEN60

Die hoeve die men heyt Kessel hoeve, gheleghen after die Haghekerck.

HOEVE VAN KESSEL – 1474 – D, F22

Jan Everaerts houdt de Hoeve van Kessel.. achter de Haeghkerke.

Hoeve 'grote boerderij' hier van de familie Van Kessel. Vergelijk Alyt Henricx van Kessel, 1533, R706, fol. 198; Aernt van Kessel 1368; Jan van Kessel, 1419.⁸³ De oude betekenis van hoeve was een stuk land ter grootte van twaalf bunder, een areaal waarop een gezin de kost kon verdienen (met beemd, weiland, bos en woeste grond erin begrepen). Vergelijk Een hoeve lants, 1698, R733, fol. 34v.

HOEVE VAN KESSELBEEK – 1444 – SAA. SCH. BR. 36, F149

Anthonis van der Beversluys verhuert Jan Jacopssone van Ulvenhout een hoeve: Kesselbeke met huysinge, hove, lande, beemde, heyden, weyden mette gronde, gestaen in de prochien van der Haghe int Lant van Breda gelijc ende in alle der vuegen als Laureys van den Vekene de vorseide hoeve nutertyt in hueren besittende ende gebruykende is; te prima meye proximo ingaende ende negen jaer lanc geduerende, elcx jaers om tachtig Arnoldus guldens. Elc jaer decken 25 mandelen stroes ende dat hy de huysing houden sal van weeghen in goede gerake.

Blijkbaar is Hoeve van Kesselbeek foutief voor Hoeve van Kessel.

HOEVE VAN ZUILEN – 1668 – GP263, 139

Hoeve van Suijlen.

HOEVE VAN ZUILEN – 1742 – GP272, 276V

Een stede.. op Suijlen: de Hoeve van Suijlen.

HOEVE VAN ZUILEN – 1750 – GP287, 154V

Christina van de Lemmer, weduwe Johan de Vroom een stede op Suylen: de Hoeve van Suylen, tevooren de Heer Johan de Vroom, 36 gemet.

Hoeve 'grote boerderij', hier van de familie Van Zuilen. In 1750 had de Hoeve van Zuilen nog een omvang van een klassieke hoeve namelijk twaalf bunder. De oude naam is de Hoeve van Buursteden.

HOF VAN HOLLAND – 1942 – DE BOER 39, 12

Publieke verkoop van: Koffiehuis Hof van Holland, Haagsche Markt 15, Kad. sectie O 1160, 1161. Bestaande uit groote gelagkamer, achterzaal, kamertje en keuken, bierkelder. Boven: overloop met drie slaapkamers en bergplaatsen. Het geheel is voorzien van electrisch licht en waterleiding.

Hof van Holland is in de twintigste eeuw een modenaam voor herbergen. In Baarle-Nassau stond in deze tijd ook een Hof van Holland en Etten kende een Hollands Koffiehuis.

HOF, OUDE – 1535 – R440, F115

Den Ouden Hoff oft ouden Huys.

HOFKENS – 1681 – R729, 150V

2 stucken saeijlants: de Hoffkens, 217 roeden aenden Cleijnen Kerckacker.

HOFKENS – 1696 – R732, 104V

Een perceel saeylants: de Hoffkens, een bunder aenden Steenwegh.

HOFKENS – 1699 – R733, F55V

Drie perceel saeylants: de Hoffkens, een bunder in de Haeghstraet aenden Steenwegh.

HOFKENS – 1701 – R733, F188V

Een perceel soo saeylant als weijde: de Hoffkens, een bunder inde Haeghstraete aende noortsyde vanden Steenwegh.

HOFKENS – 1742 – GP272, 42V

agter de Hofkens omtrent Zuylen.

HOFKENS – 1749 – RH280, 134

Een perceel soo spaey als saeylant twee gemet: de Hofkens, aenden Haagsen Steenweg, suyt den Steenweg.

HOFKENS – 1750 – GP287, 1632

Dertig roeden aan den Steenweg: de Hofkens.

Hof 'stuk land met heggen omgeven, dicht bij de boerderij'. Meestal bestemd voor de teelt van vlas, bonen, groenten, aardappelen, wortelen, spurrie etcetera.

'Uit de samenstellingen waarin het voorkomt, krijgt men een duidelijke voorstelling van de verschillende bestemmingen der percelen die de hoeve konden omringen: eikhof (bewaarplaats voor hout), kemp-, kool-, linnen (dit is vlas)hof, wermoes-, widen-, (dit is wymen, wissen) hof, saethof, petercelihoff, lentenhoff, hop-bleik-, klaver-, sloorhof enzovoorts.⁸⁴ Hof in de zin van omheind stuk grond komt voor het eerst voor in het jaar 976.⁸⁵

Een Eikhof, waarvoor hierboven de verklaring gegeven wordt 'bewaarplaats voor hout' zal wel een hof zijn met eikenbomen er rond. Lentenhof komt in de Kempen ook voor, terwijl het in de Baronie vrijwel beperkt is tot Rijsbergen en Zundert.

HOFSTEDE – 1784 – RH282, 101V

Een perceel zaayland: de Hofstee, 2½ gemet aenden Waterstap.

Hofstede 'stuk land waar een huis/boerderij stond of staat'. Vergelijk Henr. Anth. Bervoets, cleedermaecker verk. Engbr. Anthonis, screyver oft clerck inde Hage een hofstadt ende erve met toebehoorten, veertig roeden, daer een huys te staen plach dwelcke onlancx geleden daer af gebrant is, oostwaerts aende muer van de Kerckhof, 1575, R715, fol. 166.

HOLTKE – 1519 – R426, F178V

Een veertelsaet lants: tHoltken, in de Acker achter de Haigkercke.

Holt 'hout', opgaand bos. Dus de plaats waar ooit, voor de dorpsakker werd aangelegd, een bos met hoogopgaande bomen aanwezig is geweest. Mogelijk een gemengd eikenbos met linden, eiken, iepen, essen.

Op Den Hout lag een gebied de Holten.

HONDSVONDER – 1547 – R710, F70

Stuck erfs aende Cleynacker aende Honsvonder: Vlemingswey.

HONDSVONDER – 1636 – GP261, 32V

Aende Honsvonder.

HONDSVONDER – 1668 – GP263, 41V

De Voetpath op d'acker aldaer naer de Honsvonder toe.

HONDSVONDER – 1674 – R728, F116V

Op de kerckacker omtrent de Honsvonder.

HONDSVONDER – 1743 – RH279, 130

Weyden aenden Honsvonder, noort den Bieloop.

HONDSVONDER – 1778 – R1078

Saailand agter de kerk omtrent den Honsvonder.

HONDSVONDER – 1878 – P401, 1640

De Hondsvonder in de Doelstraat, lang 7,80 meter en breed 0,30 meter met houten leuningen, over de Bijloop.

Hond zal hier wijzen op een slechte toestand van de vonder, gebroken, kapot. Gelegen over de Bieloop in het verlengde van het Doelakkerstraatje.

HOOGAKKER – 1527 – R705, F116V

Lants aende Hoighacker, suytwaerts aende Kerckstrate.

HOOGAKKER – 1544 – RH120, 21

Lants opte Hoochacker inde Kerckacker.

Hoog gedeelte van de dorpsakker.

HOOGBOOM – 1620 – GP260, F44

Heer Jeronimus van der Noot, pastoor in de Hage, lant aende Hoochboom.

Hoge boom. Vergelijk de Lange Bomen.

HOOGHUIS – 1636 – GP261, 43V

Aen het Hooch huys.

HOOGHUIS – 1668 – GP263, F19V, F95

Adriaen Corn. Leyten den Ouden erve en hoff aen 't Hoochuys achter de kerck, tevooren Jenneken Janssen Comannelen; de Cruijswijde achter het Hoochuys.

HOOGHUIS – 1697 – R732, 176

Erfd. Adr. Corn. Leyten X Adriaentje Claes Naelden. Jan Adr. Lips ontvangt eene stede met huijsinge brouwerije: het Hooghuys, een bunder achter de Kerck, oostwaerts en suytwaerts aen het straetje hier aen behoorende.

HOOGHUIS – 1729 – RH100, F88V

Adriaen Jan Lijten verk. Sr. Abram Voermans ¼ part in eene huysinge, schure koye hoff landt en driessen en erve, een bunder agter de kerck: het Hoogh Huys.

HOOGHUIS – 1731 – RH100, F88V

Adr. J. Lyten verk. Sr. Abram Voermans 1/4 part in eene huysinge, schure, koijs, hoff, landt dries en erve een bunder agter de kerck: het Hoogh-huijs.

HOOGHUIS – 1738 – RH102, F53

Onderpand erfgenamen Jan Lyten: een steede bestaande in huis, schure, koijs, hovinge.. groot tezamen een bunder: het Hooch huis, noortwaerts de pastorie en armen erve.

HOOGHUIS – 1741 – RH279, 99V

J J. Leyten laat na 1/4 part in een huijs, schure stallinge, koye hof land en erve, een bunder: t Hooghuys, noort den Armen.

HOOGHUIS – 1742 – GP272, 35

aen 't Hooghuijs.

HOOGHUIS – 1742 – GP272, 280

Een stede hof en erve: het Hooghuijs, agter de kerk.

HOOGHUIS – 1746 – RH104, 43V

Saay en weylant agter het Hooghuys.

HOOGHUIS – 1748 – RH280, 78V

Pieter Adriaensen laat na: een huys backhuys schuer stal hof en erve, met toebeh.: het Hooghuys, agter de Groote kerke, vier gemet.

HOOGHUIS – 1760 – RH107, 135

Maria Flips laest weduwe Pieter Adriaenssen verk. Een huijs backhuijs schuere stal hof erve met alle toebeh.: het Hooghuijs, agter de Groote Kerk, vier gemet, aangekomen bij vest 4 april 1748.

HOOGHUIS – 1785 – RH111, 179

De Huysweyde agter het Hooghuys.

De oudste vermelding van het Hooghuis dateert uit 1620: erve aent Hoochuys, GP260, fol. 47. Hooghuis komt in diverse dorpen voor, onder andere te Diesen en Gemert. Ooit een belangrijk huis, misschien van de Heren van Breda of de rentmeester? Het Hooghuis stond op de kruising van de Doelen en de Hovenierstraat. Reeds voor 1800 afgebroken. Het was een aanzienlijk huis met twee verdiepingen en zolder, inderdaad bijzonder hoog vergeleken met de overige bebouwing. Of het Hooghuis schade heeft ondervonden van de brand die Hage in de nacht tussen 16 en 17 maart 1676 trof, is niet bekend. De brand was ontstaan bij Maeycken van Landegem, weduwe van Anthony Geens, die een bakkerij dreef in het huis van Adriaen Jan Oonincx. Om verdere branden te voorkomen besliste het dorpsbestuur dat de huizen voortaan gedekt moesten worden met pannen of tichelen en niet met riet of stro. Ook werd het roken van tabakspijpen in huizen, stallen, wegen en herbergen verboden, GP3, fol. 59v.

HOOGSTRAAT – 1543 – R709, 143V

Den crommen eyck in de Hoochstrate, westwaerts aenden Molenwech.

HOOGSTRAAT – 1608 – R719, F75

Inde Hoochstrate.

HOOGSTRAAT – 1634 – P124, F107

Beemden in de Hooghstraet.

HOOGSTRAAT – 1638 – R723, F199V

Lants inde Hoochstraet.

Belangrijke weg. Identiek met een deel van de Haagstraat.

HOOLSTRAAT – 1667 – R727, 132V

Saeijlants, suyt het Hoolstratien, west de Dreeff.

HOOLSTRAATJE – 1683 – R730, 30V

Saeijlant, suytwaerts het Hoolstratien, westwaerts de Dreeff.

Hool, hol, 'uitgehold, laaggelegen'. Een Hoolstraat is onder andere ook bekend te Teteringen. Een hool was ook een droogstaand slootje dat vaak rond een akker lag, aan de buitenkant van de wal. Vergelijk 25 roeden straten ende erffs daerinne begrepen tHool van Jacob Jan Peeter Jacops, behoudelijck syn 2½ voeten naer ouder gewoonten, 1634, P124, fol. 99; Stuck hoolen oft sloots, acht roeden op de beeck, 1631, R723, fol. 28v. Is Hoolstraat identiek met Heuvelstraat?

HOOLTJE – 1668 – GP263, F13, F28

Lant ontrent Adriaen Clasen straatjen: 't Hooltjen, anderhalf gemet; lant: t'Hoeltien.

HOOLTJE – 1742 – GP272, F99

Anderhalf gemet lant omtrent Adriaen Claassen stratje: het Hooltjen.

Hool, hol, 'uitgehold' dus met een laagte.

HOPBROEK – 1512 – R420, F97

Een veertelssaet lants: t Hopbroeck, inde Kerckacker.

Broek 'moeras', hier gebruikt voor de teelt van hop, *Humulus lupulus*, een plant die de hopen leverde voor de bierbereiding. Vanaf de veertiende eeuw ging de hop de gruit verdringen. De gruit was een mengsel van kruiden, vooral van gagelknoppen. Hop werd niet veel verbouwd in de Baronie. Over de werking van deze plant schrijft Blankaart (1698): 'Heele velden werden in Gelderland, Braband, Vlaanderen, en elders niet alleen daar mede beplant, maar het groeyd wel langs de velden, wallen, dyken en wegen in het wild. De wortel schiet in de Lente weder uit d'aarde, en bloeijen in de Somer, maar in den Herffst werden de bellen vergadert. De bellen van de hop bestaan uit fyne werkelyk en afvagende deeltjes. De scheutjes die in 't voorjaar uitkomen, werden gekookt en als Salade genut; of sy werden by vleis of sonder deselvige gestooft, welke openen, en de scheur-buikigheden genesen; de brouwers doen het bij het bier, om het kragtig te maken, lange te doen duuren, en ligtelyk aan het gisten te krygen: hierom kan men met het kooksel het brood doen rysen. Wanneer men op een hoppe-sak slaapt, werd men als dronken; daarom zyn de bieren die daar mede gebrouwen werden, mede hoofdig, alsoo sy een al te grooten beweginge in de hersen-vogten maken, welkers pypjes daar na verstoppende, hooft-pyn baren.'⁸⁶

In 1553 wordt een boerderij op Boeimeer genoemd; de huysinge, schiere stallinge hovinge en erffnisse mette heure toebehoirte, metten hopvelt..., R711, fol. 246.

HOVE – 1410 – EC, P.?

Hove.

Derde naamval van Hof. Een hof was een tegen de boerderij gelegen perceel, omgeven door een heg.

HUIBENAKKER – 1642 – R724, F62

Stuck lants: Hilleken Huybenacker, half bunder neffens de Hooge weijde.

HUISAKKER – 1694 – RH196, 76

Den Huijsacker, by Zuylen (een veertelsaet is leen van Borghst).

HUISAKKER – 1738 – RH279, 19

Een perceel land: den Huysakker, driehonderd roeden (een veertel leen van Burgst).

HUISAKKER – 1751 – RH280, 149

Een perceel land: den Huysacker, driehonderd roeden (een veertel is leen van Burgst).

Huisakker 'het tegen het huis, de boerderij, gelegen bouwland'.

HUISWEIDE – 1697 – R732, 177V

Een perceel weyde: de Huysweyde, een bunder ontrent het Hooghuys.

HUISWEIDE – 1732 – RH100, 157V

Een perceel zoo hoff, zaaijlant als weijde, 3½ gemet agter het Hooghuijs by desen dorpe de Hage: de Huijsweijde.

HUISWEIDE – 1746 – RH280, 25V

Een perceel soo hof, saeyland als weyde agter het Hooghuys: de Huijsweyde, 3½ gemet.

HUISWEIDE – 1785 – RH111, 179

Een perceel zaayland agter het Hooghuys: de Huysweyde, 3½ gemet.

Gelegen tegen het Hooghuis.

HUT VAN GRAAF WILLEM – 1674 – R728, F120V

Huysinge voor van de Plets off aende noortzijde neffens den wech aldaer op, door de Hutte van graaf Willem tot de plets oft Dorp.

HUT VAN GRAAF WILLEM – 1674 – R728, F121

Het Cleyen Huyskien met het voorste gedeelte vande voirs. Hutte van Graeff Willem.

Haagse Markt nr. 9. In 1569 verkocht door Anthonis Rombout Dirven aan Anthonis Ghoris Dirven.⁸⁷

Zie Graaf Willem.

IJZEREN BIL – 1533 – R707, F45V

Twee huysen en erve, deen groot een lopensaet dander geheyten den Yseren Bille, inde Haighstrate. Verkocht door de erfgenamen van Jan van der Hulst aan Thomas Jan van den Brande.

IJZEREN BIL – 1563 – R713, 285

Mr. Niclaes vanden Brant verk. Jaspren Jan Claes de huysinge, schure bogaert hovinge en erffenisse mette toebenh.: den Yseren Bil, in de Haeghstraete.

IJZEREN BIL – 1620 – GP260, F 35

Aert Roovers lant: den Yseren Bil; bruycker Jan Plantyn.

IJZEREN BIL – 1636 – GP261, F 21V

Aert Roovers lant: den Yseren Bil.

IJZEREN BIL – 1742 – GP272, 431V

Een gemet in de Haagse straat: den Yseren bil.

IJZEREN BIL – 1750 – GP287, 674

Een gemet in de Haagstraat: den Eyken Bil (!).

In 1449 wordt Pauwels Peter Billen genoemd, ND1010, fol. 254. Zou IJzeren Bil een bijnaam zijn van iemand met de naam Bil (len)?

JACOPSVELDJES, ST. – 1648 – ND1437, 16V

St. Jacopsveldekens door de pastoor verhuert.

Velden die een rente voor het St. Jacobusaltaar opbrachten.

KARWEG – 1733 – RH100, 171

Huijzinge.. met den hoff en erve opden Kerkakker, noortwaerts de Karwegh.

Weg waarover een kar kon rijden, identiek met Akkerstraat.

KASKE – 1576 – R715, F 211V

Den Claverblock inde Kerckacker omtrent het Oude Casken.

KASKE – 1615 – R720, F84

Stuck lants anderhalf bunder metten houtwasch daer op staende: het Casken, omtrent de Leemputten.

Kastje waarin een heiligenbeeld stond. Ook onder Etten was een Kaske bekend.

KASSEIWEG – 1695 – R732, 87

Een huysinge ontrent de Kuype van t dorp, noortwaerts de Casseywegh ofte sheeren straet.

KASSEIWEG – 1713 – R737, F60

Den Casseijwegh, inden Cuype van de Hage.

Met kasseien belegde weg. In 1687 bevestigen de schepenen dat Jan Simons filius Livens uit Gent de leverancier is van Casseysteen die wij van noode hebben tot het maecken van den casseywegh van de Hage naer Breda, RH135, fol. 46. Huidige Haagweg.

KATTENAKKERKE – 1663 – R726, 233V

Stuck saeylants: Cattenackerken, honderd roeden int Heuvelstraetken.

KATTENAKKERKE – 1668 – GP263, F91V

Lant aen de Hovelstrate: Cattenackerken, een gemet.

KATTENAKKERKE – 1710 – R736, F35V

Een parceeltjen saeylants: Cattenackerken, een gemet op den Heuvel; suytwaerts de heuvelstraet.

KATTENAKKERKE – 1742 – GP272, 421

Een gemet aan de Hovelstraat: Cattenackerken.

Akker van de familie Kat (ten). Zie volgend toponiem.

KATTENVELDJE, WOUTER – 1665 – RH274, 49V

Den Gaersdriesch en Wouter Cattenveldeken.

KATTENVELDJE, WOUTER – 1738 – RH279, 19V

Een perceel weyde: de Gaersdries en Wouter Catten Veldeken, honderd roeden.

KATTENVELDJES, WOUTER – 1694 – R732, 25

Wouter Katteveldekens, bij Zuijlen.

KATTENVELDJES, WOUTER – 1694 – RH196, 76

Den Gaersdries, Wouter Katteveldekens en den Tarweacker, bij Zuylen.

Veld 'woeste grond', na ontginning ook de naam van het in cultuur gebrachte land.

KEIZERSWINDMOLEN – 1606 – R719, F22

Lants tegensover s'Keyserswintmolen.

KEIZERSWINDMOLEN – 1668 – GP263, F162V

Aende Antwerpsche bane tegens Keijsers molen.

KEIZERSWINDMOLEN – 1742 – GP272, 22

Aan de Antwerpse baan tegenover Keyzers Wind-molen.

Molen van de familie Keizers.

KEIZERSKROON – 1705 – R734, F65V

Geertruyt Leenderts van der Poel X weduwe van Adr. van Poppel verk. Leendert van Poppel, haren zoon en Elisabeth Sebrecht Weymans een huysinge, bijwooninge, hoff en erve met alle den toebeh. vandien vanouts: den Kooningh van Engelant ende nu: de Keyzers Croon, aenden Steenwegh.

KEMMENLAND – VM

Kadastraal perceel H 70.

Bezit van de familie Keimen, Kemmen.

KERK – 1514 – R422

Omtrent der Haeghkercken, achter die Haeghkercke.

KERK – 1551 – R711, 91

Kerckmrs, schouteth en schepenen met de gemeynthe des dorps van de Hage: om te volbrengen de tymmeringe vanden buyck vande kercke verk. een jaarlycx lyfrente aen J. Dyrck van Buel.

KERK – 1552 – R711, 162

De kerckmeesters verkopen omde nyeuwe timmeringe van de kerck te volbrengen 14 kgld. uit onderpand van Mr. J. Potters, priester: de bercheyninge.

KERK – 1646 – R710, F1V

Een huys en erve inde Hage opte Kerck.

KERK – 1648 – R724, F289v

Int quartier van de kercke aenden Westricxsen pat.

KERK – 1713 – R737, F96v

Omtrent de Kuype van het dorp tegen de Papekerck.

KERK – 1753 – RH101, F55v

Tegensover de roomsche kerke.

In de kerk bestond een vroegmis al in 1460: twee loepen rogs erflyc totter vroegmisse inder kercken vander Hage uyt een erfstede, vgl. acte van 1460, 20 september R705, fol. 107.

In de kerk bestond een altaar van St. Pieter: erfs in Wymeren westwaerts aen sinte Pieters altaer in de kercke van de Hage, 1597, R718, fol. 18v. Men kende er ook een Elisabeth altaer: St. Elizabeth altaer, 1729, RH100, fol. 96 en tevens een St. Jacobssaltaar: Sint Jacobs altaer in de kercke van de Hage erve, 1607, R718, fol. 33v. In 1710 wordt een altaar van Christoffel vermeld: weylant onder Etten, belast met rente aan het altaer van Ste Christoffen ende Baviaen (Barbara??) te Haghe, R736, fol. 24v.

De Haagse kerk was gewijd aan St. Maarten. Dit zou in Belgisch Brabant vaak de patroon van in de elfde eeuw ontstane castrale kapellen zijn, bijvoorbeeld die van het slot van de Heren van Aa te Anderlecht.⁸⁸ De kerk van Hage werd pas in 1317 een zelfstandige kerk; in dat jaar werd ze afgescheiden van de moederkerk van Gilze.⁸⁹ De moederkerk lag wel op een enorme afstand van Hage. Stel dat de parochianen een paar keer per jaar naar Gilze moesten lopen (Kerstmis, Pasen, doop, huwelijk, begrafenis): dan waren ze vrijwel een hele dag onderweg. Nog erger was het voor de mensen uit Sprundel, dat ook onder de moederkerk van Gilze hoorde.

Merkwaardig is de bepaling bij de verkoop van een wagenmakerij in het dorp in 1714, waarbij geregeld wordt dat het perceel belast is met 'vier, water en sout alsde kercke van de Haeghe daer jaerlijcx op is heffende'. Het huis werd verkocht door Elisabeth Janssen, weduwe van Adriaen Jan Heestermans, RH200.

KERKAKKER – 1430 – AHB1, L3B

In Kerckacker.

KERKAKKER – 1464 – R705, F99v

Erfs in Henric Jacop Woutersz. heyninge was in Kercacker.

KERKAKKER – 1480 – HINGMAN 343-1, F14V

DAmerken in Kercacker neven den kercwech.

KERKAKKER – 1483 – R713, 243V

Den Ouden Bogaert, inden Kercacker.

KERKAKKER – 1500 – R415, F171V

weyden inde Kerckacker: dat Ossenbloc.

KERKAKKER – 1501 – R415, F319

De Kerckacker.

KERKAKKER – 1503 – R416, F90

De Kerckacker.

KERKAKKER – 1510 – R419, F198

Inde Kerckacker.

KERKAKKER – 1510 – R419, F213V

Den Gansenpoel inde Kerckacker.. tHaeckstuk op die oostside.

KERKAKKER – 1529 – R706, F18V

Lants inde Kercacker.

KERKAKKER – 1609 – R719, F136

Lants tegensover de Haechkerck inde Kerckacker.

KERKAKKER – 1646 – R710, F26V

Lants in de Heylaerstrate inde Kerckacker.

KERKAKKER – 1658 – R726, 86

gemet lants: den Kerckacker, ontrent de Hooghe Boomen.

KERKAKKER – 1681 – R729, 123

Aende Kerckacker.

KERKAKKER – 1698 – R733, 8

Een perceel saeijlant: den Kerckacker, een bunder aende oostzyde van het dorp op den Kerckacker neffens de Haeghstrate.

KERKAKKER – 1738 – RH102, F5

Een perceel zaeylant: den Klijnen Kerkakker, 200 roeden.

KERKAKKER, GROTE – 1636 – GP261, 38

Opten Groote Kerckacker.

KERKAKKER, GROTE – 1706 – R734, F95V

Saeylants op den Grooten Kerckacker.

KERKAKKER, GROTE – 1742 – GP272, F365V

Opden grooten Kerckacker agter Zuijlen.

KERKAKKER, GROTE – 1710 – R736, F30

Saeylants op de Groote Kerckacker.

KERKAKKER, KLEINE – 1565 – R714, F70V

Vlemincxacker, inde Cleyen Kerckacker.

KERKAKKER, KLEINE – 1617 – R720, 160V

In den Cleyen Kerckacker, aende wech als men vuijten Dorpe naer Buersteden toe gaet.

KERKAKKER, KLEINE – 1619 – R720, 214V

Inden Cleijnen Kerckacker.

KERKAKKER, KLEINE – 1667 – R727, 72

Op den Cleynen Kerckacker aen den Blick.

KERKAKKER, KLEINE – 1681 – R729, 150V

Aenden Cleijnen Kerckacker.

KERKAKKER, KLEINE – 1711 – R736, F72V

Huysinge.. opte Cleijn Kerckacker.

KERKAKKER, KLEINE – 1717 – RH96, 13

Stede opden Cleijnen Kerckacker aenden Westricksen Path.

KERKAKKER, KLEINE – 1738 – RH102, F5

Een perceel zaeylant: den Klijnen Kerkakker.

KERKAKKER, KLEINE – 1742 – GP272, F32V

Drie gemet op den Kleijnen Kerck-acker.

De Kerkakker was voor een deel identiek met de dorpsakker van de Hage. Men onderscheidde de Grote en Kleine Kerkakker. Was het (oorspronkelijk) een bezit van de kerk? Of genoemd naar de ligging bij de kerk?

Waarschijnlijk het laatste.

KERKBLIK – 1502 – R415, F362

Huysinge, schure, hovinge en erffenisse mette huere toebeh. en erve, half bunder, ontrent de Haighkercke: den Kerckblik.

KERKBLIK – 1634 – P124, F8

Een halff bunder landts mette huysse by de Haechkercke: den Kerckblik.

KERKBLIK – 1646 – R724, 254V

Stuck saeylants, omtrent den Kerckenblik, opden Kerckacker.

KERKBLIK – 1667 – R727, 122V

op de Cleijne Kerckacker achter den Kerckenblik.

KERKBLIK – 1668 – GP263, 86V

Weijde achter de kerck: den Kerckenblik, twee gemet.

KERKBLIK – 1699 – P126, F33

Een halff bunder landts mette huysse daer opstaende by de Haeghkercke: de Kerckblik.

KERKBLIK – 1706 – R734, F128

Saeylants achter de Doelen by den Kerckenblik.

KERKBLIK 1714 – RH200

Twee gemet houtwassen en weijden: den Kerckenblik op den Kerckenacker, agter den Doelen.

KERKBLIK – 1742 – GP272, 59V

Twee gemet achter de kerck: den Kerckenblik.

KERKBLIK – 1742 – RH279, 104V

Een perceel weylant: den Kerckenblik, 2½ gemet agter de Schuttersdoelen opden kerkacker.

Blik 'uitgeveend ven'. Na verloop van tijd groeide de plas weer dicht en kon dan opnieuw uitgemoerd worden. Hier gelegen bij de kerk. Dat er dicht bij de kerk een ven of blik lag is wel bijzonder. Daar lag alleen maar akkerland.

KERKENHEIKE – 1699 – P126, F174V

261 roeden heyde: het Kercken Heyken (oft Koppen Heyken).

Heiveld van de kerk.

KERKENLAND – 1646 – R724, F261

Opde Cleyen kerckacker, oost het Kerckelant, zuyt 's Heeren baen.

KERKENLAND – 1662 – R726, 210

Aen het Kerckenlandt.

KERKENLAND – 1669 – R727, 263V

Het Kerckenlandt.

KERKENLAND – 1680 – R729, F118V

Op het Oosteynde van het dorp oostwaerts aen het Kerckelandt van de Hage.

Land in bezit van de kerk. Bij de oprichting van een parochie moest deze voldoende bestaansmiddelen krijgen: daarom bestond het kerkenland vaak uit een mansus integer van twaalf bunder, vrij van elke last met nog een aandeel in het gemeenschappelijke bos.⁹⁰

KERKGANG – 1776 – RH111, 6V

Huysinge.. zuid de Kerkgang, noord de Roomsche kerk.

Smalle doorgang naast de kerk. Toegang gevend tot de schuurkerk aan de Heilaarstraat. Zijgang van de Heilaarstraat, bestaat thans niet meer. Ongeveer op deze plaats ligt nu de Schuurkerkstraat.

KERKHOF – 1520 – R427, 181

Dat Kerchhof.

KERKHOF – 1530 – R706, F62

In de Haghe omtrent den Kerchoff.

KERKHOF – 1548 – R710, F183

Aent Kerckhoff.

KERKHOF – 1575 – R715, F166

Aende muer van de Kerckhof.

KERKHOF – 1614 – R720, 62V

inden dorpe van de Hage bij 't Kerchoff.

KERKHOF – 1659 – R726, F118

Een huys aende Plaetse oostwaerts aen t'kerckhoff.

KERKHOF – 1698 – R733, 5

Huys in de Cuype van het Dorp, oostwaerts het Kerckhoff, noortwaerts de Cuype van het Dorp.

KERKHOF – 1734 – RH101, F37

Huys.. inde Cuype off dorpe van de Hage, oostwaerts het Kerckhoff, noordwaerts de plaetse off Dorp van de Hage.

In 1653 (de kerk was toen al aan de protestanten toegewezen) werd door het gemeentebestuur bepaald dat kinderen niet meer met stenen en koten mochten gooien tegen de kerkmuren en het dak van de kerk. De muren en de ramen waren beschadigd door hun wandgedrag. Ook werd het hen verboden op het kerkhof 'te loopen tieren, rasen off spelen aenrechten', P400-2, fol. 159v. In 1662, toen de pest in de Hage heerste, werd Christiaan Jan Willemssen, grafdelver, opgedragen dat de graven van pestlijders (en ook alle andere) vijf voet diep moesten zijn; hij kreeg zes stuiver per graf. Ook moest hij de beenderen uit oude graven verzamelen en in het beenderhuysken deponeren en het gehele kerkhof effenen, P400-2, fol. 207.

KERKPAD – 1514 – R422

Inde Kerckacker, suytwaerts aenden Kerckpat.

KERKPAD – 1650 – R725, 19

Lants inden Kerckacker, den Kerckpat ofte oistsyde.

KERKPAD – 1681 – R729, F173V

Een aenstede met huys.. achter de kercke, westwaerts den Kerckpat.

KERKPAD – 1701 – R733, F130V

Tegensover de Paepse kercke, westwaerts den Kerckpat ofte gebuerwech.

Er bestonden waarschijnlijk meerdere kerkpaden, die vanuit diverse windrichtingen naar de kerk voerden.

KERKSCHUUR – 1712 – R736, F154V

Jan Adriaenssen van Beeck verk. Bouwen Corn. Donckers: eene schuere ofte kercke met alle syne toebehoorten, en erve daeraen gelegen, dertig roeden ontrent de cuype van t dorp, suytwaerts Philip Vertel en den Steenwegh, noortwaerts den vercooper andere erve die hij behout en de uytgangh ofte straete genaemt d'Ylaerse, aengekomen bij vest 10 april 1705.

KERKSCHUUR – 1712 – R736, F152V

Huysinghe ontrent de Cuype van het Dorp, oostwaerts de pat oft Kerckschuere aldaer, suytwaerts sheeren straete ofte Steenwegh.

KERKSCHUUR – 1722 – RH97, F31

Huijs en erve in t dorp, westwaerts de Gangh van de schuere waer inne den roomschen godsdienst geoeffent wort.

KERKSCHUUR – 1742 – RH279, 113V

Huysinge inde Cuype, west de.. schure waerinne den roomschen dienst wort gedaen.

KERKSCHUUR – 1760 – RH281, 43V

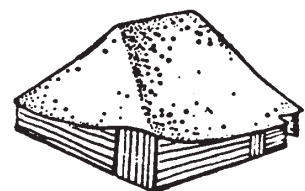
De Roomsche gemeente van een Kerkschuere met de grond, zuyt en west de huysinge van den heer Pastoor Houtepen.

KERKSCHUUR – 1793 – RH283, 23

De roomsche gemeynte bezit een Kerkschuur met den grond, zuid en west de huyzinge van Pastor J.J. Vlaminckx.

Verbouwde schuur waarin de katholieken na de Tachtigjarige Oorlog, tegen betaling van een boete, hun kerkdiensten konden houden. Op 28 juni 1648 werd er in de St. Maartenskerk van Princenhage voor de eerste maal een predicatie 'van de ware christelycke gereformeerde religie' gehouden, 's middags om circa vier uur. Er waren veel hoge militairen bij aanwezig, evenals de drossaard van Breda en de hele classis. Op het kerkhof hield vijftig man ruitery de wacht om ongeregeldheden te voorkomen. De predikant kreeg de pastoorswoning, P400-2, fol. 128v. In 1721 werd er in de schuurkerk brand gesticht door een bedelaar. Twee dochters van Goris Dirven genaamd Antonetta de Oude en Antonetta de Jonge waren op 1 januari na het eindigen van de dienst tot circa twaalf uur in de kerk. Zij zagen daar een verdachte bedelaar; zij zeiden tegen elkaar dat als hij om een aalmoes zou vragen ze hem de kerk uit zouden sturen. Plotseling was hij verdwenen; ze keken nog in de biechtstoel of hij zich daar verstopt had. Rond één uur stond het dak van de kerk in lichterlaaie. Jan Backers en Marynis Deckers gingen de kerk binnen en probeerden de ornamenten te redden. Op een gegeven moment stortte het dak in en brandde de schuurkerk helemaal af, evenals enkele huizen en schuren in de buurt. Kapelaan Rodenrijs was ook de kerk binnengegaan. Volgens hem brandde eerst alleen het dak en moest de brand wel aangestoken zijn. RH138, fol. 15v-16v. Antony Huybregts verklaarde echter dat hij door een spleet tussen de planken van het huis van Vorster Heestermans zag dat de brand op de grond begon en pas later in het dak sloeg. Ook Antony Mighiel van Loenhout verklaarde aldus, RH138, fol. 24, 24v. Zie ook onder Schuurkerk.

Vlaamse schuur.

KERKSTRAAT – 1501 – R415, F319

Die Nyeuw Heyninge, inde Kerckacker, de Kerckstrate suytwaerts.

KERKSTRAAT – 1530 – R706, F101V

Aende Kercstrate.

KERKSTRAAT – 1614 – R720, F53V

Inde Buerstedensche heyde opten hoeck van de Kerckstraete.

KERKSTRAAT – 1634 – P124, F2V

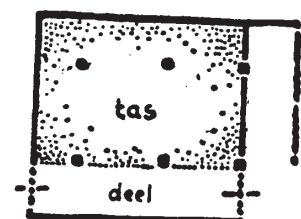
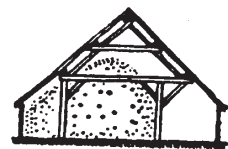
de Kerckstraete.

KERKSTRAAT – 1734 – RH101, 129V

Huysinge en erve in de Kerkstraat, westwaerts de Heylaarse straat.

KERKSTRAAT – 1748 – RH104, 88

Huysinge.. in de straet loopende naer Heylaer of anders genaemt de Kerkstraat. Identiek met de Heilaarstraat?

KERKWEG – 1416 – ASB5, 201

den Kercwech.

KERKWEG – 1480 – HINGMAN 343, 1, F14V

dAmerken, in Kerckacker, neven den Kercwech.

KERKWEG – 1504 – R416, F142V

Den gemeyn Kerckwech.

KERKWEG – 1529 – R706, F10

Omtrent der kercken, noortwaerts aende Kercwech.

KERKWEG – 1657 – R726, F66

Huys op Kerckacker, by het dorp, noortwaerts den Kerckwech gaende naer den Emeren.

De laatste vermelding kan betrekking hebben op de Zuilenstraat.

KERKWEIDE – 1599 – R718, 72

Twee stucken erffs: de Kerckweijden, onder bosch en weijde 2½ bunder, achter de Hijlersche strate, oostwaerts aen de erve der pastorie.

KERKWEIDE – 1668 – GP263, 150V

Kerckweijde.

KERKWEIDE – 1668 – GP263, F151

De Kerckweijde, zes gemet.

KERKWEIDE – 1698 – RH233, F50

Twee gemet weide aende Lange Boomen: de Kerckeweide.

Bezit van de kerk.

KESSELBEEK – 1503 – EC554

Aende Cleyen Acker opte Kesselbeek.

KESSELBEEK – 1505 – R416, F225V

De Kesselbeek.

KESSELBEEK – 1516 – R424, F323V

Op Casselbeekc, suytwaerts aende gebuervroente: den Aert.

Genoemd naar de Hoeve van Kessel? Gedeelte van de Bieloop.

KESSELHOEVE – 1440 – ND1010, 125

Drie susteren rogs op die hove diemen heyt Kesselhove achter die Haghekerck.

Hove, hof 'grote boerderij', bezit van de familie Van Kessel.

KIJFLAND – 1662 – R726, 202V

Een perceel saeylants: het Kijfflandt, een bunder in de Haechstraete, westwaerts aen 's heeren straete.

KIJFLAND – 1664 – R726, 260V

Een perceel saeylant: het Kijflant, een bunder in de Haghstrate.

KIJFLAND – 1675 – R728, F163

Een acker saeylants: het Kijfflant off Kyffacker, een bunder tegenover off omtrent de Drie Lindekens, buyten de Hadycxe poorte.

Land waarover onenigheid, twist is geweest, bijvoorbeeld tussen erfgenamen.

KIJFVELD – 1575 – R715, F177

Stuck lants: tKijffvelt inde Haechstrate, een bunder.

KIJFVELD – 1599 – R718, 96V

Stuck lants 't Kijffvelt, een bunder.

Identiek met Kijfakker en Kijfland.

KLAASSENAKKER, HEIN – 1616 – R720, 133

3/4 bunder in de Heijn Claessen Acker, omtrent de kercke.

KLAASSENAKKER, HEIN – 1647 – R724, 278

Stuck lants en driesch: Heyn Claessen acker, by de Lange Boomen, 3/4 bunder.

KLAASSENSTRAATJE, ADR. – 1620 – GP260, F48

In Adriaen Claessen straetken.

KLAASSENSTRAATJE, ADR. – 1652 – R725, F66

Erven achter t dorp by suylen, oost den wech naer Suylen, west Adriaen Claessen straetken.

KLAASSENSTRAATJE, ADR. – 1688 – R731, 155V

Seker ackerstratien: Adriaen Clasen Stratien.

KLAASSENSTRAATJE, ADR. – 1733 – RH100, F171V

Zaaylant in Adriaen Claessenstraatje.

KLAASSENSTRAATJE, ADR. – 1742 – GP272, F8

In Adriaen Claessen stratje.

Straatje naar Varent, genoemd naar Adriaan Klaassen, huidige Adriaan Klaassenstraat.

KLAASSENWEIDE, HEIN – 1647 – R724, 278V

Vier gemet weyde en erfs: Heyn Claessen weyde.

KLASENAKKER, HEIN – 1591 – R717, 77V

Stuck lants teynden den Kerckacker: Heyn Claessen Acker.

KLASENAKKER, HEIN – 1594 – R717, 105

Stuck lants: Heyn Claess. acker, inde Kerckacker, 3/4 bunder.

KLASENAKKER, HEIN – 1613 – ND8974, 249V

Anderhalff buynder inden Kerckacker: Heyn Claesenacker.

KLASENAKKER. HEIN – 1636 – GP261, 43

Lant: Heijn Claessen Acker.

Bouwland van Hendrik Klaassen.

KLASENSTRAATJE, JAN – 1878 – P401, 1640

Jan Klaassestraatje, 1181 meter.

Identiek met Adriaan Klaassenstraatje.

KLASENWEIDE – 1595 – R717, 150

Stuck weyden: Heyn Claesen weyde, 1½ bunder tegenover de Haeghkercke by de Ker (c) acker, tegenover de Lange Boomen.

Weiland van Hendrik Klaassen.

KLAVERBLOK – 1576 – R715, F211V

Stuck lants: den Claverblock, twee gemet inde kerckacker, omtrent het Oude Casken.

KLAVERBLOK – 1599 – R178, 103

Het Claverblock.

KLAVERBLOK – 1603 – R718, F205

Stuck lants: den Claverblock, twee gemet.

KLAVERBLOK – 1634 – R723, 86V

Stuck lants: de Claverblock, twee gemet inden kerckacker.

KLAVERBLOK – 1639 – R724, F6

Stuck lants, twee gem.: den Claverblock, inde Haechstraet inde Kerckacker, noort de Haechstraete.

Blok 'omsloten stuk grond' hier vooral bebouwd met klaver. Klaver werd vanaf de zeventiende eeuw meer geteeld, hoewel het gewas ook al in de late middeleeuwen bekend moet zijn geweest. Klaver verbetert de bodemvruchtbaarheid door de aanwezigheid van stikstofbindende knolletjesbacteriën. De rode klaver, *Trifolium pratense*, ook wel Spaanse of Brabantse klaver genoemd is mogelijk ooit ingevoerd. Naast de rode klaver werd ook de vanouds inheemse witte- of steenklaver, *Trifolium repens*, verbouwd. De oudste vermelding van een klaver-toponiem in de Baronie dateert uit 1415.⁹¹ In de negentiende eeuw nam de verbouw van klaver een enorme omvang aan: in sommige streken van de Baronie bestond wel 1/3 van het grasland uit klaverweiden.

Blankaart schrijft over de rode klaver: 'Sy wassen hier overvloedig in de beemden, en mede wel langs de wegen, maar verscheelt veel na de grond vet ofte schraal is, alsoo met het seer groot en seer klein vind. Sy blijven des winters over, en bloeijen dan in de Lente, en voorts de geheele Somer door. Dit gewas werd inde geneeskunde niet gebruikt, maar alleen gesaaid om de paarden, hoorn-beesten, schapen enz. tot voedsel te dienen.'⁹²

KLEIBERG – 1529 – R706, F33

Stuck lants: de Cleyberch, twee lopensaet, inde Haighstrate.

KLEIBERG – 1534 – R707, 86

Stuck lants: de Cleyberch, inde Haighacker.

KLEIBERG – 1541 – R709, 45

Stuck lants, een veertelsaet: den Cleijberch inde Haeghacker.

H. Schäufelein:
Koeien.

Berg 'zandige hoogte' maar hier blijkbaar toch bedekt met een laagje vettige grond.

KLEIBERGSESTRAAT – 1607 – R719, F152

Weyden aende Cleijenberchsche strate.

KLEIBERGSESTRAAT – 1635 – R723, F130

De Vechtes suytwaerts en noortwaerts aen Straetken vanden Cleyberch.

Identiek met de Oosterstraat?

KLEINE AKKER – 1506 – R417, F334

Inde cleyn Acker onder den ouden hof van thorn.

Deel van de dorpsakker.

KLEINE KERKAKKER – 1627 – R722, 97V

Opte cleyn Kerckacker achter de doelen.

Identiek met Kleine Akker.

KLEINE ZWAAN – 1542 – RH120, 10V

Erfd. Marynus Rennen: steedeke best. in huysinge, schuure stallinge hoff boomgaard dries en zaayland, twee gemet, noort sheeren baan, (zeven lopen aan St Catarinadal): de Cleyne Swaen.

Vergelijk de Zwaan.

KOE

Brouwerij aan Liesbosstraat nr. 43-45. Gelegen op de plaats van de Slingersackers. De brouwerij was eind zeventiende eeuw en nog een groot deel van de achttiende eeuw in bezit van de familie Ladders. Vanaf 1771 van Hendrik Rademaker en vanaf 1791 van Cornelia van der Veeke, weduwe Nooren. Zie verder Dirven.⁹³ Deels daterend uit 1802, maar deels ook uit de zeventiende eeuw.⁹⁴ In de loop van de zeventiende eeuw nam het belang van de brouwerij geleidelijk af.⁹⁵

KOLFBAAN – 1760 – RH281, 53

Pieter Heyblom laat na een huysinge en stallinge met den hof en bleykveld waarop een colffbaan is staande, beneevens t huijs met veertig roeden binnenthuyens, aan de noortzijde van den Steenweg.

Kolven is een oude Nederlandse volkssport, voorloper van het golven.

KONING VAN ENGELAND – 1698 – R733, F30V

De geabandonneerde boedel van Aert Leenderts vanden Poel en Magdalena Stockmans wordt vercocht: eene huysinge...: den Koninck van Engelandt, omtrent de kuijpe van het dorp, aenden Steenwegh, noortwaerts de gebuerstrate aldaer naer Zuijlen.

KONING VAN ENGELAND – 1700 – R733, F104

De onmondige kinderen van Aert Lenderts vanden Poel verkopen Adr. J. van Poppel: eene huysinge, ...: den Koninck van Engelandt omtrent de Kuijpe vant dorp aenden Steenwegh, noortwaerts de gebuerstraete naer Zuylen.

Genoemd naar Willem III, king William van Engeland. Identiek met het huis de Keizerskroon.

In 1698 werd dit huis verhuurd door de kinderen Van der Poel; er stond toen ook een klein huisje bij dat bewoond werd door Andries Talleboom. De huurder Lambert Heestermans moest tweehonderd bussels rouw riet verdekken en zijn vier en light wel gadeslaen. Verder behoorden de weegen en wanten wind-en waterdicht gehouden te worden, RH233, fol. 31v.

KOPPENHEIKE – 1699 – P126, F174V

261 roeden Heyde: het Kercken Heyken (oft Koppen Heyke).

Koppen is een familienaam <Jacob. Vergelijk Jan Gheryt Coppens, 1474, D, fol. 22v; Jan Coppens, 1567, R714, fol. 95.

KRIEKENBOOM VM

Kadastraal perceel H 635 (nieuw nummer).

Genoemd naar een kriekenboom, een zoete kers, *Prunus avium*. Deze soort wordt al vele eeuwen gekweekt en verwilderd wel eens door vogels die de pitten laten vallen.

KRIJNTJESBOOMGAARD – 1698 – R733, F39

Twee perceel saeylants, d'eene: den Eyntvogel en d'andere: Krijntjens Bogaert, tesamen 2½ gemet in de Leemputte aenden Steenwegh.

KRIJNTJESBOOMGAARD – 1747 – RH104, 57

Twee parcelen, deene: Den Eyndvogel en tander Creyntiens Boogaard, 2½ gemet, west de Pastorije, noord den Steenweg, het laetste perceel belast met zeven duyten chyns aen mevr. de Abdisse van Thoon.

Boomgaard van Quirinus. Het zal een vroeg ontgonnen stuk grond zijn, want er rustte een Thornse cijns op.

KROMME AKKER – 1660 – R726, 143

Een perceel saeylants: den Crommen acker, twee gemet by de Heuvelstraete.

KROMME AKKER – 1660 – R537, F79V

Stuck lants: den Crommen Acker, half bunder inden dorpe de Haeghe, ontrent den Heuvel.

KROMME AKKER – 1742 – GP272, F8

Anderhalf gemet nevens de Hovelstraat: den Crommen acker.

Krom wegens het kromme verloop van de straat aldaar.

KROMME EIK – 1474 – D, F21V

Een half lopensaet lants: den Crommen Eyck.

KROMME EIK – 1531 – R706, F119V

Stuck erfs, tien lopensaet in de Haghestrate dat men heyt den Crommen Eyck, .. den Molenwech diemen vaert vande Haighkercken ter watermolenwaert aen die ander zyde.

KROMME EIK – 1543 – R709, 143V

Stuck lants, drie lopensaet: den Crommen Eyck, in de Hoochstrate, westwaerts aenden Molenwech loopende van de Haechkercke ter watermoolen waert, noortwaerts aen 's heeren strate.

KROMME EIK – 1570 – R715, F33V

Stuck lants: den Crommen Eyck, een bunder in de Haegstraete.

KROMME EIK – 1613 – ND8974, F432

Velt by den Crommen Eijck buytend e Haechdycxe Poorte.

KROMME EIK – 1631 – R723, F23

Lants in de Haeghstraet by de Leemspuiten: den Crommen Eyck, een bunder.

KROMME EIK – 1639 – R724, F7

Stuck lants, een bunder: den Crommen Ecyk inde Haechstraet.

KROMME EIK – 1665 – R727, 43V

Stuck lants: den Crommen Eyck, een bunder in de Leemputten in de Haeghstrate.

KROMME EIK – 1685 – R731, 112V

Een perceel saeylant, nu hoflant sijnde: den Crommen Eyck.

KROMME EIK – 1750 – GP287, 1653

Drie gemet op den Cleijberg: den Crommen Eyck.

KROMME EIK – 1791 – RH282, 227V

Den Krommen Eijk, nevens den Steenweg, bij het Byltje, het Kroontje en het Steeltje.

KROMME EIK – 1803 – RH283, 229V

Byltje, Kroontje en Steeltje en den Kromme Eyk, 2½ bunder.

Kromgegroeide, alleenstaande eik.

Blankaart schrijft over deze boom: 'De wilde (eik) werd dikmaals veel hooger (dan de tamme?), zig met veele takken verre uitspreidende. De stammen werden dikwyls wonderlyk dik: ik heb er in Braband een gesien welke van drie mannen niet konde omvaamt werden...Hoe ouder boom, hoe harder hout, dat geelagtig is, hard en vast; maar het hout naast de bast is witter.. De bast dient om het leder mede te bereiden en swart te maken; het hout om te verwerken, en het al te dunne om heete vuuren aan te leggen.'⁹⁶ Die dikke eik uit Brabant moet ongeveer 3 X 1,70 m = 5,10 meter omtrek gehad hebben. Een eeuwenoud exemplaar dus.

KROON – 1551 – R711, 73

J.Pr. Wouters van Ryele, wonend tot Chaem, verk. namens Peterken en Dingmannen wylen Wouter Pr. Wouters van Ryele aen Corn. Merten Wouters Vergouwe een huys en erve mette toebenh.: de Croon, met erve, 24 roeden.

KROON – 1712 – R736, F157V

Leendert van Poppel onderpand: eenen huysinge, hoff en erve; de Croon, aende noortsyde vanden Steenweg, aangekomen by vest 6 maart 1705.

KROON – 1731 – RH100, F87V

Onderpand van Hendrik Janssen van Oeckel en Jenneken Voeten: keuken, kamer, kelder, opperkamer, agterhuys, schuur, hoff en erve opden steenwegh: de Croon, noortwaerts s'Heeren Baan.

KROON – 1783 – RH111, 121

Anna van Baal verk. C. voermans een keuken en kooy, met den reep langs door den hoff in de Huysinge en erve: de Kroon, zuid den Steenweg.

KROON – 1784 – RH111, 142V

Erfgenamen H.J. van Oekel verk. Pieter Bekers een keuken, kooye en erve: de Kroon.

KROON – 1784 – RH282, 99

Hendrik Jansse van Oekel laat na: keuken kooye met een reep hoff, twaalf roeden: de Kroon, zuid den Steenweg.

Zeer veel voorkomende huisnaam.

In de nacht van 24 op 25 januari 1700 om half vier kwam een groepje nachtbrakers bij de Kroon, toen bezit van Pieter Goris Dirven en Maria Eskens. Het drietal klopte op de deur, maar Dirven wilde niet open doen. Een van de drie, Adriaen Lips, liep toen 'met veel vortsche en geweld' tegen de deur. Dirven en zijn vrouw namen de vlucht naar de zolder. De vrouw riep: 'ik ken U wel, ik sal morgen naar de schout toegaan', maar dat maakte weinig indruk. De klapperman, Peter van Genk, kwam net aangelopen (het uur van de nacht roepend) en Dirven wilde hem te hulp roepen, maar toen hij de deur opendeed schoten de drie boosdoeners naar binnen. Ze staken licht aan en vroegen om jenever of brandewijn. Dirven weigerde. Toen ging één van de drie, Jacob Sebrechts van Rijsbergen, naar de kelder en kwam terug met een pint bier, die het drietal uitdronk. Vervolgens werden er 'boteljes' wijn uit de kelder gehaald; zij dwongen Dirven met geweld om ook mee te drinken, maar hij weigerde, waarop Van Rijsbergen een glas wijn kapot smeed. Ook de vrouw weigerde mee te drinken, waarop Van Rijsbergen haar toevoegde 'doe hoer off ick duw het in u backes datter de stucken in blyven steeken'. Ze gingen bij het vuur zitten, Van Rijsbergen nam een test en sloeg daarmee Dirven en zijn vrouw hard op het hoofd. Lips tilde Van Rijsbergen de schoorsteen in om daar worsten te pakken. Dirven zei 'ik sal naar de schout gaan en de vorsters halen'. Daarop werd geantwoord: 'wij scheyten in de schoutet en vorsters en laten zij maar komen, wy sullen haar met haar dryen den hals wel breken'. Dat was een enorme belediging van het bestuur, waarvoor zware straffen konden worden gegeven. Maar Dirven was blijkbaar bang want kort daarna verklaarde hij tegen Lips 'gij hebt hier niets quaat gedaan, nogh eenige heeren gescholden', RH136, fol. 13-15.

KRUIS – 1598 – R718, F35

By het Cruys.

KRUIS – 1658 – R726, 75

De Cruysweyden omtrent de kercke by t Cruys.

KRUIS – 1664 – R728, F280V

Aen 't Cruys.

Een herdenkingskruis voor een persoon die aldaar de dood vond door een ongeluk of een misdaad? Of een Hagelkruis? Een ongelukkig incident vond plaats in 1633 'onnoosel ongeluck is geschiedt inden persoon van Jan Mouw de Jonge.. by hantdadigheyt van Adriaen Andries Henricx waer van de voirs. Jan Mouw de Jonge deser werelt is overleden', R528, fol. 107. Wat er precies gebeurd was blijft onduidelijk, maar er werd vroeger veelvuldig gevochten, waarbij ook het steken met messen niet ongebruikelijk was.

In de twintigste eeuw werd bij de Kruisstraat aan de Liesboslaan een monumentaal kruis opgericht, dat een kruis dat hier vroeger gestaan zou hebben moest vervangen.

KRUISAKKER – 1563 – R713, 251V

Stuck erfs: den Cruysacker, onder lant en bosch acht lopensaet achter de Haechkerck.

Akker gelegen bij het Kruis.

KRUISPUT

Dit was een gedeelte van de tiendklamp Kerkacker.⁹⁷ Een kruisput bestaat uit twee loodrecht op elkaar staande voortjes, die dienen om een stuk land af te grenzen, af te palen. Maar hier zou men ook kunnen denken aan een put bij het Kruis, hetzelfde als het kruis in Kruisvoord en Kruisakker.

KRUISVOORD – 1527 – R705, F154V

Acht Lopensaet lants op Cruysvoort inden Kercacker.

KRUISVOORD – 1541 – R709, 44V

tRooylant in de Cruysvoort omtrent de Kerckacker.

Voorde gelegen bij het Kruis.

KRUISVOORDAKKER – 1517 – R424, 132

Stuc erfs onder lant en bosch: de Cruysvoortacker (doorgestreept) acht lopensaet inde Kerckacker.

Akker gelegen bij de Kruisvoord.

KRUISWEIDE – 1554 – RH121, F40V

Een weijde: de Cruiswey (leengoet).

KRUISWEIDE – 1651 – R725, 42

Stuck saeylants: de Cruijsweyde, achter de kercke, oost de straete, half bunder.

KRUISWEIDE – 1658 – R726, 76

Een perceel weyden: de Cruysweyde, een bunder omtrent de kercke by 't Cruys.

KRUISWEIDE – 1668 – GP263, 41V

Lant: de Cruijsweyjde, achter Lamsens Boogaert, twee gemet.

KRUISWEIDE – 1668 – GP263, 95

Lant: de Cruijsweyjde, twee gem, achter het Hooch huijs.

KRUISWEIDE – 1684 – R730, 74

Een perceel lant: de Cruysweyde, op den Kerckacker, twee gemet.

KRUISWEIDE – 1742 – GP272, 271V

2 gem.: de Kruijsweijde, agter het Hooghuys.

KRUISWEIDE – 1747 – RH104, 54V

Een perceel saeyland: de Cruijsweyjde opden kerkacker, twee gemet.

KRUISWEIDE – 1766 – RH108, 29

Een perceel zaayland op den Kerkakker: de Cruysweyde, twee gemet.

KRUISWEIDE – 1836 – N 6403, 22

Een perceel zaailand: de Kruisweide, op de Kerkakker, 96 roeden, west de Domeinen (N 277).

Weiland gelegen bij het Kruis. Men zou ook kunnen denken aan kruisputten, dat zijn loodrecht op elkaar staande voortjes op de hoeken van te ontginnen percelen, om ze af te bakenen. Maar het lijkt niet waarschijnlijk dat een perceel naar een dergelijk algemeen voorkomend fenomeen genoemd zou zijn. Kruisputten werden ook wel kielspitten genoemd. En in 1658 wordt uitdrukkelijk vermeld dat het perceel bij het Kruis lag.

KUIP – 1672 – R728, F60V

In de Cuype oft Pletse.

H. de Cock:
dorpsgezicht.

KUIP – 1697 – R732, 146V

Aende Kuyp van den dorpe de Haeghe, oostwaerts aende voors. Kuyp oft Plaetse van 't Dorp.

KUIP – 1698 – R733, F25V

Huysinge in de Cuijpe oft dorpe.

KUIP – 1708 – R735, F2

Hofland ofte Boomgaert omtrent de Cuype van t'Dorp.

KUIP – 1709 – R735, F116V

In het dorp ofte Cuype vande Haghe.

KUIP – 1730 – RH100, F51

Huysinge.. aan de noortsyde van de Plaatse ofte Kuijpe van het dorp vande Hage, westwaerts den Steenwegh.

KUIP – 1734 – RH101, F37

Huys.. in de Cuype off dorpe van de Hage..noordwaarts de Plaetse off Dorp van de Hage.

KUIP – 1790 – RH282, 221

Huysinge.. inde Cuype van den Dorpe de Hage.

Kuip, de bebouwde kom. Wordt wel gelijkgesteld met Plaatse. Maar in sommige streken lag de kuip van een stad buiten de stadsmuren. In 1621 spreekt men van 'den Polder oft Cuype van Swartenberch' ND 8414, fol. 23v.

KUIPERSVELD – 1610 – R719, F196

Stuck weijden: Cuypersvelt, twee gemet.

Bezit van de familie Kuypers.

KWARTIER VAN DE KERK – 1648 – R724, 289V

Int Quartier van de Kercke aenden Westricxken Pat.

Het gebied gelegen rondom de dorpskerk.

LA PORTE – 1734 – RH101, 120

D'Heer Ferdinand Weymers en zusters onderpand: een huysken, stielhuysken en hoff: La Porte, aende Haagsche Steenwegh +de Oude Heyninge in Vugtschoot.

LA PORTE – 1749 – RH104, 157V

Jacobus Ferdinandus Weijmers verk. Corn. vande Leur: een hof en tuyn met een woninge schuer en speelhuys daer op staende, honderd roeden, aenden steenweg: Laporte.

Mogelijk een familienaam.⁹⁸ Wordt met een stielhuysken een werkplaats bedoeld?

LAAGMOER – 1554 – RH121, F27V

Helft vanden Leeghmoer aenden Steenoven.

Laaggelegen veengrond.

LAKVEN – 1303 – HS4472, 29

apud Lacvenne.

Waarschijnlijk corrupt voor Bacven, Bagven. Anders: Laak 'oude waterloop' plus ven 'waterplas'.

LAND, LANG – 1742 – GP272, 243V

't Lang Land.

Land 'bouwland'.

LANDJE VAN HOGENSTEIN – 1634 – ND1205, 65V

dLandeken van Hoogensteyn, 57 roeden.

Genoemd naar een familie Hogenstein? In 1947 woonde er nog één naamdrager Hogenstijn in Eindhoven.⁹⁹ Of bezit van de hoeve Hoogsteen?

LANGE BOMEN – 1627 – R722, 84V

Stuck erffs tegensover de Lange Boomen, by de kercke.

Gelijk te stellen met de Hoge Bomen.

LANGSTRAAT1610 – R719, F194

In de Langstraete.

Welke straat hier bedoeld wordt is niet duidelijk. Misschien de Langstraat op Lies?

LAPROKKENWEIDE – 1667 – R727, F171V

Twee gemet by het Haechdorp in Adriaan Claessen straetien: Laprocken weijken, noortwaerts seecker erve genaemt St. Jacobs Veldeken.

Laprok is een familienaam. Vergelijk Jan Janssen Laprock, 1665, GH 647, fol. 17v; Jan Adriaen Geerytssen alias Laprock, 1603, R718, fol. 207.

LEEMPUTTEN – 1505 – R416, F225V

Stuck erfs: de Leemputte, vijf lopensaet.

LEEMPUTTEN1529 – R706, F1

Weyden in de Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1631 – R723, F23

In de Haeghstraet by de Leemspullen.

LEEMPUTTEN – 1661 – R726, F162V

Een perceel erven, nu hoff, synde mette huysken daerop in Haeghstraete, in de Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1665 – R727, F43V

Den Crommen Eyck in de Leemputten.

LEEMPUTTEN – 1708 – R735, F7V

Een perceel saeij en hofflant: de Leemputten, een bunder buyten de Haaghdycxe poorte aende Noortzyde van Haeghstraete.

LEEMPUTTEN – 1742 – GP272, F16

Omtrent de Leemspullen aende Cleijberg.

Putten waaruit leem gegraven werd voor vloeren, weegten en dergelijke, mogelijk ook voor steenbakkerijen.

LEEMSTEDENAKKER – 1742 – GP272, F43V

Twee gemet van Leemsteden acker.

Foutief voor Leemstekersakker.

LEENAKKER – 1742 – GP272, 42

Anderhalf gemet: den Leenacker.

Akker die een leen was van..? Het perceel komt niet voor in de leenboeken van de Heer van Breda.

LEENHOF – 1613 – R720, 26

Stuck erffs: den Leenhoff, half bunder.

Hof 'omsloten stuk grond dicht bij de boerderij' die in leen gehouden werd van..? Een leenhof was ook een bank waarvoor leengoederen verheven moesten worden.

LEERAKKER – 1681 – R729, 208

Stuck saeijlants: den Leeracker, een bunder in de Vyffhuysenstraet tegenover de Rondute aldaer.

Corrupt voor Leenacker?

LEEUW – 1641 – R724, 47V-49V

Adr. Jochem Nuyten verk. Pr. Claessen van Overvelt, brouwer in Breda, een huys hoff: den Leeuw, aende Plaetse, zuyt de Plaetse; Peter Claessen van Overvelt heeft vercocht Lenaert Jan Geertisen een huys, van oudts: den Leeuw.

Veel voorkomende huisnaam. In 1650 was dit huis in bezit van Leendert Jansen, smid. Deze smid had het pand al in 1640 verkregen van Peter Claes van Overvelt, een brouwer uit

Breda. Deze had het in hetzelfde jaar 1640 gekocht van Adriaen Cornelis Lodders, die het in 1624 overgenomen had van Jan Dingeman Dyrven. Adres: Haagse Markt 19/20.¹⁰⁰

LEKKERKERK – 1738 – RH102, F11

Onderpand Josephus Augustus Masvelt: huijsinge, stallinge, schure, hof en erve, driehonderd roeden, aende oostzyde vanden steenweg, zynde nu verdeelt in twee bijzondere woningen: Lekkerkerk en Rijnland, westwaerts den Gouden Appel, noortwaerts den Steenweg.

Was Lekkerkerk de plaats van herkomst van de bouwer van dit huis (Masvelt?).

LEMMEKENSLAND – 1443 – ND8974, F499

Een blocxken erffs, half lopensaet lants: Lemmekenslant, neven die Haghestrate.

Bouwland in bezit van Lam, Lambrecht of Willem?

LIESBETTENSTEDE – 1742 – GP272, F141V, 302

Zeven gemet op den cleijberg: Lijsbette steede; zeven gemet op den cleyberg: Lisbettenssteede.

Stede, 'deel van een aanstede', hier van zekere Elisabeth.

LINDE – 1613 – ND8974, F499V

Den Dorenboom omtrent de Linde aent Hovelstraetken.

LINDE – 1637 – R530, F82V

In de Haechstraete tegenover de Lynde.

LINDE – 1644 – R724, 201V

Den Dries in de Haechstraete bij de Liendt omtrent de Leemputten.

LINDE – 1654 – R726, F10

In de Haechstraete by de Lindt.

LINDEKENS – 1699 – R733, F72V

Lants aende noortzyde van de Haeghstraet nevens de Lindekens.

Linden werden vooral aangeplant op dorpspleinen en bij boerderijen. Bij Lijndonk, onder Bavel, dat genoemd is naar de linde, lag in 1277 een Lindenholt 'een hoog opgaand bos van lindebomen'.

De linde onderscheidt men in de Hollandse linde, de winterlinde en de zomerlinde. De eerste en de laatste hebben vrij grote

R.Dodoens:
Cruydtboek. Linde.

bladeren. De winterlinde komt in het wild voor in de Achterhoek, Zuid-Limburg en Twente, de zomerlinde bij de IJssel en in Zuid-Limburg. De Hollandse linde komt vrijwel niet in het wild voor (hoewel enkele exemplaren in het Liesbos te vinden zijn). De oudste lindenboom van Nederland, te Sambeek (daterend uit begin zestiende eeuw), in Noord Limburg is een Hollandse linde. Een ruim driehonderdjarig exemplaar van deze soort staat bij de boerderij het IJzeren Hek onder Princenhage.¹⁰¹ Andere zeer oude lindebomen stonden bij de Prinsenhoeft te Alphen en op de Heuvel te Oosterhout.

LOCHT – 1701 – R733, F188

Een Huys, .. byden Looght.

Locht zou samen kunnen hangen met loken 'afsluiten' en zou dan de betekenis 'omsloten perceel' bezitten.¹⁰² Volgens een andere verklaring zou locht gevormd kunnen zijn uit look plus tuin. Waarschijnlijker is Lookt > Locht (met verzachting van k tot ch), waarin de eind-t een lokatief-suffix is.¹⁰³ Look staat voor 'afsluiting, omheining' en tuin voor 'heining, vooral vlechtwerk van teen'. Het appellatief looktuin is nooit aangetoond voor de Baronie, daarom is de vorming uit Lookt het meest waarschijnlijk. Look komt in diverse dorpen als toponiem voor.

LONENSTRAATJE – 1636 – GP261, F132

In Loonen straetken.

LONENSTRAATJE – 1704 – R734, F52V

De Schreddersweyde op het Oosteneyndt van het dorp, westwaerts het Loonen oft gebuerstraetje.

LONENSTRAATJE – 1750 – GP287, 1632

Drie gemet van Loonenstraatje.

Genoemd naar de familie Lonen, Van Loon? Vergelijk Hein van Loen, 1422; Henricus de Loen, 1311,¹⁰⁴ Henrick Zebrechtssone van Loon, 1515, R423, fol. 6v. Misschien corrupt voor Loverenstraatje. Zie aldaar. Huidige straatnaam onbekend.

LONENWEIKE – 1604 – R718, 265V

Twee stucken weijde: Loonen Weijken, bij den dorpe, noortwaerts aen 's heeren straete, oostwaerts aende gebuerstraete.

LONENWEIKENS – 1651 – R725, 61

Stuck weyden: Loonen Weykens, half bunder.

LOOP – 1653 – R725, F83V

Int dorp aende Plaetse, suytwaerts de Loop.

Mogelijk is dit de waterloop waarop de ordonnatie op de schouw van 1724 gedeeltelijk betrekking heeft. De schouw ging over enkele waterlopen 'beginnende en streckende door

Lies tot aan de Bieloop en den Loop van den Crabacker streckende door de hoeff van d'heer Montens cum suis tot in de Oude turfvaart, ende den Loop beginnende aan het Hooghuys streckende door en neeven den hoff van den procureur van den Bruele en zoo door Jan Claassestraatje dwars over de Leurse Baan tot in de Abroek, mitsgaders den loop van het Liesbos, streckende door de Denhorens, agter de Beeck en zoo door Kesteren tot aan de goederen van Burgst omme.' De waterlopen moesten gegrondsloot worden, gezuiverd van waterplanten, de kanten moesten goed afgestoken worden, etcetera, GP1760b.

LOVERENSTRAATJE – 1620 – GP260, F97V

Adr. Aertssen alias Schedder weyde, gelegen in Looveren straetken.

Genoemd naar een familie Van Loveren. Mogelijk later Lonenstraatje genoemd. Huidige ligging onbekend.

MANLAKE – 1280 – DILLO, 648

Manlake.

Lake, laak (bij lekken) 'oude rivierloop', soms dichtgeslibd en verland. Laak zou in het westen van Noord-Brabant een waterloop zijn'al dan niet dichtgeslibd, op de klei- of gorsgronden of op de overgang van zand en klei'.¹⁰⁵ Laak wordt ook wel omschreven als 'plas, meer, water, grenswater'en 'afwateringsbeek in moerassige terreinen'.¹⁰⁶ Een laak is in de Baronie vrijwel steeds een oude rivierloop, vaak op een grens gelegen. Man kan staan voor 'dienstman, ministeriaal, onderhorige'.¹⁰⁷ Mogelijk valt eerder te denken aan man als nevenvorm bij meen 'gemeenschappelijk'. Vergelijk de Mansakker en Mansveld te Ulvenhout; het Mansveld was een 'gemeyn velt' aldaar.¹⁰⁸ Dan is Manlake een gemeenschappelijk gebruikte verlande rivierloop. Waar de Manlake lag is niet bekend, denkelijk in de buurt van de Mark.

MARTENSAKKER – 1621 – RH179-17

Vier gemet saeylants achter de Willigen: Mertensacker.

MARTENSAKKER – 1636 – GP261, F32V

Martensacker, opte Kerckacker.

MARTENSAKKER – 1667 – R727, 122

Stuck saeylants: Martensacker, op de Cleyne Kerckacker, een bunder.

MARTENSAKKER – 1718 – ND8997, F15

Stuck zaeylant: Martensacker op den Klynen kerckacker, een bunder.

Bouwland van de familie Martens.

MASTBOSDREEF – 1742 – GP272, F133

Nevens de Dreve van het Mastbos.

Huidige Dreef en Mastbosstraat?

MAURITSPLEIN

Plein bij de Liesbosstraat.

MEISERSLAND – 1668 – R727, 171V

Half bunder lants in de Haechstrate: Meijzerslant, oost en suytwaerts 's heeren baen.

Bouwland van de familie Meijzers. Waarschijnlijk gelijk te stellen met Meyssen, een familienaam die in 1947 nog bekend was in Breda.¹⁰⁹

MERTENSAKKER – 1697 – R732, 177

Een perceel saylants: Mertensacker, vier gemet op de Kerckacker.

MERTENSAKKER – 1779 – RH282, 35V

Een perceel zaayland: Mertensakker, vier gemet opden Kerkakker.

Zie Martensakker. Vergelijk Michiel Mertens, 1533, R707, fol. 58v.

MERTERSHEM – 1303 – II-36, N20

In Parochia de Merterssen.

MERTERSHEM – 1615 – R720, 90

Bynnen den dorpe van de Hage alias Materis.

Oude vermeldingen van Mertershem zijn: 1233: plebanus de Merterssen; 1261 investito autem de Merterchem; 1261 investito de Mertersen; 1265 decimam ecclesie de Merthersen; 1265 ecclesie de Merthersen; 1278 iacobum invenstitum de Merters; 1279 in parrochia de Merterche; 1296 iacobum investitum de Merters; 1299 de Mertersem; 1299 uno manso dicti appenditie de Mertersen, dico t Kerckenlandt.¹¹⁰

Men dacht wel dat het in 815/850 genoemde Martras identiek zou zijn aan Mertershem,¹¹¹ maar Blok toonde aan dat met deze in de oorkonden van Lorsch genoemde nederzetting eerder Martwijk bij Kerkdriel bedoeld werd.¹¹² Het tweede lid van Mertershem is heem 'woning' of 'nederzetting'. In sommige gevallen slijt dit heem aan het wordeinde sterk af zoals in Alphen <Alpheem, misschien ook in Effen en Etten. Het eerste lid van Mertershem kan de mansnaam Meerten zijn. Maar deze mansnaam was in de tijd dat de naam Mertershem gevormd werd (zesde-tiende eeuw) denkelijk nog niet in gebruik (althans niet te vinden in Diplomata Belgica).¹¹³ Dan zou het dorp genoemd moeten zijn naar de heilige St. Maarten. St. Maarten was een zeer bekende heilige in ons gebied en veel kerken waren aan hem gewijd, ook die van Princenhage. Maar de vraag is of de H. Martinus al vereerd werd toen de naam Mertersheem in voege kwam. In Autun werd al een St. Maartenskerk gebouwd kort na 590 en in Gennep stond een aan deze heilige gewijde kerk, die een voorloper had uit de karolingische tijd, terwijl er ook in Utrecht al rond 700 een aan deze heilige gewijd kerkje moet hebben bestaan.¹¹⁴

De naam Mertershem voor Princenhage komt vooral voor in kerkelijke bronnen.

MINNEMANSACKER – 1503 – ERENS

Minnemansacker.

MINNEMANSACKER – 1503 – EC554

Een stuccke lants: Minnemansacker, drie lopensaet omtrent der Haeghkercke.

Minnemans is een familienaam. De laatste Brabantse naamdrager Minnemans woonde in 1947 in Tilburg.¹¹⁵

MOLENSTRAATJE – 1618 – R720, 180V

Meulenstraetken.

MOLENSTRAATJE – 1664 – R726, 267V

het Molenstratien, in de Haghstrate.

Straatje naar de watermolen. Huidige Oosterstraatje.

MOLENWEG – 1531 – R706, F119V

Den Crommen Eyck, den Molenwech diemen vaert vande Haighkercken ter watermolenwaert aen die ander zyde.

MOLENWEG – 1543 – R709, 143V

Den Crommen eyck, in de Hochstrate westwaerts aende Molenwech loopende van de Haechkercke ter watermoolen waert.

Identiek met Molenstraat?

MORIAAN – 1690 – RH276, 32

Erfdeling Jacomyntjen Lambrecht Bouwen Donckers, weduwe Christiaen Daniels: een huijs hof en erve: den Moerjaen, op het Oiste Eynde (getaxeerd op 275 gulden).

MORIAAN – 1694 – RH196, 33V

Pr Corn. Sibbs verk. Magriet Vuegen X Anthony W vanden Kerckhoven een huijs hoff en erve aenden Steenwegh opt Oisteneijnde: den Moriaen, 23 roeden.

MORIAAN – 1694 – R732, 42

Insolvente boedel van Anthony van Kerckhoven X Margriet Vuegen: een huysinge: het Moriaentje, elf roeden, aende noortsyde van de Haeghstrate, suytwaerts de Haegstraet ofte Steenwegh.

MORIAAN – 1694 – RH196, 95V

Anth. vanden Kerckhoven (insolvent) verk. Een huijs koj hoff boomgaert gronde en erffennisse: den Moriaen, opt Oosteneynde vant Dorp.

MORIAAN – 1742 – GP272, 370

Huysinge omtrent 't dorp: de Moriaan.

MORIAAN – 1753 – RH106, 24V

Twee huyskens met den hoff, dertig roeden: den Moriaen aen het oosteynde vanden Haagse Steenweg, oost de Steenweg, noort Kerkengoet, de tuin tusschen dit en de tweede cavel moet van weerskanten onderhouden worden.

MORIAAN – 1776 – RH281, 270

Pieter Corn. Dirven laat na de helft van een huysinge en kamer met den hoff, dertig roeden: de Moriaan, aant Oosteneynde, zuid den Steenwegh.

Moriaan: zeer bekend uithangteken, vooral bij tabakswinkels. 'Mooren of Morianen stonden intusschen niet alleen aan de winkels der laatstgemelden (= tabakswinkels) te prijken, maar ook aan herbergen en aan de gevels der burgerwooningen'.¹¹⁶ Een Moor is een bewoner van Mauritanië.

NEERLOOP – 1662 – R726, 195

Saeylants ontrent den Neirloop.

Neer 'laag', dus een loop in een dal? Identiek met Vinkenburgseloop. Zie ook Heerloop.

NEKKERSPOEL – 1639 – R724, F4V

Stuck erffs onder bosch en moerputten genaemt Eckerspoel, een bunder noortwaerts aen Jan Colders erve oft boschken genaemt: het Boschken van der Handt.

Een nekker is een watergeest. De n van neckerspoel is weggevallen door verkeerde splitsing: den Neckerspoel > den Eckerspoel.

NELENLAND – 1621 – RH179-17

Twee gemet boeckweyts achter den Blick: Nelenlandt.

Bouwland van een familie Nelen of een persoon Cornelis.

OMENAKKER, JAN – 1666 – R727, F64

Saeylants, een gemet achter in Jan Oomenacker.

OMENLAND, NEEL – 1668 – GP263, 90

Neel Oomenlandt opde Kerckacker, anderhalf gemet.

Akker van Cornelis Omen.

OOSTEIND – 1668 – GP263, F16V, F35

Huijsken op het Oosteneijnt bij 't dorp; opt Oisteijnde.

OOSTEIND – 1679 – R729, 118

Op het Oosteijnde van het dorp van de Hage.

OOSTEIND – 1688 – R731, 147

Een huys op d'Oosteijnt omtrent het Dorp van de Hage.

OOSTEIND – 1701 – R733, F133

Huysinge, op het Oosteyndt, aende noortzyde vanden Steenwegh aldaer.

OOSTEIND – 1708 – R735, F18

Op het Oosteyndt, suytwaerts de Steenwegh.

OOSTEIND – 1742 – GP272, 349V

Huysinge bij het dorp opt Oosteynde.

OOSTEIND – 1762 – RH107, 193

Huysinge op het Oosteynde nevens den Steenweg.

OOSTEIND – 1795 – RH283, 83

Aan het Oosteneynde.

Veel voorkomende benaming voor het oostelijke deel van een nederzetting, bijvoorbeeld ook te Gilze en Oosterhout. Merkwaardigervijze komt oosteinde veel meer voor dan westeinde, zuideinde en vooral noordeinde. Oost was de preferente windrichting ('ex oriente lux', alle oude, cultureel hoogstaande landen lagen in het oosten). Noord werd verbonden met de hel. In omschrijvingen van akkers en andere percelen is de volgorde van de opgegeven belendingen vrijwel steeds: oost, zuid, west, noord, zoals in tienduizenden schepenbrieven kan worden nagetrokken.

In Princenhage bestaat ook alleen maar een Oosteinde en Westeinde. Het Oosteind was een andere naam voor, vanuit Princenhage gezien, het begin van de Haagweg.

Kort na 1900 werd een aantal kleine, armoedige huisjes van het Oosteind afgebroken en werd de grond gebruikt voor het oprichten van villa's.

OSSENBLOK – 1500 – R415, F171V

Stuck weyden inde Kerckacker: dat Ossenbloc.

Blok 'omsloten perceel', vaak weiland en dan omgeven met sloten, hier speciaal in gebruik voor beweiding met ossen.

OSSENHEINING – 1403 – R416, F213

Stuck lants: dOssenheyninge.

OSSENHEINING – 1514 – R421, F121V

Stuck lants, vyerdalff lopensaet: die Ossenheyninge, ontrent der Haighkercke.

OSSENHEINING – 1533 – R707, F2

Stuck lants: dOssenheyninge, 3½ lop, achter de Haighkercke neven der schutters in de Hage dries opte noortzyde.

Heining waar ossen graasden? Maar heiningen waren vrijwel nooit weiland, altijd akker. In de drie vermeldingen wordt het ook steeds als land, dus bouwland, aangeduid. Dan een heining die met ossen geploegd werd?

OUDE DRUIT – 1568 – R714, F217V

Marie Merten Jan Ham..dochter en anderen verkopen Adriaene Wouter Jan Gheystersdochter t Geheel huys en erve met zyne toebeh: den Ouden Druyt metten hoff.

Vergelijk Berthelmeeus de Druyt, Cornelis Meeus Janss Druyts, Geryt Gielis Druyts, Henrick Merten Druyts, Peter Adriaen Druyts etcetera, te Gilze, 1456.¹¹⁷ In dat jaar wordt ook ene Willem die Druyte genoemd, NDV1311, fol. 44. Druit betekent 'zot, dwaas'. Het uithangteken betekent dus zoiets als 'de oude gek'.

OUDE PASTORIELOOP – 1880 – GP1914

Aanvangende in het dorp bij het huis wijk A 24, grens van het kad. perceel N 1189-N334, loopende door wijk B en uitmondende in de Weteringloop bij perceel O 133, lang 359 meter.

Waterloop die langs de Oude Pastorie liep.

PAARDENKERKHOF – 1636 – GP261, F23V

Over het Peerts kerckhoff.

PAARDENKERKHOF – 1668 – GP263, 63V

Peertskerckhoff.

PAARDENKERKHOF – 1732 – R587, F136

21 roeden erven: het Paartskerckhoff, met de Berkheyninge buijten de Haagsche Poort aende Oude Reysberghse Baan.

Een Peertskerckhof kan een plaats zijn waar paarden die waren gestorven begraven werden (paarden werden niet vaak gegeten; op het eten van paardenvlees rustte een kerkelijk

Vilderij, Londen, 1831.

taboe). Pertskerckhoff gaat in het spraakgebruik makkelijk over in Pestkerckhoff. In Alphen zijn echter ook aanwijzingen voor het bestaan van een pestkerkhof, waar mensen die aan de pest waren overleden, begraven werden.¹¹⁸ In Bilsen en Lommel was het paardskerkhof een plaats waar krengen van paarden begraven werden.¹¹⁹ De overgang Paards>pest komt in de streektaal voor, bijvoorbeeld in pestal < peertsstal, paardenstal. Vergelijk Stucxken erfs met eenen ouden peertstal omtrent de Haechkercke, zuytwestwaerts aende schoolstrate, noordwaarts aende plaetse, 1576, R715, fol. 207.

De pest stierf in de tweede helft van de zeventiende eeuw uit in Nederland (1669). De aan de pest overleden doden werden in Princenhage gewoon op het kerkhof begraven. In 1662, toen de pest in de Hage heerste, werd Christiaen Jan Jan Willemsen, grafdelver, opgedragen dat de graven van pestlijders (en ook alle andere) vijf voet diep moesten zijn; hij kreeg zes stuiver per graf. Ook moest hij de beenderen uit oude graven verzamelen en in het beenderhuysken deponeren en het gehele kerkhof effenen, P400, inv. nr. 2, fol. 207.

De vorm peerts in Peertskerckhoff wijst ook op begraven van paarden en niet van mensen. Paarden werden niet gegeten omdat er een taboe op rustte, wel werden ze gevild.

In 1870 werd de huidige Abeelstraat het Paardenkerkhof genoemd.¹²⁰ De paarden moesten hier volgens een resolutie van de Bredase magistraat uit 1738 in diepe kuilen begraven worden (SAB, Afd. I-1a, inv.nr. 25, fol. 77v). Is het bovenstaande paardenkerkhof gelegen in de Abeelstraat?

PAARDENWAGEN – 1668 – GP263, 97V

Johan Montens erffgen. aende huijsinge metten hoff en de boomgaert: Peerswager, 2½ gemet.

PAARDENWAGEN – 1742 – GP272, 116V

Huisinge met den hof en boomgaert: Paards-wagen.

Mogelijk een huis waar een speciale wagen gebruikt werd. Een wagen had vier wielen, een (aard)kar slechts twee. Peerswager zal een foutieve vorm zijn.

PAARDJE – 1650 – RH274, 10

Marten Gysbrecht Stickers laat na: Een stede: het Peerdeken, onder zaeij- en weijlandt met de houtwassen daerop staende en plantagien acht bunder, met de steen en waterputh, de metserij aenden oven en ovenhuijs, met het dack, hout en timerwerck aen ende totten voors. woonhuysen met het binnenwerck, deuren en vensters met het dack, schuer en peertstal met het dack, wagenhuijs oft koye.

PAARDJE – 1835 – N1271, 37

Het Paardje.

PAARDJE – 1835 – N1271, 37

David Corn. Wepsteren anderen verk. Een huizinge, stallinge hof en erve, vanouds: de Witte Leeuw, daarna het Paardje en thans bekend onder de naam: Bellevue, tusschen het dorp en de stad Breda, 14 roeden (H 326, 327).

De boerderij 't Peerdeke' staat aan de Heilaarstraat 235. Het gebouw staat op de monumentenlijst. Het woonhuisgedeelte is uitzonderlijk door een uitbouw met een bovenverdieping en topgevel.¹²¹

PASTORIE – 1634 – P124, F52V

Op den Heuvel tegenover de huysinge van de pastoor in de Hage.

PASTORIE – 1681 – R729, 179V

den Hoff van de Pastorije.

PASTORIE, OUDE – 1648 – ND1437, 16V

Een perceel saeylant en weyde: de Oude Pastorye.

PASTORIE, OUDE – 1742 – R1056

De oude Pastorije.

PASTORIE, OUDE – 1748 – R1059

d'Oude Pastorye, lant.

Gerardus van Dijk, pastoor, bezit in 1749: een welgetimmerde huysinge, met hof en werve, in t Dorp: de Pastorie, verhuurd voor zeventig gulden per jaar, RH 169-15.

Er bestonden in de loop der tijden diverse huizen waar de pastoor in woonde.

Een Pastorie stond in de Liesbosstraat, nr. 2.

In 1635 verzocht Herman Holthusius, pastoor, omdat hij 'nauw en eng' woonde, om op de plaats waar nu een klein keukentje stond, een ruime kamer te bouwen. Erboven kwam nog een kamer en daarboven een zolder, zodat het gebouw maar liefst drie verdiepingen telde. Het dorp betaalde de kosten, GP2, fol. 66.

PASTORIELOOP, OUDE – 1877 – P401, 1601

De Oude Pastorieloo, beginnende bij O 1189 lopende naar de Weteringloop bij perceel O 133, lang 359 meter.

PASTORIELAND – 1636 – GP261, F25V

De pastorije lant achter de Affgebrande hoffstede opten Hovel.

PASTORIELAND – 1655 – R726, F22

In de kerckacker, oistwaerts de Pastorye ende Kerckenlant.

PELIKAAN – 1848 – N 6, 1

Huisje naast de Pellicaan (N 287).

De Pelikaan was het zinnebeeld der liefde, daarom komt hij vaak voor op gevelstenen bij liefdadige instellingen.¹²² Gelegen op de hoek van de Dreef en Mastbosstraat?

PIGGENBOOMGAARD – 1620 – GP260, F36V

Peeter Piggen boomgaert.

PIGGENSTEDE – 1668 – GP263, 19V

Piggenstede.

Piggen is een familienaam. Vergelijk Ghysbrecht Pigghen en Godert Pigghen, 1427¹²³. Stede 'boerderij' of 'land uit een aanstede'.

PLAATS – 1576 – R715, F207

Erfs omtrent de Haechkercke, zuytwestwaerts aende Schoolstrate, noordwaerts aende Plaetse.

PLAATS – 1603 – R718, 224

Aende Plaetsche.

PLAATS – 1639 – R724, F14V

Huys.. aende Plaetse.

PLAATS – 1663 – R726, 226

Omtrent de Plaetse.

PLAATS – 1665 – R727, 16

Plaetse, .. de strate ofte Pletse.

PLAATS – 1672 – R728, F60V

In de Cuype oft Pletse.

PLAATS – 1712 – R736, F167

Huysinge inden Dorpe en Cuype van de Hage, westwaerts de voorschr. Cuijpe ofte plaetse van de Hage.

PLAATS – 1729 – RH100, F51

Huysinge.. aende noortsyde van de Plaatse ofte Kuijpe van het dorp van de Hage, westwaerts den Steenweg.

PLAATS – 1734 – RH101, F37

Huys, koye, stal.. inde Cuijpe off dorp, oostwaerts het kerckhoff, noordwaerts de Plaatse off dorp van de Hage.

Plaats: dorpsplein. Soms gebruikt men ook singel, heuvel en kerk als aanduiding voor het dorpscentrum.

H. Meunier:
Kempens plein.

Plaats komt in Breda ook frequent voor als aanduiding voor een verhard pleintje bij een huis, soms ook in Hage: een huysinge bestaande in twee wooningen, met een plaats of erve, 1754, RH106, fol. 227v. Hier echter is het een plein bij de kerk in het centrum van het dorp. Waarschijnlijk is het woord van zuidelijke oorsprong. Vanaf de veertiende eeuw zou plaats in Vlaanderen het woord dries als benaming voor het dorpsplein verdrongen hebben.¹²⁴ In Vlaanderen is plaats de meest gangbare aanduiding voor een dergelijk plein. In de Baronie komt de term onder andere voor in Ginnken, Breda en Oosterhout. Een deel van het dorpsplein in de Hage was ingenomen om er huisjes te bouwen en een boomgaard aan te leggen. Veel dorpspleinen hebben een driehoekige vorm. De zogenaamde Frankische driehoek, waarover men veel leest in de literatuur, is geenszins Frankisch, maar een natuurlijk verschijnsel dat verklaard kan worden door de neiging om met kar en paard geen rechte hoeken te maken: waar twee wegen samenkomen ontstaat vanzelf door het afsnijden van de bocht een driehoekig plein.¹²⁵ Sommige dorpen bezaten enorm grote pleinen, zoals bijvoorbeeld Den Hout. Een dergelijk groot plein kan niet gediend hebben voor het bijeen drijven van schapen of rundvee. Maar waar dan wel voor? De Kempische pleinen zouden uit de dertiende of de veertiende eeuw dateren.¹²⁶

Ploegende zotten.

Huidige Haagsemarkt.

PLOEG – 1738 – RH279, 40v

Hendrik Schuermans laat na de helft van een huys hof en erve: het Ploegsken, in sHeren Dreve.

PLOEG-1759 – R1066

Twee perceelen dreeve aan de Haagse Steenweg tot aan de herberg het Ploegje.

PLOEG-1786 – R1086

Mutzaard aan de Haagse Steenweg by het Ploegje.

Mogelijk een uithangteken dat aantrekkelijk was voor de boeren. 'Ploegen en eggen hangen voor kruideniers -en tabakswinkels in plattelandsstadjes als lokazen voor de boeren'.¹²⁷ Lag aan de noordzijde van de Liesboslaan. Gesloopt voor de aanleg van de autoweg naar Rotterdam.

POELTJES – 1668 – GP263, 139

De Poeltiens.

Poel 'waterplas', vooral in de wintermaanden uiteraard. Door de slechte ontwatering bleef het water op veel plaatsen gewoon staan tot het verdampt was. Er waren veel minder sloten en de sloten waren veel ondieper dan thans. Veel beemden en ook wel weilanden en akkers stonden in de winter enkele maanden blank.

POSTILJONSTRAATJE – 1878 – P401, 1640

Het Postiljonstraatje, lang 953 meter, lopend van de Rijksweg in westelijke richting door den Heuvel tot den Pelicaan.

Identiek met de huidige Postiljonstraat plus Heuvelstraat.

PRINCEVILLE

Begin twintigste eeuw gebouwd als villa Palmyral.¹²⁸ Liesboslaan 57. Houdt de naam verband met Prinsenoord?

Op 12 maart 2004 werd het eerste deel van het verkeersknooppunt alhier opengesteld (kruising A 16 en A 58).

De spelling van de naam is ouderwets.

PRINS – 1694 – RH196, 65V

Huysinge, koi, hoff, boomgaert en erve in de kuyp oft Singel van het Dorp vanouts: den Prins, verkocht door Adr. van Poppel. Ingeset door J. Adr. van Beeck voor 830 gulden. Schout Boursse bewoont het huis; deze mag tot 1696 in het huys blijven wonen.

PRINS – 1695 – R732, 61

Een huysinge: den Prins, in de Cuype van het dorp de Hage, omtrent de Kercke door Adr. J. van Poppel vercocht aen J. Adr. van Beeck.

PRINS – 1695 – R732, 13

Adr. Janssen van Poppel verk. J. Adr. van Beeck een huijsinge, ..: den Prins, in de cuijpe van 't dorp, omtrent de kercke, noortwaerts de cuijpe van 't dorp ofte sHeeren strate.

Haagsemarkt 6.

De Prins kwam als uithangteken veel voor, niet alleen bij herbergen, maar ook bij neringdoenden. De naam Prins voor herbergen komt reeds in 1480 voor; de Prins van Oranje in het midden van de zestiende eeuw, toen Willem I stadhouder van Holland was.¹²⁹

PRINS KARDINAAL – 1641 – R724, 50

Jan Godertsen van Eff onderpand: huijs...: den Prince Cardinael, aende Plaetse.

PRINS KARDINAAL – 1722 – RH97, 25V

Cornelis, Catharina en Adriana van den Buele erven van Carel van den Buele, hun vader: huysinge en erve vier a vijf roeden: den Prins Cardinaal, aan de plaatse van t dorp, oostwaerts de plaetse, noortwaerts den Steenwegh.

PRINS KARDINAAL – 1734 – RH101, F55V

Juffr. Adriana van den Buele, weduwe Johannes Hermans verkoopt openbaar aan Cornelis

van Genck eene huisinge, brouwerije, brouwkuyp, ketel en koelback met alle verdere ap-en dependitien van dien, hovinge en erve, 25 roeden binnen syne thuijnen tegensover de room-sche Kerke, westwaerts den Steenwegh, aangekomen van haar man dd. 14 maart 1729.

PRINS KARDINAAL – 1742 – GP272, 249

De huysinge int dorp: de Prins Cardinael tevoren de kinderen Mr. Carel van den Brule.

Haagsemarkt 10.

Vroeger combineerde men vaak kerkelijke en wereldlijke functies: diverse prinsen werden tevens kardinaal. Kardinaal komt als uithangteken eveneens voor.¹³⁰ In België komt Prins Kardinaal als uithangteken in vrijwel elk dorp voor.¹³¹ In 1709 zou deze naam in Hage-dorp die van de Vier Heemskinderen vervangen hebben, maar de naam komt blijkbaar al in 1641 voor.¹³² In 1635 was de blijde inkomst van de Prins Kardinaal als landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden: het was de infant Don Ferdinand van Oostenrijk, een broer van Philips IV, benoemd tot landvoogd in 1633. Vooral in Antwerpen werd hij geestdriftig onthaald. Rubens had voor deze gelegenheid een decoratieve stadsversiering ontworpen.

PRINS VAN ORANJE – 1683 – R730, 31

Jacob Jordaens onderpand: woonhuijs, ... den Prince van Orange, noortwaerts aende Plaetse.

PRINS VAN ORANJE – 1739 – RH279, 50V

Cornelia Pieter van Beek laat na 1/8 in eene huysinge, hof en erve: den Prins van Orange, half gemet, noort sheeren straet.

PRINS VAN ORANJE – 1742 – GP272, 263

Een huys hof.. in t Dorp: den Prince van Orange, van Sr. Joannes van Molen, tevoren J. Adriaansen van Beek.

PRINS VAN ORANJE – 1756 – RH280, 222V

Christiaen van Beek, rooms pastoor te Weustwesel laat na een huys, brouwerije hof en erve: den Prince van Oranien, plus 25 roeden erve nu met een schuer en honingbreekerije daer opstaende, noort sheeren straet.

PRINS VAN ORANJE – 1760 – RH107, 71

Erfdeling Christiaen van Beek, in syn leven pastor tot Westwesel. Pieter van Beek erft een huys brouwerije hoff en erve int dorp: den Prins van Oranien, als meede de keetels in de brouwerije, allen t vaatwerk, de sakken, schalen, balansen, gewicht, cooren en havermaat een cooperen doofpot alsmede de honig breekerije en pers daartoe nodig en voorts alles dat tot de Brouwerij, honingbreekerije en mouterije specterende is plus paardestal, veertig roeden, noort de straat.

PRINS VAN ORANJE – 1771 – RH108, 212V

Pieter van Beek verk. Anthony van den Muysenberg een huys, brouwerije hoff en erve: de Prins van Orange met de ketels t vaatwerk sakken schalen balansen gewigt kooren- en havermaat, kopere doofpot alsmede de honingbreekerije kuypen en duygen, schoone paardestal, veertig roeden erve, noort de straat.

PRINS VAN ORANJE – 1781 – RH282, 66

Dingena van den Muysenberg laat na de helft in huysinge, brouwerij, mouterije honinghbreekrijge schuur en stallinge, klyne wooninge, hoff en erve: de Prins van Orange.

Geliefde herbergnaam. Men liet er zijn Oranjegezindheid door blijken. Waarschijnlijk werd hier in 1647 reeds begonnen met bier brouwen door Jan Adriaenssen van Beek. In 1828 woonde Frans Antony van den Muysenbergh er. Er werd toen goed wit en bruin bier gebrouwen.¹³³ De brouwerij staat aan de Markt nr. 6 en 6A. In 1842 werd Antonie Oomen eigenaar; hij verhuurde het pand aan Arnout van Gelderen. Dochter Adriana erfde van haar vader de brouwerij en verkocht deze in 1851 aan Theodorus Versluijs.

PRINSENOORD – 1932 – DE BOER 29, NR.18

J. de Sonnaville verkoopt de villa Princenoord gelegen in de lommerrijke tuin met afzonderlijke garage en waschgelegenheid, aan de Bredascheweg, H 2164. Bevat een ruime gang, twee groote kamers en suite, voorkamer, keuken, eetkamer, groote geslooten serre, wc, groote koele kelder. Op de eerste verdieping: overloop, twee slaapkamers en suite, drie kamers, badkamer en wc. Op de zolderverdieping: acht kamertjes en zolder. Voorzien van waterleiding, electrisch licht en gas, uitstekend regen-en welwater.

Haagweg 366. De naam kan ingegeven zijn door associatie met de plaatsnaam Princenhage.

PUTAKKER – 1474 – D, F 16V

Aert de Reusener hout, anderhalf lopensaet lants: den Putacker.

PUTAKKER – 1634 – P124, F 20

Een veertelsaet landts wt een meerder parcheel: den Putacker, inde Haechstraete.

PUTAKKER – 1634 – P124, F 39

Een halff bunder landts off weyde inde Haechstraete: den Putacker.

PUTAKKER – 1634 – P124, F 79

Een halff bunder landts ofte weyde inde Haechstraete, eertyts: den Putacker en nu de Blocxkens.

PUTAKKER – 1699 – P126, F 172V

Een half bunder landts en weijde: den Putacker, inde Haechstrate, de Heerbane oost.

PUTAKKER – 1699 – P126, F 355

Een halff bunder landts oft weijde in de Haaghstrate, eertyds den Putacker en nu de Bloxkens.

PUTAKKER – 1723 – P129, F 2

Een veertelsaad lands uyt een meerdere parthye genaemd: den Putakker en nu: de Drie Lindekens, inde Haagstraat.

Akker in een put, een diepte gelegen? Of een akker met restanten van moer-of leemputten?

RAAPETERSVELDJES – 1646 – R724, 232V

Drie perceel erven onder saey en weylant: Raepeters Veldekens, een bunder.

RAAPETERSVELDJES – 1667 – R727, 90V

Drie perceel erven onder saey en weylants: Raepeters Veldekens, een bunder.

Raapeters is een familienaam. Vergelijk Dielis Wouter Adriaen Raepeters, 1634, P124, fol. 5v.

RAAPKOEK – 1551 – R711, 84

Kathelyn Corn. W. Emondts weduwe H. Lambr. Nouts verk. Adr. C. Keysers een huys en erve mette toebeh.: den Raepkoeck, met de erve, een veertelsaet, door wylen H. Lambr. Nouts verkregen van Henr. Mercelis Adriaensen, int Roethe, neven de Leeghstrate daermen ten Eemeren waert gaet opte westzyde.

RAAPKOEK – 1601 – R718, 163

Erve: den Raepcoeck, inde Leechstrate.

RAAPKOEK – 1742 – GP272, 279

2½ gemet in de Leegstrate: den Raapkoek.

Raapkoeken zijn het restant van het olieslaan uit raapzaad, het was een geliefd veevoer. Het eerste krachtvoer voor melkvee waren de raap-en lijnkoeken. Stond er een oliemolen in dit huis?

Rapen werden gezaaid als stoppelgewas en voor het zaad. Raapzaad leverde kwalitatief mindere olie dan koolzaad en werd daarom vanaf de zestiende eeuw minder geteeld (toen het koolzaad meer in zwang kwam). Het koolzaad was vooral zomerkoolzaad: 'sloren' (winterkoolzaad heette aveelzaad). Als stoppelgewas werden rapen aangeduid met de termen: groen, stoppelknollen, tollen. De zaaitijd van dit gewas was eind juli/begin augustus (tot ongeveer 10 augustus) en de 'oogst' viel in okt/dec. Na strenge vorst (bijvoorbeeld in de winter van 1890) waren de knollen helemaal bevroren en niets meer waard. Op hoge zandgronden groeiden de beste knollen. De ontwikkeling van de knol hing ook sterk af van de stand: bij te dichte stand kreeg men veel loof en weinig knol. Daarom werden de stoppelknollen 'gehakt', waarbij ze ook gedund werden en van tevoren nog geëgd.

Of rapen oorspronkelijk vooral voor de olie dan wel voor de knol werden geteeld is niet helemaal duidelijk. In 1482 werden er in elk geval al 'tollen'verbouwd, want in dat jaar werd een wagen beladen met tollen en boekweit tussen Tilburg en Oosterhout in beslag genomen.¹³⁴ In 1260 werden bij Zandvliet reeds rapen verbouwd, in 1285 bij Stabroek en in 1296 bij Kapellen.¹³⁵ In een huurcontract uit 1634 wordt bepaald dat het land dat bij de aanvang van de termijn met rapen bezaaid was, aanvaard mocht worden half april of eind april, RH180-4. Onduidelijk is of het hier gaat om stoppelknollen of raapzaad: voor stoppelknollen is april te laat, want die zijn tegen Kerstmis al van het veld en voor raapzaad is het te vroeg, want het zaad is pas in de zomer rijp. Denkelijk zullen er toch wel stoppelknollen bedoeld zijn, want een bepaling direct daaraan voorafgaand handelt over het aanvaarden van het spurrieland; spurrie is evenals stoppelknollen een tweede gewas. Als men de stoppelknollen in juli/augustus zaait kan men ze in het voorjaar laten bloeien en in de zomer het

zaad winnen. Voor stoppelknollen gebruikte men in de Baronie de namen tollen en groen of raapgroen. In 1631 wordt bij het verhuren van een boerderij op de Emer bepaald dat in het laatste jaar van de pacht de huurder het land moet opzaaien met coren en daarna met groen, RH180-1.

De plaatsnaam Raaphof zou in de Belgische Kempen in de dertiende eeuw verschenen zijn en aldaar in de veertiende eeuw verspreid zijn voorgekomen.¹³⁶ In een raaphof werden rapen geteeld voor de olie.

RAMSAKKER, JAN DE – 1636 – GP261, 43V

Jan de Ramsacker, bezit van Jan Corn. Lambrechts, die deze vercreeg van de H. Geest.

Vergelijk Peter Jans Rams, 1474, D, fol. 21. Jan Jan Jansz. de Ram, 1561, R713, fol. 176v; Jan Rams, 1468,¹³⁷ Jan Jan Rams, kynts ende onnosel, 1537, R708, fol. 58v.

RASAKKER – VM

Akker in bezit van de familie Ras. Deze familienaam kwam in 1947 nog in Breda voor.¹³⁸

RAVENSTEIN – 1593 – R717, 82

Opte Kerckacker omtrent Ravensteyn.

RAVENSTEIN – 1620 – PONDB.

lant achter Ravesteyn.

RAVENSTEIN – 1636 – GP261, 44

De Pastorije lant achter Ravesteyn.

RAVESTEIN – 1645 – RH128, F35

Achter Ravesteyn.

RAVENSTEIN – 1668 – GP263, 97V

Erve: Ravesteijn, bij t Dorp, tien roeden.

RAVENSTEIN – 1694 – R732, 44V

Op Ravesteyn.

RAVENSTEIN – 1697 – R732, 185V

Weyden omtrent het dorp op Ravesteyn.

RAVENSTEIN – 1701 – R733, F170V

Een perceel weyde: Ravesteijn, ontrent het Dorp.

RAVENSTEIN – 1703 – R734, F19V

Maria Boucker, weduwe Joh. van Delfziel verk. aen Peeter Rutten en Jenneken Martens een huysken, hoff en erve: Ravesteijn, tien a twaalf roeden, aen het Oosteyndt van het dorp aende Zuijlestraet.

RAVENSTEIN – 1714 – RH277, 1V

Saeylants op Ravestijn.

RAVENSTEIN – 1742 – GP272, 201

Bij Ravenstein.

RAVENSTEIN – 1746 – RH280, 32

Saeyland op Ravenstein.

RAVENSTEIN – 1826 – N6378, 10

Antonia van den Rijen verkoopt eene huizinge hof en erve: Ravesteyn, drie roeden, by het dorp, A 38, west de straat.

Genoemd naar een familie afkomstig uit Ravenstein?

REEP – 1620 – GP260, F39, 37

Sebastiaen Jonge Goris lant: het Reepken; Anthonis Adriane Nijs lant: den Reep.

REEP – 1636 – GP261, F24

Jan Henrick Lenaerts aen het huis: het reepken.

REEP – 1668 – GP263, F29

Sr. Bastiaen vanden Kieboom nom. ux., lant aen syn Stede: de Reep, aen de Waterstap, te voren Jan Commers van Cuyck, drie gemet.

REEP – 1742 – GP272, 128V

Drie gemet aende huijsinge: den Reep, aenden Waterstap.

Lang en smal perceel.

REGENBEEMD – 1741 – R1055

Den Reegenbeemd.

Beemd die bij regen onder water liep? Het toponiem kwam ook voor in Zundert en verder te Veghel, waar in 1368 den Reghenbeemt genoemd wordt, terwijl onder Aarle-Rixtel in 1447 de Reghenborch wordt vermeld.¹³⁹ In Hooge Mierde komt het toponiem Regenschot voor.¹⁴⁰ Bach schrijft: 'In Drabenderhöhe gibt es ein Regenwieschen; Man glaubt, dasz bei dessen Mahd jedes Jahr Regenschauer einsetzen, die die Heuernte verhindern oder vernichten'.¹⁴¹ Dan hebben we dus te maken met een bijgeloof verbonden met het maaien van deze beemd. Maar hoe zit het dan met Regenburg te Aarle-Rixtel?

Een andere, minder waarschijnlijke, verklaring gaat er van uit van regen een bijvorm zou zijn bij reen 'verhoogde zoom, grens',¹⁴² dan zouden we aan moeten nemen dat regen een hypercorrecte vorm bij reen is en dat lijkt niet erg voor de hand liggend.

RIJNLAND – 1738 – RH102, F11

Onderpand Josephus Augustus Masvelt: een huijsinge, stallinge, schure, hof en erve, driehonderd roeden, aende oostzijde vanden Steenweg, zynde nu verdeelt in twee bijzondere woningen: Lekkerkerk en Rijnland, westwaerts den Gouden Appel, noortwaerts den steenweg.

Genoemd naar het Hollandse Rijnland? Of naar het Duitse? Gezien het buurhuis Lekkerkerk zal het wel naar het Hollandse gebied zijn.

RIJSBERGSEDIJK – 1574 – R715, F146

Den Steenhoven inde Leege heyvelders omtrent den Rysberchschen dyck.

Dijk 'enigszins verhoogde weg door moeras of heide', hier richting Rijsbergen. Identiek met Oude Antwerpsebaan?

RIJSBERGSEWEG – 1655 – R535, F355

Een perceel erven buyten de haechdijcksche poorte in de Haechstraet, oostwaerts den Rijsberchschen wech.

Huidige Oranjeboomstraat en Talmastraat.

RIJT – 1533 – R706, F200V

Stuck weyden: de Ryt, een bunder omtrent der kercke van de Haghe.

RIJT – 1542 – R709, 61V

Een bunder weyden: de Ryt, omtrent der kercke van de Hage.

RIJT – 1667 – R727, F140

Twee gemet weijden aent Dorp op den Bieloop: de Rit.

Rijt'kleine waterloop,¹⁴³ het woord is verwant met Rijn. Men zou met rijt vaak het dalvormige begin van een beek aangeven.¹⁴⁴ In de loop der eeuwen verloor de waterloop deze naam meestal en ging de naam over op het aanliggende land. Met Rijt zal men hier de Bieloop bedoeld hebben.

RIJTSEPOOT – 1644 – R724, 201

Saeylants in de Cleyn Kerckacker achter de Kerck by den Rytschen Poot.

Poot kan slaan op een stek, jonge boom. Een jonge boom geplant bij de Rijt?

RITH – 1667 – R727, 140

Twee gemet weyde aen 't Dorp opde Bieloop genaemt de Rit.

Weide genoemd naar de waterloop. De Bieloop heette ooit blijkbaar de Rijt. Rit, ret, zijn nevenvormen bij rijt.

RITSEDREEF – 1774 – RH109, 111V

De Ridse dreeff.

Dreef 'weg met bomen erlangs', naar het gehucht de Rith. Huidige Hovenierstraat?

RITSEPAD – 1566 – R714, F70V

Lants neven den Ritschen Pat, inde Cleyn acker.

RITSEPAD – 1705 – R734, F73

Een perceel saeylant achter de Doelen, oostwaerts den Ritsen Padt.

RITSEPAD – 1786 – RH111, 184

Zaayland in de Kerkakker, oost den Ritse Pad.

Voetpad naar het gehucht de Rith. Identiek met Doelakkerstraatje?

RODE HERT – 1671 – R728, 19V

Jacob Hendrick Bellekens X Eeltien Adr. Cleyssen onderpand: het huys..: het Root Hert plus stede: de Vloet.

RODE HERT – 1785 – RH111, 195

Onderpand Corn. van Ginneken: eene huysinge, stallinge, schuure: het Roode Hart, zuid en west de straat.

RODE HERT – 1792 – RH282, 232V

Corn. van Ginneken laat na eene huzyinge, stallinge, schuur en pleyn, dertig roeden: het Root Hart, in de Kuype, met een schuur en erve, zes en zeven roeden by het kerkhoff.

RODE HERT – 1794 – RH113, 97V

Krn. van Corn. van Ginneken verk. Eduart Francois Bosschart eene huysinge en erve inhoudende zoo verscheide zoo boven als beneeden kamers, keukens, zolder, kelder, stallinge voor paarden en koebeesten: het Rood Hart, dertig roeden, zuid en west 's heren straat voor 4600 gulden.

Haagsemarkt 34. Deze herberg werd de eerste eeuwen van zijn bestaan gewoon het Hert genoemd. In 1650 was Jacob Hendrik Bellekens eigenaar van deze uitspanning.

Dingman van Ginneken, eigenaar van het Rode Hert in 1741, had een grutmolen gekocht om daarmee boekweit te kunnen malen. Het recht op deze molen had hij voor twintig jaar verkregen tegen betaling van twintig gulden/jaar. RH141, fol. 1. Op de 'vrije beestenmarkt' van het jaar 1741, gehouden op 9 november kwamen er drie commiezen ter recherche (voor de tol) bij hem in de herberg en dronken teveel genever en Diesters bier, waarna ze de bezoekers van de markt hun koeien afhandig maakten met het smoesje dat ze geen tol betaald hadden (maar dat hoefde voor dieren die onder Princenhage geweid waren niet), RH141, fol. 16-20. Op 26 maart 1743 moest Dingeman zijn eigen herberg ontvluchten wegens bedreiging door Joggem van Poppel. Deze Jochum had ruzie met een zekere Laurens, arbeider van Anthony van den Boer. Dingman zei als goede herbergier: 'indien gy wilt vegten soo moet gij buyten mijn huijs gaan'. Jochum trok meteen zijn mes en dreigde ermee naar Dingeman, die alleen maar kon ontsnappen door naar een ander vertrek te vluchten, doch hij werd hierbij gehinderd door Adriaan van Poppel die hem bij de nek vasthield. Die Van Poppel was een halfbroer van Jochum. Dingeman moest tot twee maal buiten de herberg vluchten. De meid van de herberg Cornelia Jan Melissen, raakte gewond aan haar hand omdat Jacob Bruyns haar met zijn mes sneed, RH141, fol. 116v-117v.

ROET – 1333 – CER, I, 153

van der tienden.. van den Roeten.

ROET – 1551 – R711, 84

Den Raepkoeck, int Roethe, neven de Leeghstrate daermen ten Eemeren waert gaet opte westsyde.

Roet, root, rut, rot 'rooiing', plaats waar bos gerooid is door bomen om te hakken. De tiendklamp die oorspronkelijk Roet heette werd later het Ruitje genoemd. Deze lag ten westen van de stad Breda bij Vijfhuizen.

ROOI GERRITSHEINING – 1510 – R419, F91

Stuck erfs aen Roy Gheryts heyninge.

Heining van Rode Gerit. In Ulvenhout was een Rooi Gerritsstede bekend,¹⁴⁵ in Hulten een Rooi Geritsheining: Rooy Gheerts heyndinge, 1456.¹⁴⁶ Gaat het in alle gevallen om eenzelfde persoon?

ROOILAND – 1514 – R421, F121V

Seven lopensaet weyden tRooylant, omtrent de Kerckacker.

ROOILAND – 1514 – R422

Erf: 't Roylant, achter de Kerckacker, daer den voetpat tot Westrickwaert leydende over gaet.

ROOILAND – 1530 – R706, F155V

Stuck lants: tRooylant, tien lopensaet omtrent de Kerckacker.

ROOILAND – 1541 – R709, 44V

Stuck weyden: tRooylant inde Cruysvoort omtrent de Kerckacker.

ROOILAND – 1554 – RH121, F47

Stuck erfs: het Roylant inde Kercacker.

ROOILAND – 1582 – R716, 111

Stuck erffs: t Roylant, onder weyde en bosch, ½ bunder omtrent de kerckacker, aenden Westrickschenpat.

ROOILAND – 1609 – R719, F142

Stuck weyden: het Roelant, bunder aenden kerckacker, aenden Westicksche pat.

Land dat ontstaan is door rooiing van bos. Het toponiem is waarschijnlijk oud.

ROOSTER – 1571 – R714, F50V

Jan Godert Corn. Goderts van Ghilse heeft gecocht de huysinge, hovinge en erffenisse: den Ruester van Corn. Jan Mercelis.

Ruester 'rooster', vuurrooster'.¹⁴⁷

ROSKAM – 1668 – GP263, F147V

Peeter Claessen van Overvelt, brouwer int Traueel tot Breda erve aen sijne huijsinge: den Roskam, bij de Biebrugge, honderd roeden.

ROSKAM, NIEUWE – 1754 – RH106, F162V

Heer Pieter van Beek en sieur Gerrard Roels verk. Digna Christiaen van Unen, weduwe Corn. Hollanders een huys backhuijs hoff en erve, dertig roeden, opden heuvel: den Nieuwen Roskam.

ROSKAM, NIEUWE – 1771 – RH108, 218V

Marynus en Pr. Corn. Hollanders verk. J.J. Dirven een huys en schuur, bakhuys, hoff en erve, dertig roeden: den Nieuwen Roskam, oost 's heeren dreeff.

Nieuw omdat er ook een Oude Roskam bestond (op de Heuvel). Roskam: herberg waar paarden verzorgd kunnen worden met roskammen.

RUL – 1501 – R415, F282V

Stuck lants: thRulle, half lopensaet inde Haighacker.

Rul, 'snelstromend beekje', meestal van geringe lengte en met behoorlijk verval, Ril, rel, rul 'geul, kleine waterloop'.¹⁴⁸ Rul als waternaam komt voor in bijvoorbeeld Oosterhout, Teteringen, Achtmaal. Hier een stuk land gelegen aan een dergelijke waterloop. Er is slechts één vermelding uit 1501. Is de waterloop later van naam veranderd?

SCHEVENINGEN – 1840 – N 6407, 1

Verkoop door de erven S. Mol: een huizinge genaamd Scheveningen, waarin de affaire van herberg uitgeoefend wordt bestaande in een groote voorkamer, achterkamer of keukentje, opperkamertje en groote zolder, met een zich daarop bevindende voorvertrekje, gelegen aan den Steenweg, groot twaalf roeden (Kad.nr.H 622, 624).

SCHOOLSTRAAT – 1576 – R715, F207

Erfs.. omtrent de Haechkercke, zuytwestwaerts aende schoolstrate, noordwaerts aende plaetse.

Blijkbaar bestond er in 1576 al een school in Princenhage (mogelijk al veel eerder). In 1646 werd een school gebouwd achter de kerk. In 1770 zou het gebouw in zeer goede staat verkeerd hebben.¹⁴⁹

Deel van de Dreef?

SCHOUTSHUIS – 1681 – R729, 206

Jacob Jordaens verk. Pieter Hoppesack, schouteth in de Hage, een huysinge, schuere.. twintig a dertig roeden achter de kerck, suytwaerts aen sheeren straet.

SCHOUTSHUIS – 1731 – RH100, F93

Laureys Backx verk. Juffr. Perina van Huijsen weduwe C. Vereyck eene groote huijsinge,

stallen, koets- off wagenhuijs, schure en erve, met twee groote hooven daer agter in zyn heggen en gelinten aan gelegen, zuytwaerts den Steenwegh. Aangekomen van zyn moeder Sussana Smits weduwe Johan Backx, schouteth alhier was, dd. 24 maart 1643. Koopsom 1800 gulden.

Het huidige gebouw is ter plekke gebouwd in 1777 door timmerman Anthony Grootens. Haagse Markt 11.¹⁵⁰

Einde vijftiende eeuw was Philips de Bye, zoon van Jan de Bye, schout in de Hage; hij overleed in 1509 en werd toen vervangen door Claes Schut, R418, fol. 62v¹⁵¹. In 1518 koopt Jasporen van Spaengien, schouteth in de Haghe, een huysinge, zeven loepensaet, tot Boeymer, westwaerts aende Vriesdoncx strate, R705, fol. 218. Ook kocht hij de grote boerderij Schoondonck onder Galder, R706, fol. 26. Begin zeventiende eeuw was Jan Willem Janssen van Dyependael schout; hij wordt vermeld onder andere in 1607 en 1611. Hij was gehuwd met Anneken Cornelis Montens, R719, fol. 56v, fol. 222. In 1632 vinden we een vermelding van Jan Matheus Wachmans, in syn leven schouteth in de Hage, R528, fol. 16v-19. Adriaen van Bergen bekleedde het ambt in 1632-1634, R723, fol. 56, fol. 80. In 1664 worden twee schouten vermeld: d'heer Schouteth van Soutlant en d'heer schouteth Johan Bacx, R726, fol. 268v en fol. 274v. Was Van Zoutland schout van een ander dorp? Johan Bacx wordt al als schout genoemd in 1634, R529, fol. 73v. Hij was een zoon van Adriaen Bacx, rentmeester van de Domeinen en Maria van de Kieboom. In 1682 was Peter Hoppezack schout, R729, fol. 212v (en ook al in 1668, GAP 263, fol. 156v) en in het jaar 1731 Lubertus Stuerman, RH110, fol. 121v. Deze wordt ook in 1762 nog als schout vermeld, GAP366, fol. 11v. Tussen de twee laatstgenoemden moet Laureys Bacx ook nog een periode het ambt hebben bekleed, oa. in 1710, R735, fol. 61v.

SCHREDDERSWEIDE – 1704 – R734, F52V

Een perceel soo saey als weylants: de Schredders weyde, een bunder op het Oosteneyndt van het dorp, westwaerts het Loonen oft gebuerstraetje.

Weiland van de familie Schredders. Uitgestorven familienaam in Noord-Brabant.

SCHUTSBOOM – 1668 – GP263, F94

Den Hoeckacker, tegens den Schutsboom.

SCHUTSBOOM – 1699 – R733, F53V

Saeylants aende Schutsboom en aen Heuvelstraetien, westwaerts syne Maj. Dreve.

SCHUTSBOOM – 1700 – R733, F122V

Ceelenackerken omtrent den Schutsboom int Heuvelstraetien.

SCHUTSBOOM – 1742 – GP272, 131

Den Schuts-boom.

SCHUTSBOOM – 1751 – R1060

De Haegse dreeff, beginnende vanden Schutsboom tot aen het hecken van het Mastbos.

SCHUTSBOOM – 1774 – RH109, 111V

By de Schutsboom.

Boom waarop door het schuttersgilde geschoten werd. Over de Meierij schrijft men in 1798: 'Men schiet dan bij zulk een gelegenheid ook naar eenen houten vogel of papegaai, op eenen hoogen staak (men noemt dien hier eenen Schutsboom), en hij, die hem 'er affschiet is Koning, en word, ten teken zijner waardigheid, met eene menigte zilveren Schilden of Platen, omhangen'.¹⁵² Wie drie keer het koningsschieten won, werd keizer.

Op de plaats waar de Dreef, het Heuvelstraatje (Postiljonstraat) en de Mastbosstraat bij elkaar kwamen lag een driehoekig stuk grond, dat begin twintigste eeuw nog de Schutsboom genoemd werd.

SCHUTSKOOI – 1706 – R734, F90

Aen t'Westeynde van t'Dorp by de Schutskooij.

SCHUTSKOOI – 1711 – R736, F118

Huysinge aen t'westeynde van t'Dorp, by de Schutskoy.

SCHUTSKOOI – 1729 – RH278, 35

Huijske tegenover de Schutskooije inden dorpe van de Hage.

SCHUTSKOOI – 1734 – RH101, F77

Huysinge.. aent westeynde vant dorp by de Schutskooye.

SCHUTSKOOI – 1753 – RH101, F77

Eene huysinge.. aent westeynde vant Dorp by de Schutskooy.

Schutskooi 'kooi waarin de schutter het loslopend vee kon opsluiten'. Na betalen van een boete kon de eigenaar zijn vee terugkrijgen. Vee dat bijvoorbeeld een akker met bijna rijp graan binnendrong kon grote schade aanrichten door het graan op te eten maar vooral door het te vertrappen, waarna het bijna niet meer gemaaid kon worden. De schutskooi werd ook met 'bocht'aangeduid.

In 1645 bepaalden schout en schepenen dat paarden of veulens die bij iemand anders in beemd of wei liep, beboet zou worden met 25 stuiver; als ze in akkers of op dijken liepen verbeurde de eigenaar het dubbele. Voor een koe in andermans weide gold een boetetarief van tien stuiver, en voor het lopen in akkers of op dijken weer dubbel geld. Het schutten in de akkers gebeurde het gehele jaar; in de dijken en op de beemden begon het schutten half maart en duurde tot juni (als het hooien begon), P400, 2, fol. 110.

In 1665 namen schout en schepenen een resolutie aan over de schutskooien. Er stonden toen vier schutskooien in Hage: één op de 'plaetse int Dorp', één op de Beek bij Cornelis van Galder, één op de Emere bij Jan Jan Adriaen Stevens en één te Boeimeer bij de weduwe Jaspas Henricx. Bochter was voor heel Hage Geerit Laureijssen van Genck. Er werd besloten dat niemand beesten mocht gaan hoeden op gebuurwegen of drieskanten dan wel ruggen van akkers. Als sommige lieden geen middelen hadden om weiland te huren mogen ze hun beesten op sheren banen laten grazen, als ze maar met een touw vastgehouden worden, GP3, fol. 1v.

Op een zondag in juni 1713 kregen de vorster Lambrecht Heestermans en Geerit van Genck opdracht van de schout om naar Westrik te gaan, want daar zouden schapen in de akkers los rondlopen. Die schapen bleken van Schoonen Claes ofwel Claes Goris Nuyten te zijn. Een jongeman die bij de schapen was liet niet toe dat de schapen naar de schutskooi gebracht werden: 'als gijlie dat meent dan sal ik er eenen overhoop steeken en mijnen hondt is oock goet voor eenen, gijlie zultse niet mede nemen of het sal oulie leven kosten ofte het mijn'. Hij trok zijn mes en riep zijn hond 'die hij op hen hussende was, seggende: hou, beest, sta vast'. De schapen werden tenslotte toch uit de akkers verjaagd, RH137, fol. 29.

SCHUTTERSDOELEN – 1502 – R415, F340

Lants inde Cleyn Acker, neve de schutter doelen vander Haghe.

SCHUTTERSDOELEN – 1513 – R420, F64v

Weyden westwaerts vander Haeghkercke by die Scuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1547 – R710, F125

de Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1554 – RH121, F27

Lants inde cleyn acker achter de Scuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1555 – R712, 64

Byde Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1617 – R720, F140

Achter de kercke omtrent de Doelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1646 – R724, F231

Achter de Schuttersdoele.

SCHUTTERSDOELEN – 1662 – R726, 203

Bij de Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1670 – R727, 323

Opden Kerckacker omtrent de Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1710 – R736, F20

Inde Kerckacker ontrent de Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1750 – GP287, 1400

Neffens de Schuttersdoelen.

SCHUTTERSDOELEN – 1760 – RH107, 73

De Schuttersdoelen.

Zie Doelen. De Doelen stonden op een terrein dat waarschijnlijk vanouds aan de kerk toebehoorde. Jacob Henrick Cornelis Belleckens effende het terrein bij de Doelen in 1641, om het excereren van de Schutterij mogelijk te maken. Hij beloofde aan de kerk twee gulden en tien stuivers (voor het gebruik van het terrein), GP 2, fol. 92. In 1686 werd het aan de schutters verboden om nog onder de kerkdienst in de Martinuskerk te schieten. Predikant Jeremias Step had geklaagd. Het dorpsbestuur verbiedt het op een boete van drie gulden P400, 4, fol. 86v. In 1755 verklaren Adriaan Anthonis Simons, hoofdman, Frans van den

Muijsenberg, lieutenant en Cornelis Oomen, deken en Anthonie Quirijnen, onderdeken van het St. Sebastiaansgilde dat als er een man van het gilde overlijdt de overige leden gewoon zijn om met 'vligende vendel en slaende trom' de rouwstoet te geleiden tot aan het graf op het kerkhof. Nadat de kist gezonken was ging men terug naar de markt onder het roeren van de trom; op de markt werd dan nog drie maal met het vendel gezwaaid. De leden woonden uiteraard ook de lijkdienst bij in de roomse kerk. Op de teerdag gebeurde dit eveneens, RH142, fol. 45v.

SCHUTTERS DRIES – 1533 – R707, F2

dOssenheyninge, achter de Haighkercke, neven der schutters inde Hage dries opte Noortzyde.

Blijkbaar bezaten het schuttersgilde een dries.

SCHUTTERS ERVE – 1504 – R416, F214

Neven der schutten van der Haghe erve.

Identiek met Schuttersdoelen.

SCHUTTERS HOF – 1938 – DE BOER 35, NR.15

Koffiehuis: het Schuttershof, Voorstraat 37, Kad.bekend als H 1808, 2117, bestaande uit groote gelagkamer, voorkamer, keuken, kelder, twee slaapkamers en zolder.

SCHUURKERK

Tussen 1648 en 1650 werd de eerste schuurkerk gebouwd, die in 1676 in de as gelegd werd. De tweede, die op dezelfde plaats opgericht werd, brandde in 1721 af. De derde werd in 1804 gesloopt. Alle drie stonden deze schuurkerken aan de westzijde van de Heilaarstraat. Er stonden in 1725 twee altaren in. De derde schuurkerk kreeg drie altaren.¹⁵³ De plattegrond van de oudste schuurkerk is bekend. De omschrijving ervan luidde: 'eene schuere ofte kercke met alle syne toebehoerten ende erve, waerinne tegenwoordig de Roomsche godsdienst gedaen wert'.¹⁵⁴

SELEN AKKERKE – 1700 – R733, F122

Een perceel saeylants: Ceelen ackerken, half gemet omtrent de Schutsboom int Heuvelstraetien (nog enkele percelen met dezelfde naam).

Akker van de familie Selen, Ceelen.

SINT JACOB – 1577 – R715, F244

Corn. Corn. van de Venne neemt de koop over van Gielis Symon Peters: thuys en erve: tSint Jacop, mette toebelh. en hove omtrent de kercke zuytwaerts aende plaetse vanden dorpe.

SINT JACOB – 1611 – R719M, F218

Anthonis Peter Michiels sone X Cornelien Corn. van de Venne onderpand: hon huys.. een bunder: Ste Jacop, inden Dorpe van de Haege aende Plaetse.

Genoemd naar St. Jacobus de meerdere, een populaire heilige, vooral bekend door de be-
devaarten naar Santiago. Was Hage ook een halteplaats voor pelgrims naar Santiago (die er
in de late middeleeuwen behoorlijk veel waren)?

Onder Galder stond een St. Jacobskapel. In Princenhage bestond ook een St. Jacobs-
gilde. Vergelijk Herberge de Swaen, noortwaerts aende Gulde van Sint Jacops inde Kercke van
Haghe erve, 1533, R706, fol. 178. In 1609 wordt ook melding gemaakt van grond in het bezit
van dat gilde: lants.. westwaerts aen der Gilde van St. Jacob in de Haege, R719, fol. 153v.

SINT JACOBSVELDJE – 1619 – R720, 210V

Weyden achter het Dorp, oostwaerts aen Adriaen Claessen straetken, noortwaerts aen de
kercke van de Hage erve: St Jacops veldeke.

SINT JACOBSVELDJE – 1628 – R722, 118V

St. Jacopsveldeken.

SINT JACOBSVELDJE – 1640 – R724, F29

De Lange bedden en de Corte Bedden, aende Plaetse, noort een stuck erven: Sint Jacops
Veldeken.

SINT JACOBSVELDJE – 1668 – GP263, 123

Ste Jacobsvelleken.

SINT JACOBSVELDJE – 1742 – R1056

St. jacobsveldt.

SINT JACOBSVELDJE – 1742 – GP272, 366

Twee gemet van St. Jacobs-Velleken omtrent de Lange Boomen.

SINT JACOBSVELDJE – 1759 – R1066

Schaarhout op den acker van Sint Jacobsveldeken.

SINT JACOBSVELDJE – 1848 – N 6, 185

Een perceel zaailand: Sint Jacobs Veldeke, nabij het dorp, 97 roeden (H 699).

Perceel dat in bezit was van het St. Jacobsaltaar in de kerk van de Hage of een rente op-
bracht voor dat altaar.

SINT MAARTEN – 1541 – RH120, 5V

Corn. Meeusoens huys gestaen ende gelegen aende Haechkerck: Sinte Marten.

SINT MAARTEN – 1665 – R727, 3

Schout, schepenen en H. geest oft Armmeesters verk. Quiryn de Clercq, secr. De Grootste
H. Geest oft Armhuijsinge: Ste. Marten, metten affganck en koye daeraen en metten hoff
daerachter, west en noortwaerts sheeren strate, suijswaerts Jacob Jordaens, voster.

SINT MAARTEN – 1668 – GP263, 157V

D'heer Quirynde Clercq, substitueet secr. Huysinge int Dorp: Sinte Marten, dertig roeden.

SINT MAARTEN – 1742 – GP272, 221V

Een huysinge int dorp: Ste. Marten.

Blijkbaar bezit van de tafel van de H. Geest. St. Maarten was de patroon van de kerk. Het huis stond in de Dreef nr. 28. Teuntje Gysbrecht Oomen, een rijke weduwe, bepaalde bij testament in 1614 dat dit huis ingericht moest worden als Gasthuis. Het Armbestuur verkreeg echter in 1664 toestemming om deze bestemming te veranderen, zodat het huis verkocht mocht worden.¹⁵⁵

SLIJKSTRAATJE – 1794 – RH113, 84V

Huizinge in het Slijk of Doelestraatje in het dorp.

SLIJKSTRAATJE – 1878 – P401, 1640

Het Slijkstraatje, lang 130 meter, breed 3,70 meter, zijnde een keiweg onder het beheer van de gemeente, van de Markt lopend in westelijke richting.

Blijkbaar oorspronkelijk een slijkgig straatje. Vergelijk de Slikstraat te Prinsenbeek. Hier de huidige Doelenstraat.

SLINGERSAKKER – 1668 – GP263, F101

Lant in twee parchelen: t Slingersacker, aende Dreve.

SLINGERSAKKER – 1672 – R728, F55

Saeijlants: Slingersacker, by t Haghse dorp omtrent de Schuttersdoelen.

SLINGERSAKKER – 1742 – GP272, F43

2 ½ gemet by 't dorp: Slingersacker.

SLINGERSWEIDE – 1661 – R726, 170

Een perceel weijlants: Slingersweijde, half bunder bij de Schuttersdoelen.

SLINGERSWEIDE – 1662 – R726, 203

Een perceel weijlants: Slingersweijde, half bunder ontrent de kercke, by de schuttersdoelen.

Weiland van de familie Slinger.¹⁵⁶

SLUIERSAKKER – 1636 – GP261, 35V

Sluyers acker.

Bezit van een familie Sluiers? Deze naam is uitgestorven in Noord-Brabant. Is de naam misschien corrupt voor Slingersacker?

SNELLEKENS – 1775 – RH109, 162

Huysinge aan het straatje loopende na de Snellekens.

Een herberg genoemd naar een speciaal glas zonder steel, dat men in één teug leeg moest drinken.

STAALSWEIDE – 1620 – GP260, F46V

Lant: Staelsweyde.

STAALSWEIDE – 1636 – GP261, 42V

Staelsweyde.

STAALSWEIDE – 1659 – RH274, 27

Stuck zaeylandts: Staelsweijde, een bunder ontrent de kercke (leen).

STAALSWEIDE – 1665 – RH274, 70V

Stuck zaeylandts: Staels weijde, bijt dorp (leen), een bunder.

STAALSWEIDE – 1696 – R732, 132

Een perceel saeijlants: de Staelse weyde, een bunder.

STAALSWEIDE – 1794 – RH113, 69V

Een perceel saaijland op den kerkakker, twee gemet: de Staelse weyde, smalleen onder Breda.

Staal is een veel voorkomende familienaam, bijvoorbeeld in Breda.¹⁵⁷

STAPVOREN – 1642 – R724, 53

Een perceel saeylants: de Stapvooren, half bunder opde Kerckacker.

STAPVOREN – 1781 – RH282, 59

Een perceel zaayland: de Stepvooren, zes gemet.

Voren zijn ploegvoren, hetgeen wijst op een stuk bouwland. Een stap is een trapje, bijvoorbeeld om een wal over te steken. Of zou men bedoelen een perceel met erg hoge voren waarover men met moeite heen kon stappen?

Nog eerder corrupt voor Stripvoren. Zie aldaar.

STEENHOOL – 1719 – RH96, 52

Huysinge.. opt Oosteijnt alhier neven het Steenhool, noortwaerts den Steenweg.

STEENHOOL – 1742 – GP272, 420V

aan 't Steenhool bij t dorp.

Een hool is een duiker, hier dus van steen.

STEENOVEN – 1574 – R715, F146

Moers en erfs omtrent den Steenhoven inde Leege heyvelders omtrent den Rysberchschen dyck.

STEENOVEN – 1682 – R729, F190V

Twee perceel weyden achter den Steenoven, noortwaerts den Ouden Bieloop.

Als een boer een nieuwe boerderij ging zetten, bouwde men in de achttiende, negentiende en nog begin twintigste eeuw een veldoven, waar de stenen voor het nieuwe bedrijf werden gebakken.¹⁵⁸ De stenen werden eerst aan zon en wind gedroogd. Een eigentijdse beschrijving (begin negentiende eeuw) geeft meester Schrauwen: 'Men graaft het leem, dat men zal bezigen, uit putten, twee of drie ellen (hier: meter) diep, en maakt het door begieten met water, slaan, trappen enz, week. Dan brengt men het met de handen in vierkante bakjes en geeft daaraan den vorm eens steens. Dit noemt men: steenvormen, of enkel: vormen en wordt gewoonlijk door drie personen verrigt; één, die het leem in het vierkante bakje doet en glad afstrijkt; een ander, die het bakje zuiver houdt en met zand bestrooit; en een derde, die de gevormde steenen wegdraagt, wordende dit alles met een ongelooflijke vlugheid verrigt. Deze steenen, nu nog week zijnde, blijven eenigen tijd in de zon ter drooging liggen, waarna men dezelve, meerder stevigheid bekomen hebbende, in een daartoe vervaardigd hok zodanig op elkander stapelt, dat zij, voor den regen beveiligd, door wind en zonneschijn verder uitdroogen kunnen. Vervolgens worden dezelve tot een vierkanten hoop getast, welken men, zoo als ik daareven zeide, een' steenoven noemt, en zoo lang gestookt tot zij eene behoorlijke hardheid hebben verkregen'.¹⁵⁹

STEENWEG – 1685 – R731, 112V

In de Haegstrate ofte Steenwech.

STEENWEG – 1694 – R732, 42V

De Haegstraet ofte Steenwegh.

STEENWEG – 1705 – R734, F83V

De Hofkens aende noortzyde vanden Steenwegh, suytwaerts den voors. Steenwegh ofte Haeghstraete.

STEENWEG 1712 – R736, F152V

Van Haeghstraete ofte Steenwegh.

STEENWEG – 1730 – RH100, F51

Huysinge.. aande Plaatse ofte Kuijpe van het dorp vande Hage, westwaerts den Steenwegh.

STEENWEG – 1746 – RH280, 32V

Den Haagse Steenweg.

Eerste stenen weg van Princenhage, identiek met Kasseiweg en Haagweg. Verhard in 1683. Er werd op deze weg tol geheven. De pachters van de tol zijn bekend vanaf 1684 tot 1809.¹⁶⁰ Willem Hendrik gaf in 1683 aan de gemeente het recht om tol te heffen en wel voor een termijn van de eerstkomende twintig jaar. De hoogte van het tol-of weggeld was als volgt: van alle vreemde passagiers, karossen, wagens, karren, chaisen, peerden etcetera. te mogen opstellen ende bij het Collecte oft Verpaghtinge te mogen voirderen het naervolgende weggeld, te weeten van ijder mens twee penningen, van een karosse, Berlijn oft Bolderwagen,

met vier oft ses peerden vier stuyvers, met twee peerden drie stuyvers, een wagen met drij peerden vier stuyvers, ende met twee peerden drie stuyvers, een karre oft charosse met een peerdt twee stuyvers, een dobbelde Luijxse kar, met twee, drij oft meer peerden zes stuyvers, ende een enkele Luixse karre drie stuyvers, een man te peerdt een stuyvers, een ledich peerdt twaalf penningen, eenen os oft koebeest acht penningen. Een verken oft schaaap twee penningen. De inwoners van de Hage kregen vrijstelling om groente, boter, melk en eieren en een hoeveelheid graan minder dan vier veertelen (= vier zakken) twee of meermalen per week naar de stad Breda te rijden. Maar wagens met zwaar hout, met meer dan vier veertel graan, boekweit, haver naar de stad rijdend of met steen, kalk, hout voor de bouw van huizen waren wel verschuldigd het weggeld te betalen, GP1645, fol. 60v-62. Bredanaars die hoven buiten de stad hadden, een man of twintig, mochten volstaan met het betalen van veertig gulden/j. en waren dan verder vrijgesteld van het betalen van weggeld, GP1645, fol. 70.

Om te voorzien in de financiën leende het gemeentebestuur enkele tienduizenden gulden van particulieren, bijvoorbeeld van Adriana Dina van Beeck 3000 gulden, van Pieter van Malsen 2000 gulden, GP1752. In 1683 werd Pieter Hoppesack, schout, naar Gent en Dornik gestuurd om daar kasseistenen aan te schaffen en te zorgen voor transport ervan, per boot, GP 1645. Jan Symons verklaart op 16 februari 1684 dat hij acht 'ordinaire' schepen met kasseistenen zal leveren en dat voor mei 1684. De kasseistenen moesten van de soort 'Blattonsteen' zijn. De steenweg moest 17 voet breed worden, GP 1645, fol. 65. Schepen Robs werd naar Utrecht gestuurd om daar voldoende iepen te kopen om aan wederzijden van de weg te planten. Om de weg voldoende breedte te geven moesten hier en daar stukken van landerijen aangekocht worden; zo betaalde de gemeente aan Adriaan Cornelis Leyten 110 Kgl. voor grond die aangekocht moest worden.

De geplante iepen waren in 1743 voor een belangrijk deel dood: het gemeentebestuur wilde ze bij opbod verkopen. In Steenberghe zou men 'olme ende ypeheesters' aan kunnen schaffen, want in de omgeving van Breda waren die niet te krijgen, GP 1649, fol. 122v (wat is het verschil tussen olm en iep?; bedoelde men misschien *Ulmus campestris* en *ulmus scabra*, de iep en de ruwe iep?).

De steenweg vergde veel onderhoud: de sporen van de karwielen werden steeds dieper, de weg verzakte op moerassige plaatsen etcetera. In 1753 nam Stephaan Vertholen aan om een deel van de Steenweg te repareren. Het betreffende stuk van 52 roeden lang was vooral in de winter zeer moeilijk te passeren door de diepe karresporen en plassen. Vaak moesten de geburen met hun paarden vastgelopen karren lostrekken. De postkoets van Breda naar Antwerpen moest dagelijks over dit slecht stuk passeren. Vanuit Brussel werden schepen met cassaey-stenen aangevoerd; in totaal zouden 70.000 kasseien nodig zijn (RH142, fol. 19v, fol. 34, 37v). In 1755 werd het spitten en opmaken van de Steenweg aanbesteed. De aannemer moest het zandgedeelte naast de kasseien minstens 3½ voet diep spitten; op plaatsen waar een schurftlaag (=oerbank) of klapzand in de ondergrond zat echter nog dieper, tot op een doorlatende laag. De weg moest gespit worden tot anderhalve voet afstand van de aan beide zijden gelegen sloten. De aanbesteding vond plaats in cavels van elk 24 roeden, negen

stuks, dus in totaal 216 roeden, GP1751. In het jaar 1752 besloot men de weg te verlengen tot aan de Hand; de weg moest eerst tonrond gelegd worden en het daartoe benodigde zand moest door de 'opgezetenen' worden gebracht op de plaats van bestemming, GP1650, fol. 166v. Dit stuk weg was zo slecht dat het in de winter bijna niet gebruikt kon worden; hierdoor werd het ook zeer moeilijk hout uit Liesbos naar het Dorp te vervoeren, een belangrijk argument voor de Raad en Rekening (van de domeinen) om octrooi te verlenen.

In het jaar 1758 besloot het gemeentebestuur de weg te verlengen vanaf de Hand met nog een stuk van 23 roeden tot aan de weg naar Bergen-op-Zoom; daartoe moesten kasseien vanuit Brabant gehaald worden. De raad van de Admiraliteit op de Maeze gaf medewerking door geen paspoort voor de karren te vereisen, noch visitatiegeld (zoals de gewoonte was voor alle doorgevoerde goederen: convooy en licentgeld).

Regelmatig moest het gemeentebestuur de weg laten repareren: er werden dan kasseien uit Wallonië aangevoerd. In 1769 werd bijvoorbeeld Jan van Esschen gemachtigd om in Brussel bij de Hooge Regering verlof voor de aankoop van 40.000 Cassaystenen te vragen, RH142, fol. 209.

De Steenweg moest ook onderhouden worden: daartoe werd jaarlijks aanbesteed het opruimen van vuilnis, reparatie van de laagten, herstel van de riolen onder de weg en de aansluiting van de huizen op het riool. De aannemer moest van alle materiaal het beste gebruiken: de beste blauwe 'kaaij stenen', de beste Luikse kalk, de beste 'ondersteen' voor herstel van de riolen. In 1786 nam Anthonis Grootens het werk aan voor 95 gulden, GP 1751.

Huidige Haagweg.

STENEN HEUL – 1668 – GP263, 131

Aent Steenen Hoel.

STENEN HEUL 1742 – GP272, F420V

Aen 't Steenhool by t dorp.

Zie Steenhool. Een stenen duiker.

STRIJBOUTSAKKER – 1430 – AHB1, L3B

Item noch inde Kerckacker een stuc lants heyt Struyboutsacker.

STRIJBOUTSAKKER – 1472 – CB1, F5

Stuc lands in Streyboutsacker.

Bouwland van de familie Strijbouts. In België bestaat de familienaam Strijbol nog.¹⁶¹

STRIJP – 1503 – EC, P.?

Strype.

Strijp is een vormaanduiding voor een lang en smal perceel, een streep, meestal gelegen in de dorpsakker of in moergebieden.

STRIPVOREN – 1616 – R720, 130

Lants in de Kerckacker aende Stripvoren, noortwaerts aenden kerckwech.

Strip < strijp. Dan een lang en smal perceel met ploegvoren. Zie ook bij Stapvoren.

TARWEAKKER – 1694 – RH196, 76

Den Tarweacker, by Zuylen.

TARWEAKKER – 1694 – R732, 25

Den Tarweacker, allodiael oft cynsgoet (Zuylen).

TARWEAKKER – 1738 – RH279, 20

Een perceel land: den Taruwakker, styf een gemet.

Alleen op de beste zandgronden kon tarwe verbouwd worden. In Princenhage opvallend veel meer dan in echte zanddorpen als Zundert, Alphen of Baarle. Tarwebrood werd weinig gegeten, op een dorp mogelijk alleen door de pastoor en enkele notabelen.

TIETAAI – VM

Bijnaam voor de Mastbosstraat, begin twintigste eeuw. Er was hier een winkeltje waar kip-peneieren werden verkocht. Kippenei = tietaai. (tiet = kip).

UITGEWORPEN HEESTERBOS – 1694 – RH196, 77

Een perceel lant: het Uijtgeworpen Heesterbosch en Adriaen Duijnsacker, drie gem, bij Zuylen.

UITGEWORPEN HEESTERBOS – 1694 – R732, 26V

Saeylant: het Uijtgeworpen Heesterbosch (op Zuylen).

Heesterbos dat gerooid was.

VALVEKEN – 1563 – R713, 285

Het Valveken voor de schuere van den Yseren Bil daermee men in Adriaens de Bonts acker gaet moet door de coper van den Yseren Bil onderhouden worden.

Veken dat dichtviel, dus niet draaide.

VERBRAND STEEKE – 1668 – GP263, F145V

Lant: het Verbrant Stedeken, drie gemet.

Mogelijk stond hier ooit een boerderij die afgebrand was. In 1624-1625 waren bij de belegering van Breda veel boerderijen in de as gelegd.

VERBRANDE MAN – 1603 – R718, F205V

Tegensover den Verbranden Man.

VERBRANDE MAN – 1610 – R719, F179V

Den leegen Acker, ter plaetse genaemt den Verbranden Man.

VERBRANDE MAN – 1627 – R722, 104

Stuck lants: de Verbrande Man, half bunder opten Kerckwech, te weeten als men vuytte stadt Breda naer den dorpe van de Hage is gaende.

VERBRANDE MAN – 1630 – R722, 224

Stuck lants op de Kerckacker tegensover de Verbrande Man.

VERBRANDE MAN – 1631 – R527, 107V

Verbrande Man.

VERBRANDE MAN – 1668 – GP263, 127V

Lant inde Haechstraete: Verbrande Mande.

VERBRANDE MAN – 1681 – R729, 151

Saeijlants, 1100 roeden ter plaetse: den Verbranden Man. Een perceel lants: den verbranden Man, 5/4 bunder oft anderhalf bunder.

VERBRANDE MAN – 1699 – R733, F80

Saeylants op den Kerckacker tegenover den Verbranden Man, noortwaerts aende hoeve van Zuylen.

VERBRANDE MAN – 1699 – R733, F82

Saeylants ter plaetse genaemt den Brandeman en Zuylen, suytwaerts den Steenwegh oft sHeerenstrate.

VERBRANDE MAN – 1720 – RH277, 55

Een perceel lant nu tot hoff gemaakt een bunder aenden zuytzyde van den Haagsen Steenweg: den Verbranden Man, met het tuynmanshuys, wagenhuys schuer en stallinge daer neffens gelegen.

VERBRANDE MAN – 1760 – RH281, 57

Theodorus van Beek laat na: woninge met schuere agterhuys backhuys stallinge en verdere timmeragie, alsmede werff, hoff en fruytboomen, houtwassen, land en erve, half bunder aan de zuytzyde van den Haegsche Steenweg: den Verbrande Man (ook het huis ernaast).

VERBRANDE MAND – 1643 – R724, 190V

Stuck saeylants: de Verbrande Mande, noortwaerts sheeren baen.

Was hier ooit een ongeluk gebeurd bijvoorbeeld door blikseminslag? Is de vorm Verbrande Mand corrupt?

VERGOUWENAKKER, MERTEN – 1566 – R714, F70V

Stuck lants: Merten Vergouwsacker, acht lopensaet oick inde Cleyne Acker (erboven staat: cleyne Kerckacker).

Bouwland van Maarten Vergouwen.

VERLAAT – 1738 – RH279, 21V

Een perceel weyde aent Verlaet, noortwaerts de Vaert.

Een verlaat is een sluis.

VIER HEEMSKINDEREN – 1533 – R706, F210

Mechtelt Jan Corn. Boudens bevalt op: huysinge en erffenisse: de Vyer Heemskynderen, omtrent de Haighkercke.

VIER HEEMSKINDEREN – 1533 – R707, F1V

Mechtelt Jan Corn. Boudens X Jan Claes Boemans verkoopt Cornelis Gielis Bays: de Huysinge oft Herberghe en erffenisse: de Vyer Heemskynder met een huysken daer neven staende mette hove en messchye dair aen liggende achter de Haeghkercke, suytwaerts en noortwaerts comende aende gebuerstrate.

VIER HEEMSKINDEREN – 1575 – R715, F189V

Sophie Gysbr. Jans, weduwe Corn. Gielis Beys verc. mr. Henrick Rijnsaerts.. yerst die huysinge oft herberge en erffenisse: de Vyer Heemskynderen, metten huysken daer neven staende metten hove en messyen daeraen liggende, zes roeden, belast met een erfpacht volgens schepenbrief dd. 1469, 21 maart.

VIER HEEMSKINDEREN – 1576 – R715, F205

Mr. Henrick Reynsaerts, te Breda, verc. Pr. Corn. Goderts vande Raeck de huysinge, oft herberge en erffenisse: de Vier Heemskynderen, mette huysken daer neven staende, mette hoven en messie, zes roeden, achter de Haechkercke.

VIER HEEMSKINDEREN – 1579 – R716, 39V

Wouter Jan Belgiaerts wint op: het huijs en erve: de Vier Heemskynderen, toebbeh. Pr. Corn. Goderts. Goderts had de vorsterij van de Hage gepacht en Wouter J. Begiaerts had daer borg voor gestaan.

VIER HEEMSKINDEREN – 1605 – R718, 299V

Lucia en Cornelia Pr. Corn. Goderts doen afstand van alle rechten op alsulcke affgebrande hoffstadt ende hoff, daer eertijts de Vyer Heemskynderen vuyt te hangen plaegen, aen de Haechkercke.

Het verhaal van de Vier Heemskinderen was in de late middeleeuwen bijzonder populair.

In 1637 verkocht Jan Adriaen van Bergen dit huis aan schout Johan Bacx, die het in 1643 aan Adriaen Marijnis Dirven verhandelde. Adres: Haagse Markt 10.¹⁶²

VIERHEEMSPAARD – 1636 – GP261, 41

Vyerhemspeert.

VIER HEMELSPAARD – 1637 – R723, 166V

Jacob Adr. van Bergen verk. Johan Bacx, schouteth een huys.: het Vier Hemelspeert, oost-en noortwaerts aende Plaetse, zuytwaerts en westwaerts 's heeren en gebuerstraete.

VIER HEMELSPAARD – 1643 – R724, 190V

Johan Bacx verk. Adr. Marynis Dyrven een huys, schuer...: het Vier Hemelspeert.

Waarschijnlijk is bedoeld het ros Beiaart van de Vier Heemskinderen: Reinout, Writsaart, Ritsaart en Adelaart, zonen van Heimen.¹⁶³ Identiek met de Vier Heemskinderen.

VIJFHUIZENSTRAAT – 1601 – R718, 166V

Inde Vijffhuijsenstraet omtrent Buerstedensche Heijde.

Straatje naar het gehucht Vijfhuizen. Huidige ligging?

VIJGTAS – 1656 – RH274, 16

Stuck zaeijlandts: de Veightas, een bunder ontrent de Wijntmolen oft Antwerpse bane.

VIJGTAS – 1742 – GP272, 22

Drie gemet aan de Oude Watermoolen: de Viegatas.

Vijgenmand? Een vormaanduiding?

VILLA ELISE – 1906 – BREDANAAR25, NR.141

Een herenhuis met tuin: Villa Elise, bestaande uit vier kamers waarvan twee en suite, marquise, marmeren schoorsteenmantels en wit marmeren corridors en privaat, trap, twee bovenslaapkamers en dienstbodenkamers, ruimen zolder, grooten keuken voorzien van regen-en welwaterpomp, prachtig aan gelegde tuin, groot elf are. Zuidelijk deel van perceel O 693.

VINKENBURG – 1687 – RH135, F38

Michiel Smits, heere van Lichtenbergh, borgemr. van Ceulen en Fredericxweert, argitect van de Cheurvorst van Brandenburg, eigenaar en Adriaen Jan Oomen, pachter en Jan Hendrick Christianen, borg van de hoeve genaemt Vinckenburgh komen op 7 januari 1687 overeen dat van de achterstallige huur van 2021 gulden, er binnen acht weken duizend gulden zal worden voldaan en voor eind mei 1687 zevenhonderd gulden.

VINKENBURG – 1839 – N 6406, 134

Jonkvr. Catharina van Brakel, ongehuwd, vermaakt aan het Armkinderhuis te Breda een buitenplaats: Vinkenburg, met annexe boere hofstede, zaai- en weilanden, hoven bosschen en verdere aangehorigheden, F 386, 387, 388, 401-417, 500, 532-537. Pagter: Chr. Romme.

Vinkenburgseweg 10. In 1795 wordt deze hoeve omschreven als 'de steede Vinkenburg bestaande uit een heerehuysinge, een bouwmanwooning, schuur, stalling, kooie, bakhuys, hoff, boomgaard, dries, dreeve en erve'. In 1620 was Michiel Smits eigenaar van de hoeve Vinckenborgh. Werd ook wel de Drie Schouwen genoemd.¹⁶⁴ Reeds in 1474 zou deze hoeve hebben bestaan: was toen bezit van Lambrecht Amels. In 1883 gesloopt. Zie uitgebreid over Vinkenburg: Otten.¹⁶⁵

Heeft vink te maken met de vooral in het najaar beoefende vinkenvangst of met een familienaam?

VINKENWEIDE – 1694 – RH196, 76

De Vinckweijde westwaerts van Zuijlen.

VINKENWEIDE – 1738 – RH279, 19V

Een perceel zaayland: de Vinkeweyde, een bunder.

Weiland van een familie Vink (en)?

VLAMINGSAKKER – 1565 – R714, F70V

Stuck lants: Vlemincxacker, een veertelsaet, inde cleyn kerckacker.

Vlamings is een bekende familienaam in Princenhage. Vergelijk Adriaen Wytman Vleemincx, 1474, D, fol. 12v; Denys Wytman Jan Vlemmincx, 1533, R707, fol. 16; Jan Peter Vlemincx diemen noemt Jan Beytels, 1547, R710, fol. 93.

VLAMINGSWEI – 1547 – R710, F70

Stuck erfs, half bunder, aende Cleynacker aende Honsvonder: Vlemingswey.

VLOED – 1800 – II-15434, F76

Een bunder lants: den Vloet naast den Schutsboom.

VLOED – 1802 – II-15-435, F33V

Anderhalf bunder land en weyde: den Vloet, by den Schutsboom.

Vloet 'water in het algemeen. In het bijzonder: zee, rivier, bron, beek'.¹⁶⁶ Ook de aan een beek liggende gronden werden met vloet aangeduid, vandaar de interpretatie 'zeer laaggelegen beemden'.¹⁶⁷ Deze interpretatie geldt ook voor het Haagse toponiem. Vervloet is ook een bekende familienaam: Cornelis Franssen Vervloet, Clara Frans Vervloet, 1638, R723, fol. 194.

VOGELSCHOOT – 1503 – EC554

Een stuck weyden: 't Vogelschuyt, een gemet aende Cleyn acker opte Kesselbeeck.

VOGELSCHOOTJE – 1501 – R415, F300

Stuck weyden: dat Vogelschoetken, aende cleyn Acker.

Schoot, 'beboste hoek land uitspringend in moerassig terrein', hier bevolkt door eenden (vogel=eend).

VONDER, BREDE – 1637 – R723, F156

Aenden Breeden vonder.

VONDER, BREDE – 1641 – R724, F46

Huys onder den dorpe van de Haghe in de leechstraete aenden Breevonder.

Een vonder is een loopbrug,

VOSKE – 1762 – RH281, 86

Arnoldus Bergmans laat na: een huysinge, stallinge en erve: het Voske, 27 roeden, in de Kerkstraat, west de straat.

VOSKE – 1762 – RH107, 240

Erfgen Arnoldus Bergmans verk. Cornelia Grootens weduwe Adr. Verdiesen eene huysinge stallinge en erve: het Voske, 26 roeden, in de Kerkstraat, west de straat.

Genoemd naar een uithangteken. Van Lennep en Ter Gouw schrijven: 'De gewone voorstelling van de Vos is: weglopende met een witte gans in den bek'.¹⁶⁸

VOSTERSAKKER – 1836 – N1272, 111

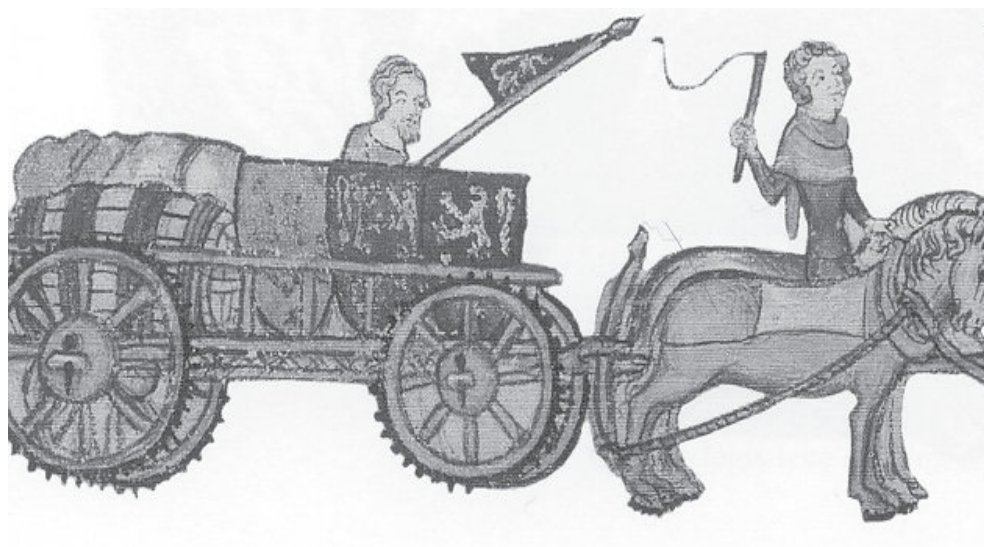
Een perceel zaailand: den Vosters Akker, een bunder, veertig roeden, op Zuilen (H 222).

Vosters is een familienaam, afgeleid van de beroepsnaam. In 1575 was Claes Corneliszone vande Venne vorster in de Hage, R715, fol. 193v. Vergelijk Alard die Vostre, 1292.¹⁶⁹

VRACHTWAGEN – 1754 – RH106, 90

Corn. Ruysenaers verk. Corn. Abraham Voermans een huysinge met een daeraen getimmerte poort caemer, keldercaemertie en kelder met den geheelen werff off plaets, schuere, en stallinge: den Frachtwagen.

Was het een herberg? Een vrachtwagen was een grote wagen voor zware transporten met paarden. Op de markt van Ginneken stond een gelijknamige herberg. Het adres in Hage: Haagse Markt 30/32.

Vrachtkar, Jehan
le Grise, circa 1350.

In maart 1750 werd het huis van de kinderen van Abraham Voermans X Jacobmyn Cornelis Leyten getaxeerd door Gysbert Gyben, metselaarsbaas, en Philippus van de Laar, eveneens metselaarsbaas, met nog Pieter Cuijpers, mr. timmerman. Het huis (waarin Cornelis Ruyse-naers woonde) werd op een waarde van 3025 gulden geschat, RH 141, fol. 203.

VREDE EN HOOP

Liesboslaan 35. Deze molen werd in 1839 opgericht en brandde in 1898 af, waarna hij herbouwd werd met maar liefst tien zolders, waardoor het hoogste molen van Nederland werd. In 1927 onttakeld. Er worden pogingen in het werk gesteld om de molen weer te herstellen.¹⁷⁰

VREDENBURG – 1914 – BREDANAAR33, 87

Verkoop van villa Vredenburg: een ruim en solied gebouwde en keurig onderhouden woon-huis, grooten tuin met vruchtboomen en siergewassen, groote remise, stal, schuur, tuinmans en koetsierswooning, F 980, 981, groot 60 are.

Liesboslaan 2. Genoemd naar het voormalige klooster Vredenberg?

VRIENDSCHAP – 1930 – DE BOER 30, NR.10

Het koffiehuis: de Vrienschap, vijf are, Dreef 16 (kad.nr. O 1001) bestaande uit een groote gelagkamer, winkel met afzonderlijke ingang, kleine kamer, groote keuken; boven twee groote slaapkamers.

VUILBOOM – 1501 – R415, F319

Stuck lants: den Vuylboom, twee lopensaet int acker.

VUILBOOM – 1501 – R415, F282V

Twee lopensaet lants inde Haighacker: den Vuylboom.

Vuilboom, *Frangulus alnus*, een weinig ge-waardeerde struik, die stinkt. Hij is alleen goed voor houtskool; de schoenmakers ge-bruiken de takjes als peggen. Daarnaast die-nen de takjes ook als vlechtmateriaal voor weegten, omdat het hout vrijwel niet door de houtworm wordt aangetast. Ook levert de boom goede houtskool.

De struik staat ook onder allerlei andere namen bekend: hondshout, hondebeien, stinkhout etcetera.

Vuilboom

WAAISTAP – 1634 – P124, F5

Aenden Waeystap ontrent den Leest inde Baene naer Antwerpen by de wateringe op de Wechreyse aldaer.

Oversteekplaats door een beek, hier de Bieloop; gelijk te stellen met waterstap. Op deze plaats lag later de Hondsvonder.

WAPEN VAN NASSAU – 1661 – R726, 157V

Joffr. Maria Kegelaers X Niclaes vanden Lemmer en anderen verk. Huybrecht Goderts vander Veken een huys, hoff, erve, eenen driehoek weesende: het Wapen van Nassau, twintig roeden, in de Haeghe by 't dorp, rontsomme aende straete

WAPEN VAN NASSAU – 1664 – R726, 264

J.A. van Poppel onderpand woonhuys.. een bunder in den dorpe van de Hage: het Wapen van Nassau, noortwaerts aen 's heeren Baen.

WAPEN VAN NASSAU – 1669 – R727, F258V

Sr. Dirck Roovers, brouwer in de Drie Bellen, te Breda X Joffr. Cornelia Jans de Wijs verk. Jan Adr. Leyten X Lyntien Frans Wouters een huys, van outs: den Eijntvogel ende nu: het Wapen van Nassau, twee gemet aende Plaetse, noortwaerts aen sheeren strate.

De naam van het huis getuigt van betrokkenheid bij de Nassau's.

WATERSTAP – 1620 – GP260, F6V

Huysinge aende Waterstap.

WATERSTAP – 1668 – GP263, F29

De Reep aende Waterstap.

WATERSTAP – 1718 – ND8997, F62V

Corn. Biersteeckers, tevooren Gooris J. Dirven, tevooren dirck Gerritsen van Alenborgh: huijs en erve aende Weghrejise aende Antwerpse Bane: de Waterstap, oost de Weerrejise, west d'antwerpse Baane.

WATERSTAP – 1784 – RH282, 101V

De Hofstee aenden Waterstap.

Oversteekplaats door een beek, hier de Weerij, met stenen. Op dezelfde plek als de latere Hondsvonder.

WEIDE, ACHTERSTE – 1661 – R726, 180

Stuck weyden: de Achterste Weyde, een bunder.

WEIDE, GROTE – 1480 – HINGMAN343, 1, F15

De Groot Weyde, 4½ bunder, met een stuck lants: tHeyvelt dair aen gelegen, aen Kaerlevoort.

WEIDE, HOGE – 1642 – R724, F62

Hilleken Huybenacker.. neffens het stuck lants: de Hooge Weijde.

WEIDE, HOGE – 1668 – GP263, 38

t'Hooghweijcken, een gemet.

WEIDE, LANGE – 1681 – R729, 158

een perceel weijden, twee gem.: de Lange Weijde.

WEIDE, LANGE – 1694 – R732, 25

De Lange Weyde met de Gaersdries, bij Zuijlen.

WEIDE, LANGE – 1738 – RH279, 20V

Een perceel zaayland; de Lange Weyde, vier gemet.

WEIKE, HOOG – 1668 – R727, 174

Half bunder weyden: het Hooch weijken, (leen), westwaerts aen seecker erve: St. Jacobsveldeken.

WEIKE, LAAG – 1668 – R727, 174, 27V

Twee gemet: het Leech weijken; de Leege Weide, in drie parchelen.

WEIKE, LAAG – 1671 – R728, F29V

Twee gemet saeylants oft weyde by het Haeghse dorp: het Leechweijke, noortwaerts seker erve: sint Jacob Velleken.

Weiland komt in de Baronie veel meer voor dan in bijvoorbeeld Kempenland. In heidestrecken gebruikte men vooral driessen als weide. In het noorden en westen van de Baronie lagen weer veel meer weiden dan in Gilze, Alphen, Baarle etcetera..

Weilanden lagen ten dele in de dorpsakker, op percelen die tijdelijk in de groene braak lagen (deze heetten meestal dries). Andere, de blijvende weiden, lagen in het noorden van Princenhage tegen de Mark en langs de beekjes.

Rond 1800 werd het melkvee tweemaal daags drie uur door een koeherd, koewachter naar buiten gebracht om op spurrie, klaver of gras te weiden: 's morgens vroeg en in de namiddag. Na de invoer van het prikkeldraad en de kunstmest bleven de koeien grotendeels de hele zomer in de weide: de mest hoefde niet meer zo nodig verzameld te worden en ze konden niet uit de weiden breken om schade te doen in de akkers of op andersmans weiden.

WELVAREN – 1706 – R734, F121

Drie parchelen soo weyde en bosch in Welvaren.

Wensnaam?

WENDEL – 1668 – GP263, 26B

de Wendel, een gemet, opde Kerckacker.

WENDEL – 1742 – GP272, 127

Een gemet opden Kerckacker: den Wendell.

WENDEL – 1750 – GP287, 134

Een gemet opden Kerckakker: den Windell.

Is Wendel ontstaan uit Werdeel, wederdeel, dat is de wederhelft van een perceel? Als appellatief komt weerdeel duizenden malen voor, vooral in de cijnsboeken van de Heer van

Breda. Wendel kan wijzen op ligging in een bocht (van een beek). Vergelijk het Wendelbroek te Webbekom (1253: Wendelbruch) en Weyndelsteert te Berse.¹⁷¹ Wendel is ook de naam voor de woerd. Vergelijk ook Wielnesse bij Waspik (1200 Wendelnesse) dat verklaard wordt met wendel 'wending' plus nesse 'landtong'.¹⁷²

Wendel komt als toponiem onder andere voor te Achtmaal.

WENDELAKKER – 1650 – R725, 23V

Een perceel erve opten Kerckacker, suyt de Baen, west den Weyntelacker.

WESTEINDE – 1694 – R732, 3

Aent Westeynde van den Dorpe.

WESTEINDE – 1710 – R736, F38

Hoff met een huysken ofte woonincxken daer inne staende, aen t'Westeynde vanden dorpe.

WESTEINDE – 1734 – RH101, F77

Huysinge aent westeynde vant dorp by de Schutskooy.

WESTEINDE – 1783 – RH111, 79V

Huysinge.. aen het West Eynde van dezen dorpe.

Aan het westen gelegen uiteinde van het dorp. Zie Oosteinde. In de huidige situatie het begin van de Liesboslaan.

WESTRIKSEKERKPAD – 1791 – RH112, 261

Huysinge aan de Westrikse kerkpad.

Pad door de akkers naar Westrik. Huidige ligging?

WESTRIKSEKERKWEG – 1608 – R719, F65V

Stuck erffs ter plaetse genaemt aen het Cruijs, aenden Westrickschen kerckwech.

Huidige ligging?

WESTRIKSEPAD – 1582 – R716, 111

tRoylant aenden Westrickschen pat.

WESTRIKSEPAD – 1634 – R723, 103

Weyden achter de Kerckacker soo men naer Westrick toe gaet, daer den Westricksen pat doorloopt.

WESTRIKSEPAD – 1648 – R724, 289V

Westricxsen pat.

WESTRIKSEPAD – 1717 – RH96, 13

Stede opden Cleijnen Kerckacker aenden Westricksen path die hier int geheel aen behoort.

Pad naar het gehucht Westrik. Identiek met de Westriksekerkpad en Westriksekerkweg.
Huidige ligging?

WESTRIKSESTRAAT – 1620 – GP260, F45

Bij de Westricxestraet.

WETERINGLOOP – 1880 – GP1914

De Weteringloop, aanvangende aan de Rithschestraat bij perceel O 327, loopende door het dorp, het Heike, Emmers akkers en uitmondende in het Aabroek, naar de Mark bij perceel H 51, lang 3313 meter. Een andere loop met dezelfde naam: aanvangende aan de Rithsche straat bij O 192, loopende door het dorp, de Huifakkers en uitmondende door het Aabroek naar de Mark bij H 890, lang 3311 meter.

Wetering, 'waterloop'.

WILGEN – 1525 – R705, F4

Twee lopensaet lants: de Willigen.

WILGSKENS – 1603 – R718, 238

Lants op d'acker omtrent de Willichkens.

WILGSKENS – 1617 – R720, 140

Stuck lants: de Willichskens, anderhalf lopensaet inde Kerckacker omtrent de Doelen.

WILGSKENS – 1636 – GP261, 36V

Aende Willichskens.

WILGSKENS – 1668 – GP263, 90

Aende Willichskens.

WILGSKENS – 1742 – GP272, F365V

Half gemet van de Willigsken.

WILGSKENS – 1759 – R1066

Schaarhout op de Kerckacker: de Willekens.

Met wilg is mogelijk bedoeld de schietwilg ofwel knotwilg, *Salix alba*, een soort die wel ruim twintig meter hoog kan worden. De wilg wordt voor het eerst in het Nederlands vermeld in het jaar 1287.¹⁷³ Het woord wilg bevat een Indogermaanse wortel die 'draaien, winden' betekent, hetgeen duidt op het gebruik van wilgentenen bij het maken van vlechtwerk.¹⁷⁴

WINDMOLEN – 1620 – GP260, F37V

Lant aende wintmolen.

WINDMOLEN – 1636 – GP261, F23V

Aende wintmolen.

WINDMOLEN – 1668 – GP263, 68

Gijsbrecht Marten Gijsbrecht Stickers erffgen. landt waerop de wintmolen placht te staen metten molenwerff, 2½ gemet.

WINDMOLEN, GROTE – 1634 – P124, F24

By de groote wyntmolen, het Molenstraetken suyd.

WINDMOLEN, GROTE – 1699 – P126, F97

Lants by den Grooten Windtmoolen daer eenen wouwer in leeght, het molenstraetjen suyt.

Kort na kerstmis 1680 viel in deze molen Aelbert Harmans dood; het was een aankomende jongen van 17 of 18 jaar. Zijn hoofd was aan de linkerzijde geheel 'ontstucken en de geborst'; zijn rug was 'gekreuckt ende gebeught', RH134, fol. 15, 15v.

In 1691 verklaren schout en schepenen dat de windmolen van zijne Kon. Majesteit door reparaties en door het tegenhouden van de wind door Lies- en Mastbos lange tijd niet kon draaien. Daardoor kan de huurder Leendert van Aert zijn pacht niet betalen, RH135, fol. 94.

WIP – 1634 – P124, F57V

de Wippe.

WIP – 1699 – P126, F266

De Wippe.

Toestel waarop met pijl en boog geschoten werd. Identiek met de Schutsboom?

WITTE LEEUW – 1615 – R720, 89

Jan Dingeman Dyrven huys en erve: den Witten leeuw, suytwaerts aende Plaetse.

WITTE LEEUW – 1760 – RH107, 102

Corn. Kersten w. Ginneken onderpand: een huysinge met stallinge: den Witten leeuw, met een Colffbaan daerachter aen met den hoff en blijkvelt daeraen behoorende binnenthuyns met nog veertig roeden, moestuyn buytentuyns aende noortzyde van Haagse Steenweg.

WITTE LEEUW – 1763 – RH107, 254

Corn. Mertens verk. Nicolaes Meyere een huysinge en stallinge: den Witten leeuw met een colffbaan daar agter aen met den hoff en bleykveld daer aen behoorende binnenstuyns, met veertig roeden moestuyn buytenthuyns aenden noortzyde van den Steenweg.

WITTE LEEUW – 1768 – RH108, 159

Erfgenamen Pieter Voeten verk. Maria Lambregt Taks weduwe Corn. van Nynaten een huys hoff en erve: de Witte Leeuw op Klyn Overvelt (?), oost, noort en west de Baan.

WITTE LEEUW – 1789 – RH112, 149V

Johanna de Brabander erfgenamen verk. Antonie van de Rijt eene huysinge, bestaande in een voorhuys, twee kamers, agterkamertje, opperkamertje, agterwooning, solder, kelder, schuur, stallinge, hoff en blijkveld, binnenthuijns, met twintig roeden moesthuijn buytenthuyns, dertig roeden, aan de noordzijde van de Haagsche Steenweg: de Witte Leeuw.

WITTE LEEUW – 1835 – N1271, 37

De Witte Leeuw = de Bel.

Een van de vele herbergen met een leeuw-naam. De leeuw komt op uithangtekens het meest voor als heraldisch dier.

WITTE STER – 1772 – RH109, 35

Dingeman van Ginneken verk. Corn. Kerstens een huysinge, twee hoven, en erve voor deze saayland, twee gemet op de zijdzijde van de Steenweg: de Witte Ster.

WITTE ZWAAN – 1714 – RH200

De erfgenamen van Adriaen Janssen van Poppel verkopen publiek een schoon, wel ter nering staende huysinge, pleijne, stallinge schuere, koijs, hof en erve: de Witte Swaen, vijftig roeden, in de Kuijpe van t dorp van de Hage.

WOLBEIAART – 1514 – R422

Huys en erve: Wolbayaert, omtrent der Haeghkercken.

Is bedoeld Ros Beyaert?

WOUTERSHEINING – 1464 – R705, F99V

Een bunder erfs onder lant en weyde in Henric Jacop Woutersz. Heyninge was in Kercacker.

Heining van Henric Wouters.

ZAALDEN, LANGE – 1601 – R718, 139V

Stuck lants: de Lange Saelden, opte Kerckacker.

Zaalde 'akkerbed'. Zaalde komt vooral voor in Teteringen en Princenhage.

ZAART – 1480 – HINGM343

De Saert.

Zaar zou staan voor zegge.¹⁷⁵ Maar ook het woord zegge kwam in de Baronie voor, bijvoorbeeld onder Terheyden, waar een gebied de Zegge bekend is. Zaart is dan een plaats waar zeggen groeien. In Wallonië duidt Saart op een ontginning, maar dat lijkt hier onwaarschijnlijk.

ZEKERHEID – 1661 – R726, 175

Luycas Pr. Cocx, cuuper, onderpand: de helft van syn huys en erve met syne toebeh.: de Sekerheyt, aende Plaetse.

ZEKERHEID – 1680 – R729, 144

Pr. Andries Talboom onderpand: woonhuys, .: de Seekerheyt, suytwaerts aende Plaetse.

Een huis als zekerheid, als waarborg?

ZOMERLUST – 1893 – BREDANAAR, 61

Hovenierderij annex buitenverblijf: Zomerlust, aan den steenweg, best. in hovenierderij, stal,

schuur, wooning bestemd voor zomerverblijf, bloemtuin met vrucht-en sierboomen, moestuin en bouwland. Kad.nr. I 523, 524, 145, 146, groot 2,11 hectare.

De naam wijst op de vreugde die het zomerse verblijf op het platteland meebracht.

ZUILEN – 1569 – R714, F254

Den scherpacker, inde Stuyft, oock eensdeels oostwaerts aen derve behorend totter hoeve die Jouffrouwe Henrick des Barres weduwe Joncker Steven van Zuylen te besitten plach.

ZUILEN – 1590 – R717, 17

Andries Marten J. Martens is nog huer schuldich aen Adam van Duyn over de hoeve en goeden en erffnisse: Zuylen.

ZUILEN – 1603 – R718, F205V, 238

Hoeve genaempt Suylen; achter tgoet van Suylen.

ZUILEN – 1611 – R719, F214

Weyden te heylaer noortwaert op tegensover het huijs ende hoff genaemt Suijlen.

ZUILEN – 1627 – R722, 90V

Erve, dwelck de Bares alias van Zuylen te besitten plach.

ZUILEN – 1639 – R724, F5

Saeylant inde Kerckacker by Suylen.

ZUILEN – 1645 – R724, F217

Saylants in Zuylen, oost den wech van Zuylen.

ZUILEN – 1655 – R535, F367V, 368

Joncker Niclaes vander Duyn, heere van Rijswijck hoeve genaemt Buersteen alias Suylen.

ZUILEN – 1655 – R726, F22

De gebuerstrate loopende naer Buersteen alias Suylen.

ZUILEN – 1663 – R726, 240

Bij Zuylen.

ZUILEN – 1668 – GP263, F139V

Landt aende Hoeve van Suijlen.

ZUILEN – 1693 – RH196, 9

Weylant op Zuylen: de Zuijlenseweyde.

ZUILEN – 1694 – RH196, 76

Nicolaes van der Duijn verk. Corn. de Wijs: een hoffstede best. in den hoff, nu huijswerff, rontom in syne Borchgrachten: Zuylen, den Boomgaert en de Vinckeweyde daer westwaerts aen gelegen: den Huysacker (den hoff is leen, alsmede een halster in den Boomgaert en een veertelsaet inden Huijsacker, van Borghst), en dLange weyde, den Gaersdries, den Tarweacker, in totaal negen bunder. Huerder: Anth. Pauwelsen, die alle fruytboomen heeft behalve 19 appel, zes pereboomen, twaalf kersseboomen en drie Melketons boomkens.

ZUILEN – 1694 – R732, 25

Een hoffstede: Zuijlen, door Nic. van der Duyn verk. aen Corn. de Wijse en Petronella van Bernagien, weduwe Johan Wils, twaalf bunder.

ZUILEN – 1710 – R736, F4V

Omtrent Zuylen op Buerstede.

ZUILEN – 1738 – RH279, 19

Arn. de Vroome laat na een steede best. in Huysinge, schuere, bakhuys, koye, boomgaert rontsomme in syn gragten op Suylen, synde de hof ofte werf leen, met nog een halster inden Boomgaert (leen van Burgst), plus den Huysakker, de Vinkweweyde, de Gaersdries, Wouter Cattenveldeken, den taruwakker.

ZUILEN – 1751 – RH280, 149

Joh. de Vroom laat na een steede best. in huysinge, schure bakhuys koye en boomgragt rontsome in sijnen gragten, op Zuylen (hoff of werf is leen, en een halster inden Boomgaert is leen van Burgst).

ZUILEN – 1750/1810 – GP287, F154V

Juffr. Christina vande Lemmer, weduwe Johan de Vroom: een stede op Suylen genaemt de Hoeve van Suylen, 36 gemet.

ZUILEN – 1772 – RH109, 30

Fam. vande Lemmer verk. Pr. J. Oomen een hoeve best. in huysinge, schuure, bakhuys, timmerage, hoff, zaay, wey en hooyland met de dreven van den eenen draayboom tot de andere, twaalf bunder: Zijlen (hoff, nu de werff is leen, plus een halster inden boomgaert en een veertelsaat in de Huysakker, tesamen een smalleen onder Burgst en nog vier bunder synde twee smallenen onder Breda).

Boerderij/buithuis genoemd naar de familie Van Zuilen. Volgens opgave van 1772 blijkt twaalf bunder groot, een klassieke hoeve dus. Jan Goverden, timmerman, verklaart in 1695 dat hij aanwezig was toen Juffr. Perina van Bernagie met Anthonis Pauwelssen van Theteringen een overeenkomst sloot over de boerderij. De heer de Wijse zou haar in volle eigendom hebben gegeven: de huysinge, stalle, schuere, backhuys, koijs etcetera. by den voorn. Van Theteringen getimmert en geseth op sekere hoeve en landerijen voor desen toebehorend aan Heer Niclaes van den Duyn, heere van Ryswyck, nu toecomende de Requirante, op Zuylen, met alle geplante fruyt-en andere boomen, en alles wat aert- en negelvast is, uytgenomen het scholier en de peerdekribbe en vijf a zes fruytboomkens. Van Theteringen zou half meert vertrekken van de hoeve en hij moest nog 350 gulden betalen, RH135, fol. 147. Henriëtte de Barres, eigenaresse van Zuilen begin zeventiende eeuw, was drie maal gehuwd: achtereenvolgens met Philips de Bye, met Steven van Zuylen van de Haar en tenslotte met Jean de Cormaillon. In het jaar 1620 zou het complex het Hoochhuys van Buerstede genoemd worden. Na de belegering van 1624 is het herenhuis waarschijnlijk niet meer opgebouwd, wel de boerderij, die tot 1960 bestaan heeft maar toen sneuvelde voor de stadsuitbreiding van Breda.¹⁷⁶

In de boomgaard lag een halster grond, die leen was van Burgst. Een halster is een zeldzame oppervlaktemaat ter grootte van twee veertelzaad, ofwel in totaal acht lopenzaad.

Zuilen is een dorp te noorden van Utrecht.

ZUILENAKKER – 1668 – R727, 172

Een bunder lants op Suijlens acker.

ZUILENAKKER – 1710 – R736, F4V

Op de Zuylenackers.

ZUILENLOOP – 1877 – P401, 1601

De Zuilenloop, beginnende aan de weg naar den Emer bij perceel H 203, lopende door Zuilen naar de Weteringloop, perceel H 197, lang 644 meter.

ZUILENSEWEIDE – 1677 – R729, F7V

Een perceel weylands: de Zuylisce weij, vier gemet op Zuijlen.

ZUILENSEWEIDE – 1688 – R731, 147

Een perceel soo saeij als weylant: de Zuijlensche Weyde, vier gemet op Zuijlen.

ZUILENSEWEIDE – 1693 – RH196, 9

Vier gemet weylant op Zuylen: de Zuijlenseweyde.

ZUILENSTRAAT – 1658 – R726, 109V

Aen tDorp aende Zuylensche straet.

ZUILENSTRAAT – 1672 – R728, F62

Onder kerckacker suiwt. de Zuydense straet.

ZUILENSTRAAT – 1703 – R734, F19V

Ravesteijn aende Zuijlestraet.

Rond 1613 had Gielis Jan Rombouts een perceel aan de Zuilenstraat in huur: aan een kant van dit perceel stond een rij elzen ('elsens steylhout'). Gielis boste dit hout, zonder dat iemand ertegen protesteerde. Volgens Christiaan Jan Christiaens, gewezen hoevenaar op Zuilen, hoorde de weg naar Zuilen toe aan de eigenaars van de gronden die oostwaarts van die weg lagen. RH134, fol. 39, 39v. Blijkbaar was de weg dus particulier bezit en geen herenstraat, maar een geboorstraat. Huidige Zuilenstraat.

ZUILENWEG – 1640 – R724, F27V

Opden Kerckacker aenden wech van Zuylen.

Huidige Zuilenstraat.

ZWAAN – 1501 – R415, F275V

Rombout Jacobs sGraeuwen heeft verkocht Mathys Michiel Pr. Mathysen: die huysinge, schure, hovinge en erffnisse met huere toebeh.: den Zwaan.

ZWAAN – 1505 – AHB2, 1V

Habet Willem Huybrecht Neelkens in de Zwaan.

ZWAAN – 1526 – R705, F85V

Henrick Jan Gheritssone van Langdonck heeft verk. Laureysen Roelofssoen de huysinghe, stallinge, hovinge en erffenisse met alle heure toebeh.: de Swaen, omtrent de Haighkercken.

ZWAAN – 1533 – R706, F178

Herberge de Swaen.

ZWAAN – 1548 – R710, F146V

Huysinge van Peter Wouter Schepers omtrent die Kercke: de Zwaen.

ZWAAN – 1560 – R465, F18

Jan gheeryts vande Strompe huys en erve: de Zwaen, aende Haechkerck.

ZWAAN – 1597 – R718, 8V

Sijmon J. Pr. Vrients, timmerman, verk. Adrianen Mr. Henr. Adr. Dijrven een huijs en erve met sijn toebeh.: de Swaen, in t dorp, oostwaerts en noortwaerts aende strate: de Hylersche strate, zuijtw. aende gebuerstraete.

ZWAAN – 1613 – ND8974, F241V

Digne Peter Jochems weduwe, tevoren Anthonis Corn. Leermaecker: huijsinge en erve, twee lopensaet geheeten In de Swaen, aende Haechkerck.

ZWAAN – 1627 – RH179-23

Erfdeling Adriaen henrick Dyrven: huys, hoft, schuere ervemaenden? Dorpe en pletse van de Hage: de Swaen, vier gemet.

ZWAAN – 1668 – GP263, F9V, F148

Adr. Janssen van Poppel landt en erve aen syn huys int dorp: de Swaen, tevooren Pr. Lodders; Peeter Adr. Lodders erve aen sijn huys int dorp: de Swaen.

ZWAAN – 1668 – GP263, 147V

De Swaen.

ZWAAN – 1668 – GP263, 9V

Adriaen Janssen van Poppel landt en erve aen sijn huijs int Dorp: de Swaen, tevooren Peter Lodders, 33 roeden.

ZWAAN – 1674 – R728, F106V

Adr. Pr. Adriaensen van Poppelen anderen verk. Adr. Janssen van Poppel X Geertruyt Leenders van der Poel een huijs, stalle: de Swaen, oost- en noortwaerts aen de strate: de Heijlaerse strate, suijswaerts aen de gebuerstrate oft Plaetse van t dorp.

ZWAAN – 1714 – RH277, 1

Johanna van Poppel laat na: 1/14 part in een huijs, schuere pleyne erve twintig roeden: de Swaen, plus huys, kooije, hof en erve, dertig roeden nevens de Swaen.

ZWAAN – 1742 – GP272, 25

Sr. Alexander van Poppel huijs: de Swaan, tevoren Adr. van Poppel.

ZWAAN – 1742 – RH279, 113V

Alexander van Poppel laat na de helft van de huysinge en stallinge: de Swaen, dwelcke staende huwelyck by den overledenen en de requirante (zijn vrouw) in dese vermits de oude huysinge, schure en stallinge op den voors. ouden gront is afgebrand, daarop opnieuw is gedaan timmeren.

ZWAAN – 1766 – RH108, 87

Jac. van de Veeken X Catarina van de Brule verk. W. Dielemans eene huysinge, stallinge hoff

en erve, 21 roeden in de Cuype: de Zwaan.

ZWAAN – 1790 – RH112, 230

Onderpand W. Dielemans: huysinge, stallinge, hof erve, zeventig roeden met een klyn huysje: de Zwaan, zuid de straat, aangekomen by veste 22 maart 1768, met erve, wooninge en vyver in de oude Antw. Baan, twintig roeden.

Haagse Markt 12. Zie ook onder Grote Zwaan. Alleen de bovenzijde is nog in de oude staat.

ZWAAN, GROTE – 1554 – R712, 33

Pr. Wouter Godert de Keteler verk. J. Gherits vande Strompe de huysinge en erffnisse: de Groote Swaen, met toebeh. en erve.

ZWAAN, GROTE – 1561 – R713, 190

J. Gherits van de Strompe verk. Gielisen Gielis van Heyningen, metser, de huysinge en erffnisse: de Groote Zwaen.

ZWAAN, GROTE – 1567 – R714, F143V

Gielis Gielis zone Verheyningen, metser, verc. Heer Michiel Michiel jansz. van Megen, priester, de huysinge, en erffnisse: de Groote Zwaen (vgl. schepenbrief dd. 1536, 17 mey).

ZWAAN, GROTE – 1837 – N 6404, 3

Anthony Onincx, kastelyn X Anna Catharina van Beckhoven ruilen met Hendrik Donkers, wagenmaker X Cornelia van Beckhoven een huizinge: de groote Zwaan, voorzien van verscheidene boven en beneden- vertrekken, groote stallinge hof en erve, groot vijf roeden, 49 ellen, op de Markt, sectie O 256, 257, oost de Heijlaarstraat, zuid de Markt, waard 6000 gulden. Met een billardtafel met drie yzere ballen en eenige keuen met rek, een grooten chais staande in de stal; gekocht deze herberg van Clara Dielemans X Frans Bindels op 6 februari 1829.

ZWAAN, GROTE – 1839 – N 6406, 94

Johannes van Beckhoven, molenman (!) laat in het openbaar verkopen eene huyizinge: de Groote Zwaan, voorzien van verscheidene boven en benedenvertrekken, groote stalling, hof en erve, op de Markt, west de rooms Katholieke Gemeente, sectie O 256, groot vier roeden 58 ellen.

ZWAAN, GROTE – 1851 – N 9, 214

G. Mol verkoopt de huysinge, stallinge erve en tuin: de Groote Zwaan, op de Markt, (H 363, 364). Koper: Frederik W. Drechsl, koetsier.

Zwaan komt van de vogelnamen voor herbergen veruit het meest voor. Men vermoedt dat herbergen bewaakt werden door de zwanen die vaak op de bij herbergen aanwezige vijvers aanwezig waren.¹⁷⁷ De zwanen zouden vooral tegen visdieven effectief zijn. Een zwaan eet zelf geen vis, maar waterplanten. Ook denkt men wel dat zwaan als naam aan herbergen gegeven werd omdat de zwaan een echte nathals was.

In 1674 was Willem Geerit Laureyssen van Genck eigenaar van deze herberg, RH134, fol. 56v. De Zwaan stond op de Markt 13-15. Westelijk grenst de Zwaan aan de Cleyene Swaen van Joost Rombouts.¹⁷⁸

- 1 Roymans, N. en Frans Theuws (red.): Een en al zand, twee jaar graven naar het Brabants verleden (1993), p. 31.
- 2 Debrabandere, p. 68.
- 3 Hage 5, nr. 2 (1975), p. 36.
- 4 Thys, Isfridus: Memorie oft vertoog ... over het uytgeven en tot culture brengen der vage en inculte gronden in de Meyerye van 's Hertogenbosch; door de vrienden derzelve bekroond ten jaere 1788, Mechelen (1792), p. 189, 190.
- 5 Blankaart, pp. 122, 123.
- 6 Van der Sijs, p. 888.
- 7 De Vries, p. 46.
- 8 Moerman, p. 38.
- 9 Maas, Loes: De relatie tussen veldnamen en de bodemgesteldheid: enkele steekproeven uit Oost-Nederland, Naamkunde 34-2 (2002), p. 234.
- 10 Trommelen en Trommelen, p. 168.
- 11 Beijers en Van Bussel, p. 167.
- 12 Blankaart, pp. 131-135.
- 13 Hage 11/12 (1981/82), p. 181.
- 14 Schönfeld, M.: Veldnamen in Nederland, Mededelingen der Kon. Ned. Academie van wetenschappen, afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel 12, nr. 1, Amsterdam (1950), p. 130.
- 15 Bont, A. P. de: Dialekt van Kempenland, deel III: Geografische namen, Assen (1969), p. 23.
- 16 Hage 11/12 (1981/82), p. 102.
- 17 Buiks, Chr.: Laatmiddeleeuws landschap en veldnamen in de Baronie van Breda, Assen (1997), p. 138.
- 18 Van der Sijs, p. 895.
- 19 Poel, J. M. G. van der: De landbouwenquête van 1800, *Historia agriculturae*, I, Groningen (1953), p. 62 resp. 75.
- 20 Houtte, J. A. van: Het verleden van Europa. Twintig eeuwen sociaal-economische geschiedenis, Tiel (1992), p. 77.
- 21 Buisman, J.: Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen (onder redaktie van A. F. V. van Engelen) deel 1, tot 1300, Franeker (1995), p. 303.
- 22 Bastiaensen, Jean: Landbouwstatistiek uit de 14de eeuw, De Spycker, (1990), p. 36.
- 23 Goossenaerts, p. 141.
- 24 Dekkers, P. J. V.: De uitbating van de kloosterhof Sterksel door de abdij van Averbode van de veertiende tot de zeventiende eeuw, Noordbrabants Historisch Jaarboek 15 (1998), p. 27.
- 25 Burny, Joël: Bijdrage tot de historische ecologie van de Limburgse Kempen (1910-1950). Tweehonderd gesprekken samengevat. Z. pl, z. j. (2001?), p. 30.
- 26 Blankaart, p. 510.
- 27 Cerutti, I, p. 188 resp. 324.
- 28 GAB, Afd. III-21, nr. 353.
- 29 Ver Elst, André: Folkloristische kalender voor België, Brussel, z. j, p. 148, 149.
- 30 Idem, p. 120.
- 31 Dirven, Herman en Piet Dekkers: De handboogschutterijen in Princenhage, Hage 2, nr. 3 (1972), p. 49.
- 32 De Vries, p. 128, 129.
- 33 Blankaart, p. 576, 577.
- 34 Maes, N. en T. van Vure: De Linde in Nederland, *Wageningen* (1989), p. 16, 17, 23.
- 35 Goossenaerts, J.: De taal van en om het landbouwbedrijf in het N. -W. van de Kempen, Gent (1956/8), p. 175.
- 36 Bont, De, p. 15.
- 37 Hoeufft, p. 127, 128.
- 38 Jaarboek Hoogstratens Oudheidkundige Kring 50 (1982), p. 188.
- 39 Buiks (2002).
- 40 SAB, Afd. III-21, nr. 454, fol. r verso.
- 41 Van der Sijs, p. 933.
- 42 De Vries, p. 156.
- 43 Lindemans, J.: Brabantse plaatsnamen 7: Beigem, *Bijdragen en Bouwstoffen* 2-7, Leuven (1937); Helsen, J.: Toponymie van Noorderwijk, *Nomina Geographica Flandrica*, Monographieën, 3, Tongeren (1944); Van Loon (1965), p. 22.
- 44 Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 95.
- 45 Buitenhuis, p. 198.
- 46 Goossenaerts, J.: De taal van en om het landbouwbedrijf in het N. -W. van de Kempen, Gent (1956/8), p. 175.
- 47 Bont, De, p. 15.
- 48 Hoeufft, p. 127, 128.
- 49 De Vries, p. 135.
- 50 Buiks (1990), p. 89; GA Rijsbergen, nr. 7.
- 51 Buitenhuis, p. 212.
- 52 Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 383.
- 53 Van Lennep en Ter Gouw, I, p. 390.
- 54 Verdam, p. 196.
- 55 Heukels, p. 173.
- 56 Schrauwen, G.: Beschrijving van het dorp Gilze ten nutte der inwonende jeugd bearbeid, Den Bosch (1928).
- 57 Zie voor meer vermeldingen Buiks en Leenders, deel IV, p. 518, 519.
- 58 Verdam, p. 234.
- 59 Gysseling, M.: De voor-naamste bestanddelen van Zuidnederlandse plaatsnamen, *Naamkunde* 13 (1981), p. 77.
- 60 Künzel, R. E., D. P. Blok en J. M. Verhoeff: *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200*, Amsterdam (1988), p. 292.
- 61 Higounet, C.: Les grandes haies forestières de l'Europe médiévale, *Revue du Nord* 62 (1980), p. 213-220.
- 62 Weijnen, A. A.: Oude Woordlagen in de zuidelijk-centrale dialecten, Amsterdam (1999), p. 32.
- 63 Hoeufft, p. 219.
- 64 Liddiard, R.: The deer parks of Domesday Book, *Landscape* 4-1, p. 4-23, geciteerd in Hans Renes: *Wildparken in Nederland*, *Historisch Geografisch Tijdschrift*, 23-1 (2005), p. 24.
- 65 Koebner, Richard: The Settlement and Colonisation of Europe, in *The Cambridge economic history of Europe*, Vol. 1, Sec. edition, Cambridge (1966), p. 76.
- 66 Van der Sijs, p. 960.
- 67 Herman Dirven, 'Geschiedenis van Princenhage en Prinsenbeek, Deel V, Geschiedenis van Princenhage en Prinsenbeek, 1794-1814, of Hage als municipaliteit in de Bataafse en Franse tijd', in Hage, nummers 36-42, december 1982-1983-1984, p. 17.
- 68 Herman Dirven, 'Geschiedenis van Princenhage en Prinsenbeek, Deel V, Geschiedenis van Princenhage en Prinsenbeek, 1794-1814, of Hage als municipaliteit in de Bataafse en Franse tijd', in Hage, nummers 36-42, december 1982-1983-1984, p. 47.
- 69 Blankaart, pp. 106, 107.
- 70 Lindemans, J.: Toponymische kanttekeningen, *Meded.* 30 (1954), p. 89. Peeters, Karel: De wegen, in: *Kempische landschapsgeschiedenis* (1937), pp. 86-103. Schönfeld, M.: Wegnamen: De Oudheid en vroege Middeleeuwen, *Meded.* 33 (1957), pp. 56, 57.
- 71 Molemans, J. m. m. v. Mertens: Zonhoven, een historisch-naamkundige studie, Zonhoven (1982), p. 397.
- 72 Hoeufft, p. 237.
- 73 Heukels, p. 166, 167.
- 74 Dirven, H. J. F. en C. J. M. Latour: *Dagboek van enkele Bekenaren, 1690-1825*, Hage, deel 5 extra (nr. 43-48), p. 110.
- 75 Reinders, G.: *Handboek voor den Nederlandschen landbouw en de veeteelt*, Tweede deel, 4e druk, Groningen (1901), p. 369.
- 76 Buitenhuis, p. 266.
- 77 Verdam, p. 243.
- 78 Cerutti, I, p. 232.
- 79 Poel, Van der (1953), p. 88.
- 80 Burny, o. c., p. 77.
- 81 Hage 11/12 (1981/82), p. 187.
- 82 Moerman, p. 94; Gysseling (1960), p. 403.
- 83 Cerutti, I, p. 271; Cerutti, II, p. 44.
- 84 Helsen, geciteerd in Goossenaerts, p. 303.
- 85 Van der Sijs, p. 966.
- 86 Blankaart, pp. 372, 373.
- 87 Hage 11/12 (1981/82), p. 182.
- 88 Verbesselt, J.: Verdwenen en verplaatste dorpscentra in Brabant, *Eigen Schoon en De Brabander*, 69 (1986), p. 18.
- 89 Cerutti, I, p. 106.
- 90 Theys, Constant en Juliaan Geysels: *Uit de geschiedenis van Linkebeek, Eigen Schoon en De Brabander*, 39 (1957), p. 100.
- 91 Buiks (1997), p. 114.

- 92** Blankaart, Stephaan: Den Nederlandschen Herbarius, 1698 (herdruk 1980) p. 585.
- 93** Dirven, Herman: Bierbrouwers in Princenhage, Hage 5, nr. 1 (1975), p. 32-47.
- 94** Hage 5, nr. 3 (1975), p. 42.
- 95** Hage 11/12 (1981/82), p. 205.
- 96** Blankaart, pp. 489, 490.
- 97** Hage 10 (1980), p. 136.
- 98** Buitenhuis, p. 356.
- 99** Buitenhuis, p. 273.
- 100** Hage 11/12 (1981/82), p. 183.
- 101** Maes, N. en T. van Vuure: De Linde in Nederland. Verspreiding, ecologie en toekomstmogelijkheden van de lindsesoorten in Nederland en aangrenzende gebieden, (1989), p. 20-35.
- 102** Schönfeld, p. 82.
- 103** Molemans en Mertens, p. 494.
- 104** Buiks (1994), p. 181.
- 105** Van Loon, p. 28.
- 106** Moerman, p. 39; P. Kempeneers: Hydronomie van het Dijle- en Netebekken, Naamkunde 15 (1983), p. 47 (citeert Pauwels).
- 107** Verdam, p. 545.
- 108** Buiks, Chr.: Veldnamen in de voormalige gemeente Ginneken en Bavel, deel 4 (1983), p. 71, 72.
- 109** Buitenhuis, p. 403.
- 110** Buiks en Leenders, IV, p. 520.
- 111** Hardenberg, H.: De oorspronkelijke naam van Princenhage, Publications de Limbourg 85 (1949), p. 227-243; J. D'Hondt: Het ontstaan van het hertogdom Brabant, Brabants Heem 5 (1953), p. 10, 11; Gysseling, I, p. 668, 669.
- 112** Blok, D. P.: Driel en Sellik, Naamkunde 12 (1980), p. 31-40.
- 113** Gysseling, M. en A.C.F. Koch: Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta, Brussel (1950), index.
- 114** Edward, James: De Franken (1990), p. 161; Heidinga, H. Antonie en Gertrudis A. M. Offenbergh: Op zoek naar de vijfde eeuw, De Franken tussen Rijn en Maas, Amsterdam (1992), p. 124; Leupen, P. H. D.: Sint Salvator en St. Maarten, Willibrord en Bonifatius, in: P. Bange en A. G. Weiler: Willibrord, zijn wereld en zijn werk, Nijmegen, (1990), p. 318.
- 115** Buitenhuis, p. 406.
- 116** Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 145, 146.
- 117** Buiks (2002).
- 118** Eijck, Jan van: Je kon de pest, de toring of de kolere krijgen, De Runstoof, 22, nr. 2 (1999), p. 9.
- 119** Buiks, Chr.: Veldnamen in gemeente Gilze en Rijen, I, (2002) p. 117.
- 120** Otten, p. 1.
- 121** Hage, 5, nr. 2 (1975), p. 34, 35.
- 122** Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 353, 354.
- 123** GAB, Afd. III-21, nr. 354, f k.
- 124** Gysseling, M.: Dries, Naamkunde 7 (1975), p. 260.
- 125** Goossenaerts, p. 296.
- 126** Theuws, F.: Het laat-Middeleeuws cultuurlandschap, Tussen Zes gehuchten, Amsterdam (1990), geciteerd in: Knaepen, R.: Kempische heidorpen tussen Dommel en Netten, Gent (1994), p. 213.
- 127** Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 203.
- 128** Adresboekje Breda 1929, Liesboslaan 57.
- 129** Van Lennep en Ter Gouw, I, p. 217, 218.
- 130** Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 123.
- 131** Van Lennep en Ter Gouw, II, p. 125.
- 132** Hage 11/12 (1981/82), p. 182.
- 133** Dirven, Herman: Bierbrouwers in Princenhage, Hage 5, nr. 1 (1975), p. 21.
- 134** Drossaers, p. 226.
- 135** Uytven, R. van: Vroege inbreuken op de braak in Brabant en de intensieve landbouw in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de dertiende eeuw. Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor aardrijkskundige studies, 53 (1984) 1, pp. 63-72.
- 136** Gorp, J. van: Turnhout in de veertiende eeuw, Taxandria Turnhout, Nieuwe Reeks XIX (1953), p. 8.
- 137** Buiks (1994), p. 155.
- 138** Buitenhuis, p. 472.
- 139** Beijers en Van Bussel, p. 29.
- 140** Gisbergen, Jan van: Myrtha, Een blik in het verleden van Hooge Mierde (1982) p. 127.
- 141** Bach, Adolf, II, p. 432.
- 142** Helsen, J.: Toponymie van Noorderwijk, Nomina Geographica Flandrica, Monographieën III, Tongeren (1944) s. v.
- 143** Moerman, p. 189.
- 144** Beex, G.: Wat is een rijt, Brabants Heem, 16 (1964), pp. 26-29.
- 145** Buiks, Chr.: Veldnamen in de voormalige gemeente Ginneken en Bavel, dl. 5, p. 91.
- 146** Buiks, Chr.: Veldnamen in de gemeente Gilze en Rijen, deel 2, p. 475.
- 147** Verdam, p. 500.
- 148** Moerman, p. 189.
- 149** Hage 11/12 (1981/82), p. 225.
- 150** Hage 5, nr. 3 (1975), p. 19.
- 151** Zie.: G. C. A. Juten: Van Bruheze en aanverwante geslachten, Taxandria 41 (1934), p. 50.
- 152** N. N.: Reize door de Majorij van 's Hertogenbosch in den jaare 1798-1799, p. 121.
- 153** Hage 11/12 (1981/82), p. 191, 192.
- 154** Juten, G. C. A.: De parochiën in het bisdom Breda, Bergen-op-Zoom (1935), p. 32.
- 155** Hage 11/12 (1981/82), p. 172-176.
- 156** Buitenhuis, p. 532.
- 157** Buitenhuis, p. 545.
- 158** Ven, L. van de: De ouderwetse steenbakkerijen van jaren 1883 tot 1896, Brabants Heem, 6 (1954), pp. 87-89.
- 159** Schrauwen, pp. 32, 33.
- 160** Hage 11/12 (1981/82), p. 32, 33.
- 161** Debrabandere, p. 1341.
- 162** Hage 11/12 (1981/82), p. 182, 183.
- 163** Van Lennep en Ter Gouw, eerste deel, p. 332.
- 164** Hage 11/12 (1981/82), p. 163.
- 165** Otten, Gerard: De teloorgang van het landgoed Vinkenburg bij Princenhage, 1795-1885, Engelbrecht van Nassau (1997), p.194-198.
- 166** Verdam, p. 721.
- 167** Molemans, J.: Toponymie van Overpelt, Nomina Geographica Flandrica, Monogr. X, p.64.
- 168** Van Lennep en Ter Gouw, deel II, p. 325.
- 169** Cerutti, III, p. 207.
- 170** Leenders (2006), p. 243.
- 171** Claes, Fr.: Toponymie van Webbecom, Eigen Schoon en De Brabander, 71 (1989), p. 195; J. Ernalsteen: Tienden te Berse, Taxandria Turnhout, Nieuwe Reeks 42, 43 (1971/2).
- 172** Gysseling (1960), p. 1073.
- 173** Van der Sijs, p.1121.
- 174** De Vries, p.839.
- 175** De Bont, p. 43. Niet bekend bij Heukels, H.: Woordenboek der Nederlandse volksnamen van planten, of bij J. Samyn: Deken De Bo's kruidwoordenboek, of bij Uittien, H.: De volksnamen van onze planten, Zutphen (1946).
- 176** Hage 11/12 (1981/82), p. 167, 168.
- 177** Lindemans, P.: Zwanen en ooievaars, Eigen Schoon en De Brabander, 48 (1965) p. 193.
- 178** Hage 11/12 (1981/82), p. 183.

COLOFON

Titel: Veldnamen in de voormalige gemeente Princenhage

Erfgoedrapport Breda 60

Auteur: Chr. Buiks

Kaarten: H. de Kievith

Objectfoto's: A. Schut

Eindredactie: G. Otten, H. de Kievith

Ontwerp en lay-out: Studio Maaiké Klijn

De auteur heeft zijn best gedaan de rechthebbenden op de illustraties te achterhalen. Degenen die menen rechten te hebben kunnen zich met hem in verbinding stellen.

ISSN: 2210-9552

© Gemeente Breda, 2018

Ruimtelijk Economisch Domein

Team Erfgoed

Postbus 90156

4800 RH Breda